

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

LAPSEN ARVOSTAVA KOHTAAMINEN
SIJAISHUOLLOSSA

Anita Tuominen

Sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmaopinnot

Lapsi- ja nuorisotyö

Sosionomi (AMK)

KEMI 2012

Tekijä(t):	Anita Tuominen
Opinnäytetyön nimi:	Lapsen arvostava kohtaaminen sijaishuollossa
Sivuja (+liitteitä):	81 (4)
Opinnäytetyön kuvaus: <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä lapsen arvostavaa kohtaamista sijaishuollossa, lapsen yksilöllisessä hoidossa ja kasvatuksessa, sekä yhteiskunnallisessa toiminnassa. Selvitin sosiaali- ja perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä arvostava kohtaaminen on sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa ja miten lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan kehittää ja siihen vaikuttaa.</p>	
Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: <p>Opinnäytetyön teoriaosiossa kävin läpi lapsen toimintaympäristöä ja tarpeita sijaishuollossa, sekä työntekijän ja lapsen kohtaamista sijoitusprosessissa ja vuorovaikutustilanteissa lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta.</p>	
Metodologinen esittely: <p>Opinnäytetyön menetelminä toteutin tapaustutkimusta ja kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusotetta. Opinnäytetyön empiirinen aineisto hankittiin edeltä käsin valittuihin teemoihin avointa kyselylomaketta käyttäen kahdelta sosiaalivyöntekijältä ja yhdeltä perhekodin työntekijältä. Tulokset analysoitiin sisällönanalyysimenetelmää käyttäen.</p>	
Keskeiset tutkimustulokset: <p>Opinnäytetyön tulosten mukaan lapsen kohtaamistilanteissa esille nousivat lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen erityispiirteineen, kohtaamisilmapiirin kannustavuus ja tilan antaminen lapselle. Tuloksissa korostuivat työntekijän taitavuus ja ammatillisuus lapsen edun arvioinnissa ja vuorovaikutuksen merkitys, erityisesti ensikontaktissa. Työntekijän arvot, asenteet ja tunteet välittyvät suoraan lapseen. Empatiakyky ja tunneherkkyys mahdollistavat kyvyn ja taidon lukea tilanteita ja eleitä. Vaikeuttavia tekijöitä olivat tiedon kulkeminen, työnjaon selkiytymättömyys, sopimuksissa kiinnipysyminen, koulutuksen riittämättömyys, rahan merkitys ja epävarmuus tulevaisuudesta. Lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan lisätä ja kehittää dokumentoinnin avulla, käyttämällä apuna työmenetelmiä ja ottamalla lapsi itse keskiöön, mahdollistamalla voimavaroja, etsimällä myönteisiä kokemuksia, parantamalla ja resursoimalla laatuun vaikuttavia työyhteisön toimintamalleja.</p>	
Johtopäätökset: <p>Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen, kannustaminen ja tilan antaminen, työntekijän taitavuus, vuorovaikutustaidot, arvot ja tunneherkkyys mahdollistavat lapsen arvostavan kohtaamisen. Lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan lisätä ottamalla lapsi itse keskiöön mahdollistamalla myönteisiä kokemuksia ja parantamalla työyhteisön laatutekijöitä.</p>	
Asiasanat: Lapsen, arvostava, sijaishuolto, kohtaava, vuorovaikutus, kannustavuus, ammatillisuus	

Author(s):	Anita Tuominen
Title:	Appreciative encounter of the child in foster care
Pages (+appendixes):	81 (+4)
<p>Thesis description: The aim was to enhance child's appreciative encounter in foster care, in individual care, in education and in social activities. I studied the social and family-home employee's perceptions of what child's appreciative encounter is in foster care and how it can be developed.</p> <p>Theoretical summary: In the theory section, I went through child's working environment and needs in foster care, as well as employee's and child's encounter in relocate process and interaction situations of the appreciative encounter.</p> <p>Methodological summary: The methods of this study I carried out a case studies and qualitative research methods. The empirical data was collected in advance to selected themes by using an open questionnaire from two social workers and from one professional employee of family home. The results were analyzed using content analysis method.</p> <p>Main results: According to the results, the child's encounters through comprehensive consideration of special features, openness, trust, safety, encouraged atmosphere and giving enough space to the child. The results highlighted employee skills in professionalism and in assessing child's interests and the importance of interaction in particular employee and child's first contact. Employee's values, attitudes and feelings are transmitted directly to the child. Employee's ability to feel empathy and emotional sensitivity allows the know-how to read situations and gestures. Confounding factors were, passing information, unclear assignments in work, holding in to contracts, importance of money and uncertainty about the future. Child's appreciative encounters can be enhanced and develop by documentation, by using different working methods and to take child himself at the center, by allowing resources for the child and by looking positive experiences, improving and resourcing quality workplace practices.</p> <p>Conclusions: The results of the study showed that the child's overall attention, encouragement and giving space, employee's professionalism, interaction skills, values and empathy abilities allow the appreciative encounter. Appreciative encounter can be enhanced by taking the child himself at the center and provide a positive experience, and improving the quality of the workplace factors.</p>	
<p>Key words: Child's, appreciative, foster care, encounter, interaction, encouragement, professionalism</p>	

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACTT

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	7
2.1	Opinnäytetyön raportointi	7
2.2	Tutkimustehtävät, tarkoitus ja tavoitteet	8
2.3	Tutkimuksen metodiset lähtökohdat.....	9
2.4	Tapaustutkimus	10
2.5	Avoin lomakekysely ja sisällönanalyysi	13
2.6	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	15
3	LAPSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ SIJAISHUOLLOSSA	18
3.1	Mitä on lastensuojelu.....	18
3.2	Sijaishuolto.....	21
3.3	Sijaishuollon muodot.....	22
4	LAPSEN TARPEET SIJAISHUOLLOSSA	25
4.1	Sijaishuollon tarkoitus ja järjestäminen	25
4.2	Lapsen yksilölliset ja yhteisölliset tarpeet.....	28
4.3	Lapsen kiintymyssuhteet	29
4.4	Lapsilähtöinen sijaishuolto.....	31
5	LAPSEN KOHTAAMINEN SIJOITUSPROSESSISSA.....	34
5.1	Kohtaamisen taito.....	34
5.2	Lapsen osallisuus ja etu sijaishuollossa.....	35
5.3	Lapsen mielipiteen selvittäminen	36
5.4	Lapsen kuuleminen ja puhevalta	39
5.5	Lapsen edunvalvonta	40
6	LAPSEN KOHTAAMINEN VUOROVAIKUTUSTILANTEISSA	42
6.1	Ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen	42
6.2	Lapsen kohtaaminen asiakastyössä	43
6.3	Reflektiivinen työote dialogisessa kohtaamisessa.....	44
6.4	Eettinen ja arvostava työote.....	47
6.5	Työntekijänä lapsen arvostavassa kohtaamisessa	48
7	LAPSEN ARVOSTAVA KOHTAAMINEN.....	52
7.1	Ammatillisuus kohtaamistilanteissa	52
7.2	Vaikeuttavat tekijät lapsen arvostavassa kohtaamisessa	54
7.3	Nöyryys ja ylpeys kohtaamistilanteissa.....	55
7.4	Haastavat kohtaamiset	56

7.5	Uudistuva kohtaaminen	57
8	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	61
8.1	Lapsen arvostava kohtaaminen työntekijöiden määrittelemänä	61
8.2	Osallisuuteen ja vuorovaikutukseen liittyvät tekijät	63
8.3	Lapsen sijaishuoltoprosessiin ja arkeen liittyvät tekijät	67
8.4	Arvojen ja arvostusten merkitys	70
8.5	Tunteiden ja itsearvostuksen merkitys	72
8.6	Lapsen arvostavaa kohtaamista vaikeuttavat tekijät	74
8.7	Lapsen arvostavan kohtaamisen kehittäminen	76
9	POHDINTA	81
10	LÄHTEET	91
11	LIITTEET	93

1 JOHDANTO

Lapsen arvostamiseen liittyvistä asioista yhteiskunnassa on tärkeää puhua, koska lapsi itse on asianosaisena eli osallisena asiassaan lastensuojelun sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa. Toimiessani työssä lastensuojelun sijaishuollossa olin aikaisemmin kiinnittänyt huomioni erityisesti siihen, että lapsen arvostamiseen liittyvissä näkökulmissa lapsen etuun, osallisuuteen, mielipiteen ilmaisuun ja kuulemiseen liittyvät näkökulmat korostuivat hyvin mutta huomasin tärkeinä myös ne asiat, jotka liittyivät yhteiseen vuorovaikutukseen, inhimillisyyteen, itsearvostukseen, tunteisiin ja ammatillisuuteen lapsen arvostavassa kohtaamisessa.

Opinnäytetyön aiheeseen liittyvää kirjallisuutta lukiessani huomioni kiinnittyi myös seikkaan, jossa korostui asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen kohtaaminen yhteisessä vuorovaikutuksessa. Lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityössä työntekijän arjessa sekä lapsen arjessa tärkeää on lasta arvostava kohtaaminen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää sosiaalityöntekijöiden ja ammatillisen perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä lapsen arvostava kohtaaminen on lastensuojelutyön sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa. Toisena tehtävänä oli selvittää sitä, miten työntekijä voi vaikuttaa lapsen arvostavaan kohtaamiseen sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa, sekä miten lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan kehittää lastensuojelun sijaishuollossa. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lasta arvostava yksilöllinen ja yhteisöllinen lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen työyhteisöissä ja yhteiskunnassa sekä vaikuttaminen työntekijänä lapsen arvostavaan kohtaamiseen.

Opinnäytetyön menetelminä toteutin tapaustutkimusta ja kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta, jonka opinnäytetyön empiirinen aineisto hankittiin avointa kyselylomaketta käyttäen kahdelta lastensuojelun sosiaalityöntekijältä ja yhdeltä ammatillisen perhekodin työntekijältä. Tulokset analysoitiin edeltä käsin valitsemiin teemoihin sisällönanalyysimenetelmää käyttäen. Opinnäytetyön toisessa osiossa kävin läpi tutkimuksen metodologiaa eli toteuttamiseen liittyviä asioita. Kolmannessa ja

neljännessä osiossa oli teoriaa lapsen toimintaympäristöstä ja tarpeista sijaishuollossa. Lapsen kohtaamiseen liittyviä asioita sijoitusprosessissa käsittelemällä viidentenä ja opinnäytetyön kuudes ja seitsemäs osio lapsen arvostava kohtaaminen vuorovaikutustilanteissa lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta. Kahdeksannessa osiossa kävin läpi opinnäytetyön tulokset ja johtopäätökset.

Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että lapsen arvostava kohtaaminen sijaishuollossa oli aiheena tärkeä ja että keskustelua lapsen arvostavasta kohtaamisesta tarvitaan tulevaisuudessakin sijaishuollossa, lapsen arjessa sijaishuoltopaikoissa sekä yhteiskunnassa.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

2.1 Opinnäytetyön raportointi

Opinnäytetyön suunnittelun aloitin kesällä 2011, jolloin keräsin aiheeseen liittyvää teoriaa eri kirjoista ja löysin myös internetistä erilaista lapsen kohtaamiseen liittyvää tietoa. Luin alan lehtiä ja etsin tietoa eri median tietolähteistä. Lähetin kasvatus- ja sivistyslautakunnalle kirjallisen tutkimuslupapyynnön 17.2.2012, joka oli saapunut kasvatus- ja sivistyslautakuntaan 22.2.2012, sekä opinnäytetyön tiedot, jossa pyysin lupaa saada tehdä avoimen lomakekyselyn kahdelle, tai kolmelle sosiaalityöntekijälle. Ammatillisen perhekodin kahdelle työntekijälle esitin saman lupapyynnön erikseen, koska toimin itse työssä kyseisessä paikassa. Lastensuojelun vastaava sosiaalityöntekijä otti minuun puhelimitse yhteyttä 27.2.2012 ja hän halusi vielä tarkentaa tutkimukseen liittyviä tietoja, jotta lopullinen tutkimuslupa voidaan hyväksyä. Lisäksi sovittiin avoimien lomake kysymysten aikataulu maaliskuu-huhtikuun vaihteeseen. Mikäli en jostain syystä sattuisi saamaan kysymyksiini vastauksia avoimilla lomakekysymyksillä, pyysin myös haastattelulupaa. Tutkimuslupa kasvatus- ja sivistyslautakunnalta tuli postissa ja tutkimuslupa oli hyväksytty 12.3.2012.

Avoimella lomakekyselyllä toteutin kaikkien henkilöiden haastattelun. Kysymykset kaikille henkilöille olivat samat. Kysymykset sain valmiiksi 11.4.2012. Teemoittelin itselleni kysymykset edeltä käsin valitsemiini teemoihin. Toimitin kysymykset sovittuun paikkaan kolmelle sosiaalityöntekijälle ja kahdelle perhekodin työntekijälle suljetussa kirjekuoressa, jossa oli myös paperit kirjoitusta varten ja vastauskirjekuori. Vastausaikaa oli kaksi viikkoa. Nämä kirjekuoreen suljetut vastaukset hain yhteisesti sopimastamme paikasta. Yksi vastaajista jäi sairauslomalle, joten en saanut hänen vastauksiaan ollenkaan. Yhdeltä vastaajalta en saanut vastauksia määräaikaan mennessä mutta aloitin vastausten analysoinnin siitä huolimatta, koska opinnäytetyö piti saada keväeseen mennessä valmiiksi. Lisähaastattelu kysymyksiä en enää tehnyt, koska sain kysymysten vastauksista materiaalia runsaasti. Valmiin opinnäytetyön yhden kappaleen lupasin toimittaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja yhden kappaleen ammatilliseen

perhekotiin. Opinnäytetyöhön sosiaalityöntekijöiden käsitysten lisäksi halusin myös ammatillisen perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä on lapsen arvostava kohtaaminen lastensuojelun sijaishuoltopaikassa.

2.2 Tutkimustehtävät, tarkoitus ja tavoitteet

1. Mitä on lapsen arvostava kohtaaminen lastensuojelun sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa?
2. Miten työntekijä voi vaikuttaa lapsen arvostavaan kohtaamiseen sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa sekä miten lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan kehittää tulevaisuudessa?

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena, eli tehtävänä on selvittää sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä mitä on lapsen arvostava kohtaaminen lastensuojelun sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa sekä mitä asioita työntekijöiden näkökulmasta liittyy lapsen arvostavaan kohtaamiseen. Miten työntekijänä voidaan vaikuttaa lapsen arvostavaan kohtaamiseen lastensuojelun sijaishuollossa, sijaishuoltopaikassa ja minkälaisia kehitettäviä asioita työntekijät näkevät lastensuojelun sijaishuollon kentällä. Opinnäytetyössäni käyn lastensuojeluun liittyviä asioita läpi yleiseltä kannalta mutta perehdyn enemmän lapsen sijaishuoltoon ja lapsen arvostavaan kohtaamiseen liittyviin asioihin. Tämän opinnäytetyön tavoite on lasta arvostava lastensuojelutyön kehittäminen sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa lapsen yksilöllisessä, että yhteiskunnallisessa lasta arvostavassa kohtaavassa lastensuojelutyössä sijaishuollon kentällä.

2.3 Tutkimuksen metodiset lähtökohdat

Opinnäytetyön kohdejoukko koostui kahdesta sosiaalityöntekijästä, joista toisen koulutus oli yliopistotasoinen tutkinto ja toinen henkilö kouluttautui sosiaalityöntekijäksi pätevöitymällä kolmen vuoden aikana. Ammatillisen perhekodin työntekijän koulutus oli (AMK) sosionomi. Opinnäytetyön kohdejoukon valitsin seuraavalla tavalla: Tuomi & Sarajärvi (2009, 85- 86.) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa, antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Tällöin on tärkeää se että tutkittavat tietävät ilmiöstä mahdollisimman paljon, tai heillä on kokemusta asiasta, joten tiedonantajien valinnan ei pidä olla satunnaista, vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Kun tutkitaan paljon työkokemusta omaavien sosiaalityöntekijöiden ja ammatillisen perhekodin työntekijöiden käsityksiä, mielestäni silloin voidaan kohdejoukon valinnassa menetellä edellä kuvatulla tavalla.

Tutkimukseni filosofia on osin konstruktivistista. Konstruktivistille todellisuus on eri henkilöiden suhteellista todellisuutta, vaikka osa todellisuudesta voi olla yhteistä monien yksilöiden kanssa. Tietoa tästä todellisuudesta saadaan siten, että tutkija ja tutkittava ovat toisiinsa yhteydessä vuorovaikutteisesti eli interaktiivisesti. Löydökset ovat sitä, mitä tutkija tulkitsee tutkittavasta. Metodologia perustuu tulkintaan, eli hermeneutiikkaan, jonka tarkoituksena on etsiä ja luoda tulkintoja todellisuudesta. (Metsämuuronen 2009, 219.) Opinnäytetyössäni toteutan kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta tapaustutkimuksen avulla ja olen yhteydessä tutkittaviin edeltä käsin valitsemieni teemojen ja avoimen kyselylomakkeen kautta.

Syrjälä (1994) mukaan kvalitatiiviselle tutkimusotteelle tyypillistä on se, että siinä ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista, eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakaantumisesta. Siinä ollaan kiinnostuneita tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa halutaan tutkia luonnollisia tilanteita, joita ei voida järjestää kokeiksi, tai joissa ei voida kontrolloida kaikkia vaikuttavia tekijöitä, tai halutaan saada tietoa

tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy- seuraussuhteista, joita ei voi tutkia kokeen avulla. (Metsämuuronen 2009, 220.) Laadullisessa tutkimuksessa ei ole selvää etenemispolkua ja sitä voidaan pitää sen vuoksi hyvin joustavana lähestymistapana, jossa jokaisen tutkijan tekemä tulkinta on oikea, jos tutkija ei ole tehnyt virheitä tiedonkeruussa, analyysissa tai tulkinnassa, kun taas kvantitatiivisessa tutkimuksessa ei ole tulkinnanvaraa, sillä tuloksena saaduista luvuista ovat olemassa tilastotieteen tulkintasäännöt. (Kananen 2010,43.)

Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan kokonaista joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Kvalitatiivista tutkimusta on vaikea määritellä selvästi, koska sillä ei ole teoriaa eikä paradigmaa joka olisi sen omaa. Kvalitatiivisella tutkimuksella ei myöskään ole täysin omia metodeja. Keskeiset kvalitatiivisessa metodologiassa käytettävät tutkimusmenetelmät ovat havainnoiminen, tekstianalyysi, haastattelu ja litterointi. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tekstianalyysia käytetään siten, että siinä pyritään ymmärtämään kulttuurin jäsenten käyttämiä kategorioita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään litterointia eli puhtaaksi kirjoittamista sen ymmärtämiseen, kuinka tutkimukseen osallistujat organisoivat puheensa tai kirjoituksensa. (Metsämuuronen 2009, 215, 220.) Valitsin opinnäytetyöni metodologiaksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen, koska laadullinen tutkimus on mielestäni ”pehmeämpää”, kuin kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimusote puoltaa mielestäni paikkaansa tässä opinnäytetyössä, koska olen tutkimassa työntekijöiden käsityksiä. Kvalitatiivinen tutkimus palvelee hyvin ajatusta käytännön läheisyydestä, jota halusin omassa opinnäytetyössäni tuoda enemmän esille.

2.4 Tapaustutkimus

Opinnäytetyöni tiedonhankinnan strategiana olen käyttänyt tapaustutkimusta, eli case study tutkimusta, sekä toisena opinnäytetyöni tiedonhankinnan strategiana olen käyttänyt fenomenografiaa. Se tarkoittaa ilmiön kuvaamista, tai ilmiöstä kirjoittamista. Tapaustutkimus voidaan ymmärtää keskeiseksi kvalitatiivisen metodologian

tiedonhankinnan strategiaksi, sillä lähes kaikki strategiat käyttävät lähestymistapanaan tapaustutkimusta, eli lähes kaikki kvalitatiivinen tutkimus on tapaustutkimusta. Tapaustutkimus eli case study määritellään Yin (1983) mukaan empiiriseksi tutkimukseksi, joka monipuolisia ja monilla tavoilla hankittuja tietoja käyttäen tutkii nykyistä tapahtumaa tai toimivaa ihmistä tietyssä ympäristössä. Määrittelyn ongelmallisuus on se, että tapaus voi olla mikä tahansa, eli yksilö, ryhmä, koulu, asiakas, asiakasryhmä tai sairaala. Tapaus voi olla joissain suhteessa muista erottuva ja se voi olla poikkeava kielteisesti tai myönteisesti mutta se voi olla myös aivan tavallinen arkipäivän tapahtuma tai henkilö. Tapaustutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tutkittavasta tapauksesta pyritään kokoamaan monipuolisesti ja monella tavalla tietoja. Pyrkimyksenä on ilmiön entistä syvempi ymmärtäminen. (Metsämuuronen 2009, 222 - 224, 240.)

Tapaustutkimuksen aineisto on voimakkaasti totta mutta vaikeasti organisoitavissa, koska tapaustutkimus on ”jalat maassa tutkimusta”, joka perustuu tutkittavan omiin kokemuksiin ja tapaustutkimus tarjoaa luonnollisen pohjan yleistämiselle. Tapaustutkimuksella huomataan sosiaalisten totuuksien monimutkaisuus ja sisäkkäisyys ja se pystyy tarjoamaan tukea vaihtoehtoisille tulkinnoille. Tapaustutkimus muodostaa myös kuvailevan materiaalin arkiston, josta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja. Tapaustutkimuksen raportointi on mahdollista tehdä kansantajuisesti ja tapaustutkimuksen tuloksia sovelletaan usein käytännössä. Tapaustutkimus sallii lukijan tehdä omia johtopäätöksiä ja se palvelee monenlaista lukijakuntaa. Tapaustutkimuksessa halutaan enemmän ymmärtää kuin yleistää. Yksittäisen tapauksen havainnoimalla pyritään menemään syvälle ja analysoimaan intensiivisesti moni - ilmeistä ilmiötä. Tapaustutkimus etsii sitä mikä on yhteistä ja mikä on erityistä tapauksessa. Ongelmana on se, että tapaus ei yleisesti ottaen ole yleistettävissä mutta tutkija saattaa löytää yksilöitä yhdistävän kiintoisan yhteisen piirteen. (Metsämuuronen 2009,222 - 223.) Syrjäläinen & Eronen & Värri (2007, 45.) mukaan tapaustutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemukset ja näkemykset tietyistä teoista, toiminnoista, tai tapahtumista nousevat merkittäviksi. Tapaustutkimuksessa todellisuutta tarkastellaan kokonaisuutena eri näkökulmista ja osallistujien äänen on kuuluttava, sekä toiminnan oltava näkyvissä suorina lainauksina puheesta ja tuotoksista.

Opinnäytetyössäni tutkin sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden käsityksiä avoimella kyselylomakehaastattelulla, mitä on lapsen arvostava kohtaaminen lastensuojelun sijaishuollossa ja miten työntekijä voi vaikuttaa lapsen arvostavaan kohtamiseen lastensuojelun sijaishuollossa ja miten lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan kehittää lastensuojelun sijaishuollon kentällä. Metsämuuronen (2009 ja 2008) mukaan fenomenografiassa tutkitaan sitä, miten maailma ilmenee ja rakentuu ihmisten tietoisuudessa. Erityisesti fenomenografia tutkii ihmisten käsityksiä asioista. Ihmisten käsitykset saattavat olla samasta asiasta hyvin erilaiset, riippuen iästä, koulutustaustasta, kokemuksista ja sukupuolesta. Myös itse käsitys on dynaaminen ilmiö ja ne saattavat muuttua. Fenomenografian kannalta on yksi maailma, josta eri ihmiset muodostavat erilaisia käsityksiä. Tutkija perehtyy asiaan ja käsitteeseen teoreettisesti ja jäsentää siihen liittyvät näkökohdat. Tutkittavat henkilöt ilmaisevat erilaisia käsityksiä asiasta, jonka jälkeen tutkija luokittelee käsitykset niiden merkitysten perusteella, jolloin tutkija pyrkii selittämään erilaiset merkitykset kokoamalla niistä abstraktimpia merkitysluokkia. (Metsämuuronen 2009,240, Metsämuuronen 2008, 34 - 35.)

Mittarin tarkoituksena on tuottaa tietoa tutkittavalta alueelta, jolla tarkoitetaan yleensä mittavälinettä tai yksittäistä testiä, tai suuremmasta mittaristosta tehtyä osamittaria. Yksinkertaisimmillaan mittari voi olla yksi ainoa kysymys mutta yleensä mittari koostuu yhdestä tai useammasta osiosta. Mittarin käytön perusajatus on pyrkimys havainnoida ilmiötä mahdollisimman objektiivisesti. Mittari on se väline, jonka avulla hankitaan tutkimuksen empiirinen aineisto. (Metsämuuronen 2009, 67, 119.) Opinnäytetyössä mittarina olen käyttänyt avointa kyselylomaketta ja yksittäisiä kysymyksiä eli kysymyksistä vastauksia etsimällä edeltä käsin valitsemiini teemoihin ja tutkimuskysymyksiini kuvaavassa muodossa. Kanasen (2010, 55.) mukaan teemat valitaan niin, että ne kattavat hyvin koko ilmiön. Tutkimuskysymyksiin varmistetaan ilmiön osa-alueiden mukaantulo.

2.5 Avoin lomakekysely ja sisällönanalyysi

Valitsin opinnäytetyön tiedonhankinnan metodiksi avoimen lomakehaastattelun. Avointa lomakehaastattelua ei voida pitää strukturoituna lomakehaastatteluna, koska siinä henkilö voi kirjoittaa vastauksen avoimiin kysymyksiin haluamallaan tavalla. Avointa haastattelua on nimetty myös vapaaksi, syväksi tai informaaliksi haastatteluksi ja se voi olla olemukseltaan lähellä keskustelua. Tutkija jäsentää jälkikäteen runsasta avoimen haastattelun materiaaliaan. Avoin haastattelu on hyvä silloin kun henkilöiden kokemukset vaihtelevat paljon, tutkittavia on vähän, kun aihe on arkaluontoinen ja tutkittavan ja tutkijan välillä on positiivinen suhde. (Metsämuuronen 2009, 246 - 247.) Kananen (2010, 55 - 56.) mukaan avoimissa kysymyksissä käytetään kysymyssanoja, mitä, miksi, kuinka ja vastauksiin ei voi vastata yhdellä sanalla, vaan niissä selitetään. Mielestäni avoin lomakehaastattelu soveltuu tiedon hankinnan metodiksi hyvin silloin kun selvitetään ihmisten käsityksiä, ajattelua ja ajatuksia, koska kirjoitettuna ihmisten käsitykset tulevat silloin hyvin esille.

Toteutin sisällönanalyysiä tutkimuksen analyysimenetelmänä. Yleensä kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat osittain yhtä aikaa mutta välttämättä selvää eroa niiden välillä ei ole. (Metsämuuronen 2009,254.) Myös Kananen (2010, 50- 51.) toteaa, että laadullisen aineiston tiedonkeruu ja analyysinvaihe kytkeytyvän toisiinsa tiiviisti, eli laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja analyysi tapahtuvat samanaikaisesti. (Metsämuuronen 2009,254.) toteaa, että aineiston analyysissä yhdistyvät analyysi ja synteesi, eli analyysistä kerätty aineisto hajotetaan käsitteelliseksi osiksi ja synteessin avulla saadut osat kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. Tästä käytetään nimitystä abstrahointi. Tutkimusaineisto järjestetään muotoon, jonka perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä, tapahtumista ja lausumista ja siirtää yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle. Jotta aineiston analyysi olisi mahdollinen, on aineisto saatettava sellaiseen muotoon, että analyysi on mahdollinen. Tämä tarkoittaa sitä, että muistiinpanot ja haastattelut litteroidaan eli kirjoitetaan puhtaaksi. Mahdollista on tehdä myös valikoitua litterointia, eli litteroidaan vain sellaiset osat, jotka ovat oleellisia tutkimuksen raportoinnissa.

Grönfors (1985, 161) mukaan sisällön analyysi tuottaa raaka-aineet teoreettiseen pohdintaan, mutta pohdinta tapahtuu tutkijan järjellisen ajattelun keinoin. Syrjäläinen (1994) mukaan sisällönanalyysi voidaan jakaa seuraaviin vaiheisiin. Tutkija perehtyy omaan aineistoonsa perinpohjaisesti sekä ottaa sen käsitteet haltuun teoreettisen kirjallisuuden avulla. Siihen kuuluu aineiston sisäistäminen ja teoretisointi, joka on tutkijan ajattelutyötä. Sen jälkeen tutkija luokittelee aineiston keskeisimmät teemat ja täsmentää tutkimustehtävän. Tutkija toteaa ilmiöiden esiintymistiheyden ja poikkeukset, jonka jälkeen hän tekee ristiin validointia, mikä tarkoittaa saatujen luokkien puoltamista tai horjuttamista aineiston avulla. Viimeisenä tutkija tekee johtopäätökset ja tulkinnat ja analyysin tulos siirretään laajempaan tarkasteluun. (Metsämuuronen 2008, 50 - 51 ja Metsämuuronen 2009, 256 - 257.) Sisällönanalyysi on yksittäinen metodi, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysilla tarkoitetaan kirjoitettuja, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. Tutkijan on ensin päätettävä mikä aineistossa kiinnostaa, sen jälkeen aineistoa läpi käymällä tutkija erottaa ja merkitsee ne asiat, mitkä aineistossa ovat kiinnostavia. Kaikki muu jää pois tästä tutkimuksesta. Sen jälkeen tutkija kerää merkityt asiat yhteen erilleen muusta aineistosta ja luokittelee, teemoittaa, tai tyypittelee aineiston ja kirjoittaa yhteenvedon. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 91 - 92.)

Tyypittelyssä aineisto ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi. Esimerkiksi tiettyjen teemojen sisältä etsitään yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan niistä yhteisistä näkemyksistä yleistys, tyyppiesimerkki. Tyypittelyssä tiivistetään joukko tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistyksiksi. Tutkijan on selvitettävä itselleen hakeeko hän aineistosta samanlaisuutta vai erilaisuutta. Lisäksi aineistosta voidaan hakea toiminnan logiikkaa, tyypillistä kertomusta, kirjoittaa kaikista vastauksista yksi tyypillinen kertomus. (Tuomi ym. 2009, 93.)

Tutkimuksen kiinnostuksen kohde näkyy tutkimusongelmasta tai tutkimustehtävästä. Sisällön analyysissa erotetaan ja merkitään kiinnostavat asiat. Tästä käytetään nimitystä aineiston litterointi tai koodaaminen. Koodaaminen voi tapahtua tutkijan haluamalla tavalla. Koodimerkinnot ovat sisään kirjoitettuja muistiinpanoja, niillä jäsennetään sitä,

mitä tutkijan mielestä aineistossa käsitellään, ne toimivat tekstin kuvailun apuvälineenä, ne toimivat aineiston jäsenyyksen testausvälineenä ja niiden avulla voidaan etsiä ja tarkastaa tekstin eri kohtia. (Tuomi ym. 2009, 92 - 93.)

Laadullisessa aineiston analyysissä puhutaan induktiivisesta ja deduktiivisesta analyysistä. Induktiivisessä päättelyn analyysissä edetään yksittäisestä yleiseen ja deduktiivisessä päättelyn analyysissä edetään yleisestä yksittäiseen. Alasuutari (1994, 1996) mukaan kolmas tieteellisen päättelyn logiikka on abduktiivinen päättely, jonka mukaan teorian muodostus on mahdollista, jos havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka. (Tuomi ym. 2009, 95.)

2.6 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään termejä validiteetti ja reliabiliteetti. Kananen (2008, 123) mukaan tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä tutkitaanko oikeita asioita, eli ollaanko tutkimassa sitä mitä on tarkoitus tutkia. Validiteetti pitää sisällään vai osan tutkimuksen luotettavuudesta. Validiteetti tarkoittaa kuvausten, johtopäätösten, selitysten ja tulkintojen luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa tulosten siirrettävyyttä muihin vastaaviin tilanteisiin eli yleistettävyytenä. Metsämuuronen (2009, 65, 74 - 75) mukaan sisäinen validiteetti tarkoittaa tutkimuksen omaa luotettavuutta, tulkinnan ja käsitteiden virheettömyyttä, eli onko teoria valittu oikein, onko mittari muodostettu oikein ja mitataanko mittarilla sitä, mitä on tarkoitus mitata. Tutkimuksen sisäinen validius on enemmän käsitteellinen tai teoreettinen. Sisällön validiteetin tarkastelussa tutkitaan, ovatko mittarissa ja tutkimuksessa käytetyt käsitteet teorian mukaiset ja oikein määritellyt eli operationalisoidut ja kattavatko käsitteet riittävän laajasti kyseisen ilmiön.

Reliabiliteetin sisältö viittaa tutkimuksen toistettavuuteen, eli jos samaa ilmiötä mitattaisiin monta kertaa samalla mittarilla, kuinka samanlaisia, tai toisistaan poikkeavia vastauksia saataisiin. Mikäli mittari on reliaabeli, olisivat vastaukset eri

mittauskerroilla melko samanlaisia. Reliabiliteetti voidaan laskea kolmea eri tietä: toistomittauksella eri aikaan samalla mittarilla, rinnakkaismittauksella samaan aikaan eri mittarilla tai mittarin sisäisen konsistenssin yhtenäisyyden kautta samaan aikaan samalla mittarilla. (Metsämuuronen (2009,74 -75.)

Laadullisen tutkimuksen piirteisiin hyväksytään se, että tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja että suositaan sellaisia metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Kvalitatiivisen, eli laadullisen tutkimuksen oppaissa painotetaan vain vähän tutkimuksen etiikkaa ja tutkijan moraalialia. Tutkija ei saa vahingoittaa tai väärin kohdella toisia ihmisiä. Mitä avoimempi laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä on, sitä vaikeampaa on etukäteen punnita mahdollisia laadullisen tutkimuksen eettisiä ongelmia. Tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus on merkittävä hyvän tutkimuksen kriteeri. Tutkimusraportissa tämä näkyy siinä, kuten miten ja millaisia lähteitä käyttää, mikä tarkoittaa sitä että tutkijan on tiedettävä mitä tekee sekä että tutkimuksen pitää olla eettisesti kestävä. Eettinen kestävyys tarkoittaa tutkimuksen luotettavuutta ja laatua. Tutkimus on eettisesti kestävä ja laadukas kun se on huolellisesti raportoitu. (Tuomi ym. 2009, 125 -128.)

Toisaalta voidaan sanoa että tutkimusetiikan ongelmat liittyvät pääasiassa tutkimustoimintaan, kuten tutkimukseen tulevien informoimiseen, aineiston keräämisessä ja analyysissä käytettävien menetelmien luotettavuuteen, anonymiteettiongelmiin, tutkimustulosten esittämistapaan eli siihen mitä keinoja tutkija käyttää. Tutkimuksen aiheen eettiseen pohdintaan kuuluu myös se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Nämä tulevat esille tutkimusongelman eli tutkimustehtävän muotoilussa. Mäkelä (1987) mukaan Manhattan- tapauksilla viitataan tutkijan vastuuseen tulosten sovellutuksista. Tämä tarkoittaa tutkimuksia, joissa tutkimustulosten soveltaminen on eettisesti kyseenalaista. Mengele- tapauksilla viitataan tiedonhankintaan, jossa tutkittavien suoja on kyseenalainen. (Tuomi ym. 2009, 128 -131.)

Opinnäytetyössäni olen noudattanut hyvää tutkimusetiikkaa selvittämällä tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja riskit. Opinnäytetyön tekeminen perustuu siihen, että olen saanut opinnäytetyön tekemiseen luvan ja olen noudattanut opinnäytetyön tekemisessä tutkijan eettisiä periaatteita. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja henkilöiden anonymiteetti on suojattu niin, että en paljasta henkilöitä, jotka ovat osallistuneet tutkimukseen. Aineiston säilytän huolellisesti lukollisessa tilassa ja analyysin jälkeen hävitän aineiston. Valmiin opinnäytetyön toimitan tutkimukseen osallistuneiden työpaikkaan.

3 LAPSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ SIJAISHUOLLOSSA

3.1 Mitä on lastensuojelu

Lastensuojelu on yhteiskunnan tarjoama sosiaalipalvelu, jonka järjestämisvastuu on kunnalla. (Puonti & Saarnio & Hujala 2004, 117.) Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) määrittelee sen mitä lastensuojelu on. (Rätty 2010, 3 - 4, 35.) Lastensuojelu tulee laajasti käsittää lastensuojeluksi. Lastensuojelu ei ole vain sosiaaliviranomaisten asia, vaan se koskee muita viranomaisia ja kaikkia kansalaisia koskettava asia. Lasten hyvästä kehityksestä riippuu yhteiskunnan tulevaisuus, joten lapsiin panostaminen on erityisen tärkeää. Lasten kehityksen edistämiseksi pelkät lastensuojelutoimenpiteet eivät riitä, vaan tarvitaan laajoja yhteiskunnallisia toimia. Se tarkoittaa sitä, että lastensuojeluperheiden taloudellisia vaikeuksia, työttömyyttä ja pätkätöitä on vähennettävä, sekä alkoholin ja päihteiden väärinkäyttöön on puututtava valtakunnallisesti ja paikallistasolla. (Taskinen 2007, 10.) Lastensuojelun tehtävänä on myös tunnistaa ja välttää syrjivää ja epäinhimillistä lasten kohtelua toiminnassaan. Laki säätelee viranomaisen toimintavaltuuksia ja viranomaisen saa käyttää toiminnassaan ainoastaan lakiin perustuvaa valtaa. (Mitä on lastensuojelu, Lastensuojelun tehtävät, Sosiaaliportti.)

Lastensuojelutyön keskeisimmät arvot pohjautuvat Suomen perustuslakiin (11.6.1999/734) ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, sekä niiden taustalla oleviin ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia korostaviin kansainvälisesti hyväksytyihin arvoihin. Näitä arvoja noudatetaan sosiaalialan eettisten periaatteiden kanssa ja ne ovat työn lähtökohta. Perustuslain (11.6.1999/734) mukaan myös kaikkien ihmisten tasavertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu ovat myös lastensuojelun keskeisiä arvoja. Tämän lisäksi peruslaissa on erikseen mainittu, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä. Tämä tarkoittaa, että lapsilla on samat oikeudet, kuin aikuisilla, ellei lasten oikeuksia ole lakiin perustuvasta syystä rajoitettu. Laki mahdollistaa positiivisen erityiskohtelun, eli erityiset lapsiin kohdistuvat toimet, joiden tarkoitus on turvata lasten tasavertainen

asema aikuisiin nähden. Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle, esimerkiksi sijaiskotiin ei vähennä näitä oikeuksia. Ihmis- ja perusoikeuksiin kuuluu myös oikeudenmukaisuuden, ihmisarvon sekä ihmisyyden ehdoton kunnioittaminen ja syrjinnän ehkäisy. Julkisella vallalla on erityinen vastuu sijoitetun lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Sijoitetun lapsen fyysistä koskemattomuutta, oikeutta tavata vanhempiaan tai läheisiä henkilöitä ja muita keskeisiä oikeuksia ei saa rajoittaa ilman lakiin perustuvaa syytä. (Lastensuojelun arvot ja periaatteet, Sosiaaliportti.) Perustuslain (11.6.1999/734)19 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimentuloon sekä huolenpitoon. (Rätty 2010, 3 - 4, 35.)

Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa mainittu yksityis- ja perhe-elämän suoja on otettava huomioon lastensuojelun toiminnassa. Kaikilla lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon ja suojelun avulla voidaan auttaa lasta selviytymään vaikeista tilanteista mutta myös turvata lasten tasa-arvoinen asema yhteiskunnassa. Yhdistyneiden kansakuntien oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen vallan tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toiminnassa jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu ja oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon ja oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään. Tämä periaate velvoittaa kaikkia niitä, jotka työskentelevät palveluyksiköissä, hallinnossa ja tuomioistuimissa tai lainsäädäntöelimissä sekä tekevät lasta koskevia päätöksiä, kohtelevaan lasta kunnioittavasti. (Lastensuojelun arvot ja periaatteet, Sosiaaliportti.)

Lapsen arjessa tapahtuvassa hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on oikeutettu suojeluun hoidon ja kasvatuksen laiminlyöntiä, ruumiillista ja henkistä väkivaltaa, riistoa, syrjintää ja epäinhimillistä kohtelua vastaan. Lapsella on oikeus koskemattomuuteen, turvallisiin oloihin, ympäristöön ja terveeseen kasvuun. Lapsella on oikeus osallistua ikätasoaan vastaavaan päätöksentekoon ja yhteiskuntapolitiikkaan. Lapsen pitää saada riittävästi tietoa omista asioistaan, jotta he voivat vaikuttaa niiden käsittelyyn. Lapselle, joka kykenee sanomaan omat näkemykset asioista, taataan oikeus vapaasti ilmaista omat näkemykset kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen etu on keskeinen arviointiperuste kaikissa lasta koskevissa lastensuojelutoimenpiteissä. Lapsen etu on

yksittäistä lasta sekä koko lapsiväestöä koskeva arvopäämäärä ja työskentelyn lähtökohta sekä lapsilainsäädännön läpäisevä periaate. Lapsen edun arvioinnissa huomioitavia asioita ovat esimerkiksi lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen, läheiset ihmissuhteet, mahdollisuus saada hellyyttä ja ymmärtämystä, iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja tuen saaminen, taipumusta vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön, ruumiillisen koskemattomuuden ja loukkaamattomuuden, itsenäistymisen vaikuttamisen omissa asioissa, sekä kielellisen ja kulttuurisen ja uskonnollisen huomioimisen. (Lastensuojelun arvot ja periaatteet, Sosiaaliportti.)

Perustuslaissa (11.6.1999/734), hallintolaissa (6.6.2003/434) ja sosiaalihuollon asiakaslaissa (22.9.2000/812) säädetään hyvän hallinnon periaatteista, jotka ovat tärkeitä lastensuojelussa. Nämä lait mahdollistavat asiallisen ja oikeudenmukaisen kohtelun ja palvelun sekä riittävän ohjauksen ja tiedonsaannin. Hyvä hallinto merkitsee sitä, että yhteydenpyyntöihin vastataan ja asia käsitellään kohtuullisessa ajassa. Asia käsitellään ja kirjataan puolueettomasti ja tasapuolisesti ja kuullaan asianosaista ennen kuin päätös tehdään. Asiasta annetaan kirjallinen päätös, johon voi myös hakea muutosta. Hyvä hallinto täyttää demokraattisuuden, laillisuuden, tasapuolisuuden ja läpinäkyvyyden periaatteet. (Lastensuojelun arvot ja periaatteet, Sosiaaliportti.)

Lapsenhuoltolain (8.4.1983/361) tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lasta tulee kasvattaa niin, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä vastuulliseen aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. Lapsen etu on laaja käsite mutta sen mukaan huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet lapsen vanhempien ja myös läheisten välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapsen kasvuympäristön tulee olla turvallinen ja virikkeitä antava ja lapselle pitää turvata hänen omien taipumusten ja toivomusten mukainen koulutus. Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun, jos vanhemmat eivät erilaisista syistä pysty huolehtimaan kasvatustehtävästään. (Mitä on lastensuojelu & Vastuu lapsen hyvinvoinnista, Sosiaaliportti.)

3.2 Sijaishuolto

Lastensuojelu asiakkuus käynnistyy ja tulee vireille eri tavoin. Aloite voi tulla perheen sisältä, jolloin apua hakee useimmiten perheen äiti, tai aloitteen tekijä voi olla myös perheen ulkopuolinen. Usein lastensuojeluasiala lähtee liikkeelle virallisesta lastensuojeluilmoituksesta, jossa ilmoituksen tekijänä on joku viranomainen tai palveluntuottaja. (Heino, 2009,63 - 64.) Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle lastensuojelun avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto- oikeuden väliaikaisella määräyksellä sekä myös jälkihuoltona. Lisäksi lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös yksityisesti. Lapsen sijaishuollon määritelmä ei kata kaikkia niitä tilanteita, joissa lapsi on sijoitettu oman kodin ulkopuolelle ja sijaishuollon määritelmä ei myöskään ole sidottu ainoastaan huostaanottoon. Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, taikka kiireellisesti tai hallinto- oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä lapsen oman kodin ulkopuolella. (Saastamoinen 2010, 4 - 5.)

”Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tuli voimaan 1.1.2008. Ennen lain voimaan tuloa vahvistettiin joulukuussa lastensuojelulain 49§:n muuttamisesta (1390/2007). Tässä muutoksessa täsmennettiin sijaishuollon määritelmää niin, että huostaanoton ja kiireellisen sijoituksen ohella myös hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen (83§)nojalla tehty sijoitus kodin ulkopuolelle määriteltiin sijaishuolloksi (Saastamoinen 2010, 5).”

Jos sijaishuollon määritelmän täsmennystä ei olisi tehty, olisi silloin jäänyt tulkinnanvaraiseksi se, voidaanko hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla laitokseen sijoitetun lapsen soveltaa rajoitustoimenpiteitä. Mikäli säännöksen muutosta ei olisi tehty, olisi se ollut lapsen edun kannalta vakava puute, koska juuri sijoituksen alkuvaiheessa sijaishuollossa oleva lapsi tarvitsee rajoituksia. Myös samassa sijaishuoltopaikassa olevien muiden henkilöiden kannalta säännöksen muutos oli tärkeää heidän turvallisuuden kannalta. Väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitettu lapsi sai tällöin myös saman aseman, kuin kiireellisesti sijoitettu, tai huostaan otettuna sijaishuoltoon sijoitettu lapsi. (Saastamoinen 2010, 5 - 6.)

Uuden vuonna 1.1.2008 voimaan tulleen lastensuojelulain uudet käsitteet, kuten kiireellinen sijoitus aiemmin kumotussa laissa kiireellinen huostaanotto ja hallinto-oikeuden väliaikainen määräys aiheuttivat sen, ettei joissakin tietyissä lastensuojelulain säännöksissä ole hyvä käyttää termejä ”huostaanotto” tai ”huostaanottopäätös”, vaan että ne korvataan termeillä ”sijaishuolto”, tai sijaishuoltoon johtanut päätös. Sijaishuolto termi on parempi, kuin huostaanotto, koska se kattaa myös tilanteet, joissa lapsi on sijoitettuna sijaishuoltoon muunkin, kuin huostaanottopäätöksen perusteella. Tällöin myös säännösten soveltaminen kiireellisesti hallinto-oikeuden väliaikaisella päätöksellä sijoitettuihin lapsiin ei ole enää tulkinnanvaraista. Uuteen lastensuojelulakiin tehtyjen muiden muutosten ohella myös nämä termeihin liittyneet tulkinnanvaraisuudet poistettiin lailla lastensuojelulain muuttamisesta, joka tuli voimaan 1.3.2010. Nämä tekniset muutokset eivät kuitenkaan varsinaisesti vaikuttaneet säännösten asiasisältöön. (Saastamoinen 2010, 6 - 7.)

3.3 Sijaishuollon muodot

Sijaishuoltopaikan valinnassa kyse on lapsikohtaisesta harkinnasta. Sijaishuoltopaikan valinnassa merkitystä ei ole esimerkiksi sijaishuollon muodolla, tai lapsen iällä, vaan keskeisenä periaatteena sijaishuoltomuodon valinnassa on lapsen etu ja lapsen yksilölliset tarpeet. Myöskään lastensuojelulaissa ei ole tarkemmin säännelty sitä, mikä sijaishuollon muoto kussakin tapauksessa olisi paras mahdollinen vaihtoehto sijoitettavalle lapselle. Siten sijaishuollon muodoksi valitaan sijaishuollon vaihtoehto, joka on lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden ja kehityksen kannalta lapselle paras vaihtoehto. (Saastamoinen 2010, 7 - 8)

Yhtenä lapsen sijaiskotiin tulon syynä voi olla rajojen ja sääntöjen puuttuminen lapsen kasvuympäristöstä, tai sitten hänen oma rajaton käyttäytymisensä, jonka seurauksena lapsen oma ja myös muiden terveys ja turvallisuus vaarantuvat. (Partanen 2005, 30.) Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon tarkoittaa sitä, että lapsi voidaan

sijoittaa myös yksityiskotiin. Yksityiskodit ovat sosiaalihuoltolain (17.9.1982 / 710) ja perhehoitajalain (3.4.1992/312) tarkoittamia kunnan tai kuntayhtymän hyväksymiä sijaishuoltopaikoja. Ammatilliset perhekodit ovat sijaishuoltopaikka ja laitoksen välille sijoittuva sijaishuoltopaikka. Ammatillisten perhekotien muodot vaihtelevat ja laissa ei ole selkeää määritelmää niille. Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (9.8.1996/603) mukaista aluehallintoviraston luvan saanutta perhekotia, joissa perhe voi asua samassa taloudessa sijoitettujen lasten kanssa ja joissakin ammatillisissa perhekodeissa lapsia hoitaa palkattu ulkopuolinen henkilökunta. Tämä merkitsee sitä, että yksityisesti tuotetussa ammatillisessa perhehoidossa on tiukemmat ammatilliset kelpoisuusvaatimukset, kuin toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. (Saastamoinen 2010, 7 - 11.)

Ammatilliset perhekodit poikkeavat toisistaan myös kooltaan, tilaratkaisuiltaan ja hoidolliselta erityisosaamiseltaan. Osa luvan saaneista ammatillisista perhekodeista toimii myös lastensuojelulaitoksina. Jos ammatillisella perhekodilla on aluehallintoviraston myöntämä laitoslupa, voi perhekoti soveltaa sijaishuollossa olevaan lapseen lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Ammatillisessa perhekotihoidossa voidaan vastata juuri ammatillisuuden vuoksi vaativampaa hoitoa ja kasvatusta ja sijaishuoltoa tarvitsevien lasten tarpeisiin paremmin, kuin sijaisperheissä. (Saastamoinen 2010, 9 - 11.)

Lapsi voidaan sijoittaa myös laitokseen. Yksityisen laitoksen toimiluvan myöntämisen edellytyksistä, sekä laitoksen muusta valvonnasta säädetään yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetussa laissa (9.8.1996/603) ja (22.7.2011/922). Laitoksissa sijaishuollossa on yleensä vaikeahoitoisia ja erityisosaamista edellyttäviä lapsia, joten henkilöstöllä tulee olla tehtävän edellyttämä koulutus ja ammattitaito. Jos lapsen sijaishuoltopaikka on laitosluvan saaneessa yksikössä, voidaan silloin myös lastensuojelulaissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä siellä soveltaa. Laitoshoito soveltuu hyvin myös lapsen lyhytaikaiseen sijoitukseen, jossa työskentely lapsen sekä vanhempien kanssa on usein hyvin tiivistä. (Saastamoinen 2010, 10 - 11.)

Lapsen tarpeiden mukainen sijaishuolto paikka voidaan järjestää myös muulla tavoin, kuin edellä kuvatuilla tavoilla mikäli lastensuojelulain mukainen lapsen sijaishuolto paikan valinnan arvioinnissa ei vastaa lapsen tarpeita, esimerkiksi silloin kun lapsi on sairaalahoidon tarpeessa ja lapsi tarvitsee pitkää sairaalahoito jaksoa. Tällainen tilanne voi olla silloin, jos lapsen hoidosta päättävät henkilöt eivät ole antaneet suostumustaan, mutta hoito on lapsen edun mukaista, tai on lapsen hengen ja terveyden kannalta välttämätöntä. Lapsi voidaan sijoittaa huostaanottoon liittyvän erityisen perusteen mukaan kotiin vanhempansa tai muun huoltajan hoidettavaksi enintään kuudeksi kuukaudeksi silloin, kun valmistellaan lapsen palaamista kotiin kodin ulkopuolisesta sijoituspaikasta. Ja myös silloin, kun se on lapsen edun kannalta tai jostakin muusta syystä perusteltua. Ennen 1.3.2010 voimaantulleita lastensuojelulain muutoksia lapsi voitiin säännöksen sanamuodon mukaan sijoittaa kotiin ainoastaan silloin, kun hän oli huostaan otettu. (Saastamoinen 2010, 11 - 12.)

4 LAPSEN TARPEET SIJAISHUOLLOSSA

4.1 Sijaishuollon tarkoitus ja järjestäminen

Sijaishuollon näkökulmasta katsottuna sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Lapsen hoidon ja kasvatuksen päämääränä on tällöin yksilöllinen, yhteisöllinen, että yhteiskunnallinen lapsen hyvä huolto, hoito ja kasvatusta, sekä lapsen ikä- ja kehitystasoon suhteutettuna tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Sijaishuollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet sijaishuoltopaikassa ja myös lapsen vanhempien välillä. Lapsi tarvitsee kehittyäkseen tasapainoiseksi aikuiseksi turvallisen ja sopivasti virikkeellisen kasvuympäristön ja taipumuksiaan vastaavan koulutuksen. Lapsen kasvatusta tulee olla sellaista, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei myöskään saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä vastuulliseksi aikuiseksi tulee tukea. (Heinjoki & Heinonen & Kiiskinen & Mikkola & Ollila & Peitsalo 2005, 39.)

Lapsen kehitystarpeet muodostavat vanhemmuuden sisällön, johon kuuluu vahva, tukeva kasvun ja kehityksen kiinnityspohja, sekä ilonaiheet että haasteet. Keskeisin ydintarve on lapsen tarve kiinnittyä ja kiintyä ainakin yhteen aikuiseen. Usein on myös lastensuojeluperheissä olevan lapsen suhde biologiseen vanhempaansa varhaisen vuorovaikutussuhteen merkityksen vuoksi turvaton ja epävarma lapsen kehityksen pohjaksi. Ajatuksia vahvan ja uuden kiinnittymiskohteen järjestämisestä lastensuojelun piirissä ja sijaishuollossa oleville lapsille on herättänyt myös teoreettisesti, sekä myös käytännössä esimerkiksi onko lapselle tärkeää säilyttää oikeat vanhempansa, vaikka he eivät pysty vastaamaan lapsen tarpeisiin, vai olisiko lapsen sijoitus silloin väliaikainen ratkaisu. Pitäisikö lapsen hoito järjestää ammatillisessa perhekodeissa, tai laitosmuotoisesti omaohjaajan avulla. Mitä on jaettu vanhemmuus ja voiko psykologista vanhemmuutta vaihtaa? Eri tutkimusten mukaan lapsen mielestä vanhempi on se, joka käytännössä rakastaa ja kasvattaa ja lapset haluavat yhden kodin. Tieto varhaisen

vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen elämään on lisääntynyt mutta tämän puutteen näkeminen on lastensuojelun kipukysymys. (Niemelä 2005, 60 - 61.)

Lastensuojelun asiakkuus perheessä on alkanut jo ennen ensimmäistä sijoitusta, joko lapsen itsensä tai perheen ottamasta yhteydenotosta viranomaisiin, tai asiakkuus on alkanut viranomaisten, sukulaisten, naapureiden tai jonkin muun tahon tekemän lastensuojeluilmoituksen perusteella. Ensimmäisen yhteydenoton seurauksena lastensuojelun sosiaalityöntekijät arvioivat yhteistyössä lapsen ja tämän perheen sekä myös mahdollisen muun lähiverkoston kanssa sitä, onko lapsella tai hänen perheellään lastensuojelun tarvetta. Jos suunnitelmallisesti etenevät avohuollon tukitoimet, eli perhetyöntekijän käynnit perheessä, sosiaalityöntekijän kotikäynnit perheeseen, käynnit perheneuvolassa, käynnit lasten /nuoriso /aikuispsykiatrian poliklinikalla, käynnit päihdeyksikössä, osastohoito sairaalassa tai päihdehoitolaitoksessa, koulukuraattorin tai muun oppilashuollon työskentely lapsen kanssa, päivähoitopaikan järjestäminen lapselle tai perhekuntoutuksen järjestäminen koko perheelle eivät riitä, tai lapsi perheeseen ei saa niistä vastaavaa hyötyä tai ole riittävästi sitoutunut niihin, silloin voidaan aloittaa lapsen edun niin vaatiessa sijoitusprosessi. (Heinjoki ym. 2005, 31 - 32.)

Sijoitusprosessin alettua lastensuojelun sosiaalityöntekijät ottavat yhteyttä sijaishuoltopaikkaan puhelimitse tai sähköpostilla. Pienissä kunnissa lastensuojelun sijoitukset tapahtuvat sosiaalityöntekijän ja hänen työparinsa kautta, kun taas isommissa kaupungeissa sijoitukseen liittyvät asiat käsitellään sijoitus- ja arviointiryhmissä. Sijoituspyynnön tekee aina lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä kertoo lapsen ja hänen perheensä tilanteen ja vastaavasti sijaishuoltopaikan edustaja kertoo sijoituspaikan luonteen ja paikkatilanteen. Sijaishuoltopaikassa lapsen ottaa vastaan sijoitusprosessin kulusta vastaava työntekijä, joka on usein johtaja, sosiaalityöntekijä, vastaava ohjaaja tai perhekodin vanhemmat. Sijaishuoltopaikka arvioi sosiaalityöntekijältä saadun esitiedon varassa kykyään vastata lapsen tarpeisiin sekä myös lapsen sopivuutta yksikköön. (Heinjoki ym. 2005, 33 - 34.)

Tutustumiskäynnillä käydään yhdessä läpi sijoituspaikan fyysiset puitteet, lapsen huoltoon ja kasvattamiseen liittyvät periaatteet sekä tarjottavat tuen muodot.

Tutustumiskäynnin tarkoituksena on edellisten lisäksi sitouttaa lasta ja perhettä sijoitukseen. Mikäli sijoituspaikka pystyy vastaamaan lapsen ja perheen toiveisiin ja tarpeisiin, kuullaan lapsen ja perheen mielipiteet ja toivomukset sijoituksesta. Sijaishuoltoapaikan tehtävänä on tutustua lapseen ja perheeseen ja kertoa omasta toiminnastaan ja toiminnasta eri yhteistyötahojen kanssa. Se, että lasta ja vanhempia kuunnellaan jo sijoituksen alkuvaiheessa, auttaa avoimen vuorovaikutuksen syntymistä jo sijoituksen alussa. Vanhemmille tarjotaan oma-aloitteista yhteydenottoa tiedon saamista varten, mikäli jotakin jää selvittämättä. Tietojen avoin käsittely edistää eri tahojen sitoutumista sijoitukseen ja tärkeää on puhua lapsen ja perheen ongelmista avoimesti. Sijaishuoltoapaikan henkilöstön on myös hyvä osallistua kaikkiin yhteisiin neuvotteluihin, joissa sijoitusta käsitellään. Lapsen sijaishuolto perustuu aina sosiaalityöntekijän laatimaan asiakassuunnitelmaan, joka on pohjana sijaishuoltoyksikön johdolla laadittavalle hoito- ja kasvatussuunnitelmalle. (Heinjoki ym. 2005, 33 - 35.)

Silloin kun viranomainen puuttuu perheen yksityisyyteen, tai silloin kun toteutetaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, on päätöksiä tehtäessä otettava aina huomioon riittävällä tavalla lapsen vanhempien ensisijainen velvollisuus ja oikeus, että he voivat päättää lapsensa hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun jos vanhemmat eivät jostain syystä kykene huolehtimaan kasvatustehtävästään, on julkisen vallan velvollisuus silloin puuttua perheen tilanteeseen. Tällöin on valittava se toimenpide, jolla vähiten puututaan perheen ja lapsen itsemääräämisoikeuteen. Kun mietitään millaisia toimenpiteitä perhe tarvitsee, on arvioitava mikä tukitoimi tai apu vastaa parhaiten lapsen ja perheen yksilöllisiin tarpeisiin. (Vastuu lapsen hyvinvoinnista, Sosiaaliportti.)

4.2 Lapsen yksilölliset ja yhteisölliset tarpeet

Jokaisella lapsella on yksilöllisiä ja yhteisöllisiä tarpeita ja oikeuksia syntymästään lähtien. Kaikilla lapsilla, kuin myös huostaan otetuilla lapsilla on lähtökohdiltaan samat perusoikeudet kuin aikuisillakin, eikä niitä ole sidottu henkilön ikään. Kaikille kuuluvien perusoikeuksien lisäksi lapsella on etusija erityiseen suojeluun sekä oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, jossa lapsi saa kehittyä tasapainoiseksi ihmiseksi. Lapsen oikeuksista on säädetty vuonna 1991 Suomessa voimaan tullessa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa ja perustuslaissa (11.6.1999/731), sekä useissa tavallisen lainsäädännön säädöksissä. Lapsen etu ja oikeudet on tärkeää huomioida jokaisessa lastensuojelun prosessin vaiheessa sekä myös sijaishuollon aikaisessa työskentelyssä. Lapselle tärkeitä erityisiä oikeuksia on silloin, kun lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle huostaanottopäätöksellä, kiireellisen sijoituksen päätöksellä tai hallinto- oikeuden väliaikaisella määräyksellä. Tarkennettuja säännöksiä lapsen asemasta sijaishuollossa on uudessa 1.1.2008 voimaan tullessa lastensuojelulaissa ja siihen 1.3.2010 tehdyissä muutoksissa. (Saastamoinen 2010, XV-XVI.)

Lapsi tarvitsee suojelevaa vuorovaikutusta, fysiologisia tarpeita tyydyttävää ja säätelevää vuorovaikutusta ja tunteiden säätelevää vuorovaikutusta. Robert Emde (1989) on kuvannut lapsen vuorovaikutuksellisia tarpeita niin, että ensimmäinen on lapsen tarve suojelemaan vuorovaikutukseen. Tämä tarkoittaa lapsen vanhempien kykyä turvata lapsen fyysinen ja psyykinen eloonjääminen. Se alkaa siitä, että äiti muuttaa elintapojaan lapsen hyväksi. Tällöin lasta suojellaan liiallisilta ärsykeiltä ja haitallisilta tekijöiltä, esimerkiksi päihteiltä tai pidetään huoli lapsen kotiintuloajoista. Vanhemmat suojaavat lapsen psyykkistä kehitystä, valvomalla mitä lapsi kussakin ikävaiheessa kohtaa, esimerkiksi väkivaltavihteeltä. (Puonti & Saarnio & Hujala 2004, 119 - 123.)

Lapsi tarvitsee myös fysiologisia tarpeita tyydyttävää ja säätelevää vuorovaikutusta. Tarpeiden tyydyttämiseen tarkoitettu ruoka, vaatetus ja hygienia on helppo ymmärtää mutta lapsen tarpeiden säätely tarkoittaa edellisten lisäksi myös syömisen, nukkumisen,

makean syömisen ja koko arjen rytmin strukturoimista. Fysiologisten tarpeiden säätely on yhteydessä myös lapsen tunteiden tavoittelemiseen ja säätelyyn. Syöttäessään tai huolehtiessaan lapsestaan, äiti jakaa kokemuksen lapsen kanssa, huolehtii ja suojelee lastaan. Myönteisten tunteiden jakaminen ja lapsen aloitteiden rikastuttaminen ovat osa varhaista vuorovaikutusta ja siirtyy lapsen omiin kokemuksiin. Niukka, kielteinen tai surumielinen kohtaaminen voi altistaa masennukseen myöhemmin. Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan äidin kykyä rauhoitella lasta. Varhaisvaiheen tärkeimpiä vanhemmuuden tehtäviä ovat lapsen fyysinen ja psyykinen kannattelu, mikä tarkoittaa vanhemman kykyä kosketukseen ja ottaa lapsi syliin lapsen rauhoittamisessa mutta myös lapsen pysymistä tarpeineen vanhemman mielessä. Lapsen kehitystä tukeva vuorovaikutus tarkoittaa sitä, että vanhemmat toimivat vaistomaisesti askeleen edellä ja luovat lapselle tilaa kehittyä, jolloin myös lapsen itsetunto kehittyy. (Puonti ym. 2004, 119 - 123.)

4.3 Lapsen kiintymyssuhteet

Kiintymyssuhteen malli kehittyy varhaisten hoivakokemusten perusteella, jonka mukaan lapsi luo vuorovaikutusmallin, joka sisältää lapsen sisäistyksen omasta itsestään, vuorovaikutuksesta ja häntä hoivaavista aikuisista. Turvallinen vanhempi vastaa lapsen viesteihin sensitiivisesti, mikä tarkoittaa sitä että vanhempi havaitsee lapsen viestejä, on ymmärtänyt ja tulkinnut niitä oikein ja on vastannut niihin oikeaan aikaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla lapsen fyysiset sekä psyykkiset tarpeet huomioiden. Turvattomalla lapsella on toisenlaiset kokemukset varhaisesta hoivasta. Hän on sisäistänyt kielteisen käsityksen itsestään; jolloin lapsi tuntee olevansa arvoton eikä ansaitse huolenpitoa, vuorovaikutuksesta; jolloin lapsi kokee, että tunteitaan ja tarpeitaan ei kannata osoittaa ja häntä hoivaavista aikuisista; lapsi ei luota aikuiseen. Lapsi kiinnittyy tällöin vanhempaansa välttelevästi tai ristiriitaisesti. (Puonti ym. 2004, 131 - 132.) Välttelevän mallin äärimmäismuodot kehittyvät silloin, kun vanhempi on lapselle vaarallinen, vanhempi ei kykene huolehtimaan itsestään, mutta vaatii lapselta hoivaa ja huolenpitoa, esimerkiksi päihteitä käyttävä tai masentunut vanhempi. Julma, ankara ja pahoinpitelevä vanhempi taas edellyttää lapselta pakonomaista tottelemista.

Kun aikuinen kohtaa tällaisen lapsen lastensuojelussa, lapsi saattaa olla pseudoposiitiivinen, eli miellyttävä ja helppo. Lapsella ei ole kontaktia omiin tunteisiin tai tuntemuksiinsa. Lapsi voi olla hyväksikäytettävissä tai eristäytyvä. Kehityksen riskit ovat masennus, itse tuhoisuus ja rikollisuus. Kun lapsen tarpeita tulkitaan vanhemman todellisuudesta käsin, vanhempi katkaisee lapsen aloitteellisuuden. Tällainen lapsi ahdistuu helposti, koska ei saa vanhemman huomiota ja lapsi kiinnittyy vanhempaansa ristiriitaisesti. Äärimmäisen vaikeissa olosuhteissa kasvanut lapsi jähmettyy paikoilleen, kun hän pelästyy ja lapseen ei saa katse kontaktia, tai lapsi hakeutuu esimerkiksi sosiaalityöntekijän tai poliisin syliin. Kiinnittymätön lapsi voi olla sosiaalisesti valikoimaton eli huomionhakuinen ja ystävällinen kaikille. Lapsi juttelee kaikkien ihmisten kanssa, hakeutuu vieraiden ihmisten syliin ja pyrkii vieraiden ihmisten kotiin. (Puonti ym. 2004, 132 - 133.) Sijaishuollossa on tärkeää on huomioida lapset, joiden käyttäytymishäiriöt kertovat vakavasti häiriintyneestä kiintymyssuhdemallista. Näihin sisältyy kokemuksia pahoinpitelyistä, väheksymisestä, uhkaamisesta, nöyryyttämisestä ja hyväksikäytöstä. Nämä lapset oppivat uhkailemaan, manipuloimaan ja valehtelemaan. Näillä lapsilla on nuoruudessaan päihteiden väärin käyttöä, epäsosiaalista käyttäytymistä ja syrjäytyminen.

Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan varhaisten hoivakokemusten merkitysten lisäksi myös korjaavien kokemusten merkitystä. Ympäristön ja yhteisön merkitys on suuri lapsen kehityksen kannalta. Ei voida kuitenkaan pitää itsestään selvänä sitä, että pieni lapsi kehittyy sijaisperheessä paremmin kuin laitoksessa tai muussa vastaavassa sijaishuollon muodossa, koska toisinaan traumat ja torjuminen, hylkääminen ja jopa pahoinpitely toistuvat sijaisperheessä. Mikä tahansa sijaishuollon muoto on parempi vaihtoehto, kuin se että lapsi kasvaa sellaisessa ympäristössä joka ei sovellu lapselle. Laitoshoito, tai ammatillinen perhekotimuoto voi olla parempi ratkaisu, kuin sijaisperhehoito myös silloin kun lapsi oireilee psyykkisesti, tai on vaaraksi itselleen tai muille. Myös lapsen sijoituksen pysyvyyteen pitää kiinnittää huomiota esimerkiksi silloin, kun vanhempien tilanne on hetkeksi muuttunut paremmaksi mutta saattaa muuttua pian kuitenkin huonommaksi. (Puonti ym. 2004, 136 - 137.)

Kun työntekijä kohtaa lapsen lastensuojelun asiakkaana hänen on tärkeää tietää että lapsi on altistunut erilaisille riskeille, kuten esimerkiksi puheen vuorovaikutus on saattanut vaurioitua, perheessä on väkivaltaa, mielenterveysongelmia ja päihdeongelmia. Lapsen fyysisistä ja psyykkisistä tarpeista ei ole huolehdittu, lapsen kehitystä ei ole tuettu, lapsen tarpeet eivät ole perheessä ensisijaisia eikä lapsi ole yksilöitynyt vanhempien mielessä, lasta ei suojella väkivaltaviihteen vaikutuksilta, perheen verkostot ovat vähäiset ja ristiriitaiset ja perheen taloudellinen tilanne on heikko. Vanhempien omat varhaiset hoivakokemukset ovat puutteelliset, suhteet sukulaisiin huonot ja lastensuojeluasiakkuudessa saattaa olla ylisukupolvisia piirteitä. (Puonti ym. 2004, 137.) Edellä mainitut lapsen kehityksessä tai käyttäytymisessä olevat erilaiset ongelmat asettavat suuria vaatimuksia työyhteisöissä lapsen arvostavalle kohtaamiselle sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa.

4.4 Lapsilähtöinen sijaishuolto

Lasta arvostavassa sijaishuoltopaikassa toiminta perustuu sijaishuoltopaikan yhteisiin tarpeisiin, lapsen fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten perustarpeiden lisäksi lapsen tarpeisiin ja odotuksiin, sekä sijaishuoltopaikassa määriteltyihin arvoihin ja toimintaperiaatteisiin. Lasta arvostavassa sijaishuoltopaikassa huolehditaan siitä, että lapsen tai nuoren ääni kuuluu ja se otetaan huomioon lapselle ja nuorelle ennalta määritellyssä toiminnassa ja toimintaperiaatteissa. Sijaishuoltopaikassa autetaan lasta ja perhettä kontaktin rakentamisessa, otetaan esille yksittäisissä ja yhteisissä dialogeissa huomioon kaikkien osapuolten odotukset ja toiveet ja autetaan selviytymään mahdollisista ennakoasenteista, peloista, turvattomuuden tunteista, häpeästä ja syyllisyydestä ja annetaan lapselle tai nuorelle aikaa. Lasta kuunnellaan niin että hän tulee ymmärretyksi ja annetaan positiivista palautetta. Lapsen ja nuoren kasvatuksessa ja rajoituksissa sijaishuoltopaikan työntekijät käyttäytyvät lasta kohtaan niin, että lapsi tuntee itsensä hyväksytyksi, hänessä oleva hyvä huomataan ja hän saa ymmärtämystä, turvaa, hellyyttä, onnistumisien ja luottamuksen kokemuksia. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 15 - 24.)

Niemelän (2005, 57.) mukaan kysymys lapsilähtöisyydestä on tavallaan turha, koska kaikki lastensuojelu ja sijaishuolto on olemassa lapsen auttamiseksi. Lapsilähtöisyydessä auttaa ajatus siitä, että sijaishuollossa oleva lapsi voi olla myös oma lapsi. Sijaishuollossa pyritään siihen, että lapsia hoidetaan ja kasvatetaan koko ajan sekä ulkoiset kustannuslähtöiset, että sisällölliset lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvien menettelytapojen laatutekijät huomioiden, sijaishuollossa on myös pidettävä mielessä myös se tosiasia, että työssä hoidetaan elämänsä aloittelevia ja eläviä lapsia ja nuoria, mikä tarkoittaa lapsikeskeistä toimintaa.

Lapsikeskeisyysajattelun säilymisessä auttaa ajatus siitä, että jos tämä lapsi olisikin oma lapseni ja mitä hänelle toivoisin. Lapselle hoitavat aikuiset ovat ihmisiä, joista lapsi on riippuvainen ja joihin hän rakentaa suhdettaan luottamalla aikuiseen. Lapsi tarvitsee turvallisia ja pysyviä aikuissuhteita. Vaikka lapsi olisi lastensuojeluasiakas ja hänellä olisi diagnooseja ja oireita, niin hänen elämänsä tukeminen ovat arvoja, jotka ovat korkealla sijalla arvovalinnoissa ja käytännön valinnoissa. Lapsen kehitystarpeisiin ja niiden viiveisiin vastaava lapsikeskeinen vuorovaikutus vaikuttavat lapsen kehitykseen ja myös korjaa kehitystä. Kaikki lapsen arjessa tapahtuva yhteiselämä ja siinä valitut toimintatavat ovat hoidollisen prosessin osia, joiden seurauksena lapsi eheytyy. (Niemelä 2005,57 - 58.)

Suomessa on perheitä, joissa perhekeskeisyys on luonnollinen arvo, sukupolvesta toiseen siirtyvä elämäntapa. Tällaisen perheen elämässä toimitaan vaistonvaraisesti. Lapset hoidetaan itse ja perheessä vietetään yhteistä aikaa. Lapsia kuunnellaan, ohjataan, hellitään, ruokitaan ja rajoitetaan vaistonvaraisesti. Perheessä vanhemmuus on vahvasti esillä ja ympärillä on tukijoukkoja suvun tai ystäväpiiristä. On myös toisenlaista lapsikeskeisyyttä, jossa lapsen tarpeita tyydytetään rajoittamattomasti. Lapselle järjestetään kaikki mahdollisuudet mutta vanhemmat eivät tiedä miten toimivat vaarallisissa tilanteissa, tai lapsi saa määrätä vanhempiaan rajattomasti. Lapsella ei ole vanhempien antamaa turvallista rajaa ja lapsi hallitsee vallankäytön kuvioilla pelkojaan. (Niemelä 2005, 58 - 60.)

Lastensuojelun työntekijät arvostavat lasta ja heillä on kokemuspohjaista, vaistonvaraista vanhemmuutta tallella. Vanhan ajan naiset ottivat ensisijaisesti huomioon toiset ihmiset lähimmäisinä ja saivat itselleen rauhan ja hyvän elämän. Uuden ajan naiset taas jakavat eettisen ohjeen, jonka mukaan sitten kun itsellä on hyvä olla, jaksaa olla hyvä äiti, aviopuoliso ja lähimmäinen. Jotta lapsen ja aikuisen tarpeiden yhteensovittaminen onnistuu, pitää lapsikeskeisyyden olla korkealla arvosijalla lastensuojelun sijaishuollossa. (Niemelä 2005, 60.)

5 LAPSEN KOHTAAMINEN SJOITUSPROSESSISSA

5.1 Kohtaamisen taito

Kohtaamisen taito on kaikkien sosiaali- ja terveysalalla työskentelevien henkilöiden ja ammattien tärkeimpiä osaamisvaatimuksia. Sitä on pidetty niin tärkeänä, että sitä on pidetty jopa itsestäänselvyytenä. Aito asiakkaan kohtaaminen on asia, jossa ei kukaan voi olla täysin valmis mutta sitä voidaan oppia ja opiskella. Jokainen kohtaamiseen liittyvä tilanne on aina uusi, eikä sitä voi harjoitella. Kohtaamistilanteeseen on mentävä avoimesti ja kaikki aistit auki. Kaarina Mönkkönen (2001,445) on kuvannut kohtaamistilannetta, että parhaita asiakkaan kanssa ovat ne hetket, kun kumpikaan ”ei tiedä” ja mihin suuntaan asiakkaan tilanne on menossa, on molemmille osapuolille viime kädessä avoin asia, jota voidaan vain kuvitella yhdessä.(Mäkisalo - Ropponen 2011, 7.)

Lastensuojelutyö perustuu inhimillisiin kohtaamisiin ihmisten kanssa ja sosiaalialan auttamistyössä kohdataan monenlaisia ihmisiä erilaisissa elämäntilanteissa ja elämänvaiheissa. Tällöin tietoisuus omista arvoista ja maailmankatsomuksesta lisäävät työntekijän luottamusta itseän kohdata erilaisia asioita ja ihmisiä. Myös yhteiskunnassa vaikuttava ihmiskäsitys vaikuttaa yleisiin ja yksilökohtaisiin asenteisiin ja työskentelytapaan. Humanismi korostaa ihmistä ainutlaatuisena henkisenä olentona verrattuna muuhun luontoon, jolloin ihminen voi yksilönä ja osana sosiaalista yhteisöään valita mikä hänelle on hyvää ja oikein. Ihminen on myös vastuussa omista valinnoistaan ja sitä korostetaan nykyään myös sosiaalialan palveluissa. Sosiaalialan työssä korostuu myös moraalinäkemykset. Työntekijä tarvitsee korkeaa eettistä pohdintaa ja jatkuvaa asioiden arviointia suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja moraalikäsitteisiin. Sosiaalinen elämä perustuu ihmisten keskeiseen vuorovaikutukseen, mikä on vuorotellen tapahtuvaa vaikuttamista ja kuuntelemista. Työntekijän persoonasta tulee näin hänen arvokkain työvälineensä. Oman persoonan, ammatillisen vuorovaikutuksen ja myötäelämisen avulla tarjotaan asiakkaalle ymmärrystä,

välittämistä ja tukea. Työntekijän tulee olla lastensuojelun kentällä toimiessaan sinut omien varjojensa ja elämänhistoriansa kanssa.(Heino 2009, 70 ja Kaikko & Friis 76 - 78.)

5.2 Lapsen osallisuus ja etu sijaishuollossa

Osallisuuteen sisältyy lapsen edun, mielipiteen ilmaisemisen, kuulemisen ja edunvalvojaan liittyvät asiat. Saastamoisen (2010, 66.) mukaan lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi olla itse mukana toteuttamassa, kehittämässä ja arvioimassa oman etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisuus tarkoittaa oikeudesta saada tietoa itseään koskevista asioista sekä siitä, että lapsella on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä niistä. Lapsen osallisuus tulee huomioida kaikessa työssä ja osallisuus on keskeinen lähtökohta kaikessa työskentelyssä. Lasten kohdalla viranomaisilla on erityinen velvoite kohdella heitä tasa-arvoisesti antamalla lapselle mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Mielipiteen ilmaiseminen tarkoittaa sitä, kun lapsi on osallisena häntä itseään koskevissa asioissa, hänellä on oikeus ilmaista oma mielipiteensä niistä.

Osallisuus tarkoittaa oikeutta saada osansa ja oikeutta olla jäämättä koneiston jyräämäksi. Osallisuuden kautta ehkäistään omaa elämää koskevia päätöksenteosta syrjäytymistä ja vahvistetaan kokemusta olla täysvaltainen kansalainen. Osallisuus edellyttää voimaantumista, mikä tarkoittaa yksilön tai ryhmän vaikuttamista omaan elämäntilanteeseen. Voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään ja siihen vaikuttavat ihmisen oman halun ja itseluottamuksen lisäksi olosuhteet ja toiset ihmiset. Hoitotyöntekijä voi auttaa luomalla sellaiset puitteet ja mahdollisuudet, joissa ihminen voimaantuu. Lastensuojelulasten ja -nuorten kohdalla on todettu, että yhdenkin henkilön lasta ja nuorta huomioonottava ja välittävä suhtautuminen voi muuttaa lapsen ja nuoren tilanteen positiiviseen suuntaan.(Mäkisalo - Ropponen 2011, 20 - 21.)

Lapsen etu on hyvin laaja käsite. Lapsen edun turvaamiseen kuuluu esimerkiksi turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapselle pitää turvata myös hyvä, turvallinen hoito ja kasvatusta ja lapsen ikätason mukainen valvonta ja huolenpito. Lapselle pitää turvata sopivasti virikkeellinen kasvuympäristö sekä lapsen omia toivomuksia ja taipumuksia vastaava koulutus. (Lain tarkoitus, Sosiaaliportti.)

Perustuslain (11.6.1999/731) 6§:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lapsilla on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tavalla. Myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (Asetus annettu 21.8.1999, 60/1991) sopimuksen 12 artiklassa säädetään, että lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Sosiaalihuollon asiakaslaissa (22.9.2000/812)10 §:ssä on vastaava säännös lapsen oikeuksista. Lapsi on omassa lastensuojeluasiassaan asianosainen, jonka perusteella lapsen näkökulma on otettava huomioon ja lasta on informoitava häntä koskevista toimenpiteistä ja hänen mielipiteensä on selvitettävä. Lapsen osallisuus on yksi lastensuojelun keskeisistä periaatteista, jonka mukaisesti lapsella pitää olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Uudessa lastensuojelulaissa (13.4.2007/417) ja 1.1.2008 voimaan tulleen lastensuojelulain 4. luvussa lapsen osallisuudessa on myös korostettu erityisesti lapsen kanssa työskentelyä. Lapsen osallisuuteen kuuluu lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojan käyttämiseen. Lapsen osallisuuteen kuuluu yksilötasolla myös muita asioita, joita on lastensuojelulain ohella sisällytetty muihin lakeihin. Siten lapsen oikeus osallisuuteen on vahvasti lailla suojattu. (Saastamoinen 2010, 65 - 66.)

5.3 Lapsen mielipiteen selvittäminen

Kun lastensuojelun tarvetta arvioidaan ja lasta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä lastensuojelua toteuttaessa on silloin kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin. Mielipiteiden selvittämiseksi ei ole mitään erityistä ikärajaa, vaan kaiken ikäisten lasten toiveet ja mielipide on selvitettävä. Lapsen

mielipiteiden ja toiveiden selvittäminen painottuu erityisesti silloin, kun on erityisen tärkeästä asiasta kysymys lapsen elämässä. Huomioitava on kuitenkin se, että saattaa olla tilanteita, joissa lapsi ei osaa arvioida omaa tilannettaan tai ei välitä siitä. Lapsen mielipide on aina selvitettävä hienovaraisesti niin, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen, vanhempien ja muiden lapselle läheisten ihmisten suhteille. Lapsen mielipiteiden pääasiallinen sisältö ja selvittämisen tapa tulee kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin. Kirjallinen dokumentointi palvelee lapsen ja viranomaisten oikeusturvaa. Lapsen mielipiteen selvittämisellä tarkoitetaan tässä tapauksessa kaikkea vapaamuotoista lapsen toiveiden selvittämistä. Lapsen mielipide ei ole sama kuin lapsen kuuleminen ja se tulee erottaa lapsen kuulemisesta (Saastamoinen 2010, 66.)

Lapsen kuulemisella tarkoitetaan lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittämistä hallintolain (6.6.2003/434) 34§:n mukaisesti muutosidonnaisesti. Sekä vapaamuotoisessa lapsen mielipiteiden selvittämisessä, että hallintolain 34§ mukaisessa lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittämisessä lapsella on oikeus osallistua ja tulla kuulluksi ymmärtämällään kielellä. Tällöin tulee käyttää tulkkausta ja kääntää kirjalliset dokumentit lapsen ymmärtämälle kielelle. Lapsella on myös oikeus saada tietoa ikä- ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla itseään koskevassa lastensuojelu asiassa. Lastensuojelulain 5§:ssä huomioidaan se, että lapsen kannalta tärkeitä luovutettavia tietoja ja asiakirjoja koskeva arviointi suoritettaisiin aina lastensuojeluun liittyvän mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen yhteydessä. Tässä korostuu erityisesti se, että tietojen antamista tulisi arvioida erityisesti lapsen näkökulmasta ja säännöstä sovelletaan erityissäännöksenä suhteessa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin (21.5.1999/621) jatkossa julkisuuslaki. Lapselle ei saa antaa mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen yhteydessä sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai tiedon antaminen vaarantaa lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua. Tällainen lapsen yksittäistä etua vaarantava asia voi olla esimerkiksi se, että asiakirjat voivat sisältää sellaisia tietoja lapsen vanhemmista, jotka voisivat vaarantaa lapsen mielenterveyttä tai hänen suhdettaan vanhempiinsa. Tällöin tietojen antaminen voi olla vastoin lapsen etua. (Saastamoinen 2010, 66 - 67.)

Lapsen mielipiteiden selvittämisen tavat voivat olla erilaiset riippuen siitä, minkä ikäisestä lapsesta on kysymys. Pienten lasten mielipiteiden selvittämisessä voidaan

lapsen läheisiltä henkilöiltä, päivähoidosta ja muilta asiantuntijoilta hankkia lausuntoja ja muita selvityksiä. Pienten lasten käyttäytymistä havainnoimalla voidaan selvittää hänen suhdettaan läheisiinsä. Kouluikäisen ja sitä vanhemman mielipiteiden selvittäminen tapahtuu keskustelemalla ja puhumalla. Työskentelyssä voidaan käyttää apuna myös tähän tarkoitukseen erikseen kehitettyjä välineitä, kuten esimerkiksi kuvakortteja, vahvuuskortteja ja sukupuutaulua. Sekä mielipiteen selvittely-, että kuulemistilanteessa käydyt keskustelut saattavat olla hyvin ristiriitaisia, jolloin on perusteltu, että keskustelut voidaan tallentaa kuva tai äänitallenteeseen. (Saastamoinen 2010, 67 - 68.)

Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai se on ilmeisen tarpeetonta. Lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantavaa on esimerkiksi kun lapsen henkinen tila on sellainen, että mielipiteen selvittäminen järkyttäisi, tai rasittaisi häntä muuten kohtuuttomasti. Tässä lasta suojellaan niin että psyykinen suojeleminen menee mielipiteen selvittämisen edelle. Lapsen mielipiteen selvittäminen voi olla ilmeisen tarpeetonta tapauksessa, jossa käsiteltävänä on hakemus, tai vaatimus joka on selvästi perusteeton. Lapsen huoltajat voivat hakea hyvin lyhyin väliajoin uudestaan huostassa pidon lopettamista ilman, että olosuhteissa on tapahtunut muutosta. Tällaisessa tapauksessa voi olla perusteltua, ettei lasta rasiteta toistuvasti oman mielipiteensä selvittämisellä. (Saastamoinen 2010, 68.)

Lapsen mielipidettä käytännössä selvitetessä tärkeää on se, että lapsi saa ilmaista aidosti ja vapaasti oman mielipiteensä asiasta. Lapsen pitää myös tietää, miksi ja missä asiassa hänen mielipidettään selvitetään ja mihin tarkoituksen lapselta kerättyjä tietoja käytetään. Lapsella tulee olla oikeus olla ilmaisematta mitään käsitystä asiasta. Lapsen mielipidettä selvitetessä, on huomioitava se, että lapsella saattaa olla suhteessa läheisiin ja vanhempiinsa lojaliteettiristiriitoja. Lojaliteettiristiriidat saattavat vaikeuttaa lapsen mielipiteen ilmaisua ja saattavat vaikuttaa hänen mielipiteeseensä. Lapsen mielipiteen selvittäminen tulee suorittaa myönteisessä ilmapiirissä, myönteisellä ja turvallisella tavalla lapsen haluamassa turvallisessa paikassa. Mielipiteen selvittämisen tapaa valittaessa tulee ottaa huomioon se, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapsen läheisten ja vanhempien välisille suhteille. (Saastamoinen 2010,68 - 69.)

5.4 Lapsen kuuleminen ja puhevalta

Lapsen kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen ovat eri asioita, joten lapsen mielipiteen selvittäminen tulee siis erottaa lapsen kuulemisesta. Lapsen kuulemisella tarkoitetaan lapsen kuulemistä hallintolain (6.6.2003/434) 34§:n mukaisesti. Lastensuojelussa 12 vuotta täyttäneellä lapsella tulee olla tilaisuus tulla kuulluksi itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsen kuuleminen voidaan jättää joissakin tietyissä poikkeuksellisissa tilanteissa suorittamatta mutta kuulematta jättäminen on hyvin poikkeuksellista. Kuuleminen on kuitenkin ehdoton pääsääntö ja yksi tärkeimmistä oikeussuojatakeista. (Saastamoinen 2010,69.)

Lapsen mielipide voidaan siis selvittää lapsen iästä riippumatta lapsen ikätason mukaisesti. Lapsen todisteellista kuulemistä hallintolain 34§:n mukaan sovelletaan 12 vuotta täyttäneeseen lapseen. Hallintolain 34§:n mukaan kuulemisen kohteena olevat asiakirjat on toimitettava asianosaiselle alkuperäisinä tai jäljennöksinä tai sitten varattava hänelle tilaisuus tutustua niihin. Tämä tarkoittaa sitä, että lapselle on viimeistään kuulemisen yhteydessä varattava tilaisuus tutustua kaikkiin niihin viranomaisen laatimiin asiakirjoihin, jotka ovat saattaneet vaikuttaa asian käsittelyyn. (Saastamoinen 2010, 70.)

Lapsen oikeus käyttää puhevaltaa asiassaan tarkoittaa sitä, että lapsi on lastensuojeluasiassa aina iästä riippumatta asianosainen mutta hänen puhevaltansa käyttöä on rajoitettu ikärajoja koskevilla säännöksillä. Lapsella, joka on täyttänyt 12 vuotta, on oikeus käyttää puhevaltaa itsenäisesti ja erikseen huoltajan, tai muun laillisen edustaja ohella itseään koskevassa lastensuojelu asiassa. Säännöksessä mainittu erikseen tarkoittaa sitä, että lapsi ja huoltaja eivät ole sidottuja yhteistoimintaan, koska kumpikin voi käyttää lapsen puhevaltaa omista lähtökohdistaan. Alle 12 vuotiaan kohdalla puhevaltaa käyttää yleensä hänen huoltajansa. Lapsen puhevalta sisältää oikeuksia, joita ovat esimerkiksi oikeus tehdä palvelua ja etuutta koskeva hakemus. Lapsella on oikeus todisteellisesti tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa, sekä oikeus saada tieto tehdystä

päätöksestä ja miten muutosta päätökseen haetaan. Lapsella on oikeus hakea itsenäisesti muutosta viranomaisen päätökseen.(Saastamoinen 2010, 71.)

5.5 Lapsen edunvalvonta

Lapsen huoltaja pääsääntöisesti edustaa lasta hänen edunvalvonnassa ja lapsen asiassa ja käyttää myös lapsen puhevaltaa. Lapsen huoltaja valvoo tällöin lapsen etua ja toimia, että lapsi tulee kuulluksi asiassaan. Ennen päätöksen tekoa huoltajan on kuultava lasta siinä, mikä on hänen oma mielipide ja toivomukset. Tässä tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso. Lapselle on perusteltua lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja huoltajan sijasta käyttämään lapsen puhevaltaa, mikäli on perusteltua olettaa, ettei huoltaja puolueettomasti voi valvoa lapsen etua ja silloin kun on tarpeen asian selvittämiseksi, tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Edunvalvoja voidaan määrätä, jos alaikäisen lakisääteinen edunvalvoja on esteellinen hoitamaan asiaa alaikäisen puolesta. Lapselle haetaan edunvalvojan sijaista esimerkiksi silloin, kun lapsen etu saattaa joutua ristiriitaan edunvalvojana olevan huoltajan edun kanssa esimerkiksi silloin, kun huoltajaa tai lapselle läheistä henkilöä epäillään lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai pahoinpitelystä. Lapselle voidaan määrätä edunvalvoja myös tilanteissa, joissa huoltaja terveydentilansa tai mielenterveyden häiriön vuoksi ei kykene lapsen etua valvomaan. Edunvalvojan sijaisen määräämisestä säädetään tarkemmin sosiaalihuollon asiakaslain (22.9.2000/812) 10§:ssä sekä lastensuojelulain 13.4.2007/417 22§:ssä.(Saastamoinen 2010, 72.)

Edunvalvoja tarkastelee tilannetta lapsen näkökulmasta, selvittää lapsen oman näkemyksen asiassa, määrittää lapsen etu ja toimia sen mukaisesti. Edunvalvoja pyrkii siihen, että lapsen osallisuus toteutuu lastensuojelussa lapsen edun mukaisesti. Edunvalvojan sijaisuus on määräaikainen ja annetaan vain tietyn tehtävän hoitamista varten. Edunvalvojan toimivalta päättyy, kun tehtävä on suoritettu. Lapsen lakisääteiset edunvalvojat jatkavat omassa tehtävässään ja hoitavat niitä tehtäviä, joihin he eivät ole esteellisiä. Hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin, tai huoltaja itse.

Holhousviranomaisena toimiva maistraatti saa määrätä lapselle edunvalvojan silloin, kun sosiaalihuollosta vastaava toimielin ja huoltaja ovat yksimielisiä. Muutoin lapsen edunvalvojan määrää tuomioistuin. (Saastamoinen 2010, 71 - 72.)

6 LAPSEN KOHTAAMINEN VUOROVAIKUTUSTILANTEISSA

6.1 Ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen

Toisen ihmisen kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta on puhuttu paljon myös hoitotieteessä ja hoitotyössä. Mutta mitä kokonaisvaltainen kohtaaminen sitten on, siihen ei löydy kuitenkaan selkeätä vastausta keskusteluista, eikä kirjallisuuskään sitä selkeästi esitä. Syynä kohtaamisen tarkkaan määrittelyyn voi olla kohtaamisen ilmiön laaja-alaisuus ja osin selkeän tieteellisen näkökulman puuttuminen. Kohtaamisen ilmiötä on hoitotieteen lisäksi sivuttu muun muassa psykologiassa ja sosiologiassa mutta ilmiön tarkempi määrittely kuitenkin puuttuu. (Heikkinen & Laine 1997, 7.)

Kohtaamisessa ihmisen yksilöllisen minän lisäksi on olemassa myös ulkopuolinen toinen ihminen. Kohtaamista ei voida käsitellä myöskään ryhmän tai luokan kautta määrittävänä ihmisten välisenä sosiaalisena suhteena, sillä kohtaaminen sisältää aina yleisistä ominaisuuksista poikkeavia yksilöllisiä elementtejä. Filosofisena käsitteenä kohtaaminen saattaa kuvata tärkeitä inhimillistä vakiota, jokaisen ihmisen perussuhdetta maailmaan, jolloin maailma on olennaisesti juuri toisia ihmisiä, suhdetta toisiin ihmisiin. Filosofis- antropologinen, ihmistä filosofisesti tarkasteleva kohtaamisen käsite ”kääntyy” tai on teoriasta konkretisoitavissa kaikille käytännön elämän eri alueille. Näin kohtaamisen käsite tavoittaa myös hoitotyön käytännön: millainen on hoitajan ja potilaan kohtaaminen, kohtaamisen luonne, mitkä keskeiset seikat heijastuvat siihen ja siinä. (Heikkinen ym. 1997, 7 - 8.)

Hoitotieteessä fenomenologinen filosofia tarkastelee ihmisten kohtaamisessa erityisesti sitä, mikä merkitys hoitajalla on potilaan ihmisenä olemiselle ja kehittymiselle hänen terveydessään ja sairautessaan. Fenomenologialla tarkoitetaan tässä yleisesti kokemuksellista elämismaailmasta lähtevää tutkimusta. Tässä kohtaamista tarkastellaan

sellaisena kuin se tulee vastaan jokaisen omassa elämässä eli kokemuksellisenä ilmiönä. Fenomenologiassa on kyse aina jonkin ”keskussubjektin” suhteesta hänelle ilmenevään kokemukseen. Siinä ei esimerkiksi puhuta kahden ihmisen välisestä suhteesta vaan osapuolien kokemuksista kohtaamisessa. Hoitotyö edellyttää suhdetta toisen kanssa ja juuri hoitotyössä syntyy toisen ihmisen ymmärtämisen tarve. Hoitotyössä ja huolenpidossa on mahdollista kehittää kohtaamisen terapeuttinen suhde silloin kun vuorovaikutusprosessi etenee kohti luottamussuhdetta. (Heikkinen ym. 1997, 8- 9.)

Hoidettaessa ihmistä, hoitajan kiinnostus suuntautuu asiakkaan hyvinvointiin ammatillisessa suhteessa, joka ei katkea vastavuoroisuuden puutteeseen. Hoitosuhteessa hoitaja voi olla mukana omalla persoonallaan mutta hänen on myös jatkuvasti reflektoitava ja arvioitava tilannetta. Mahdollisuus auttaa saa ammattihenkilöltä suuremman arvon kuin itse kokemuksen jakaminen. Asiakkaalla on ”sisäinen”- ja hoitajalla ulkoinen näkökulma tilanteeseen. Sekä asiakkaan, että hoitajan tunteet voivat olla yhtä voimakkaat mutta tunteet koetaan kuitenkin eri ulottuvuuksilla. Tunteista puhuttaessa voidaan puhua ”kumppanuustunteesta”. Kumppanuustunne eroaa liialliselta samastumiselta ja hoitajalla on velvollisuus auttaa. Dialogisuus on ihmisten välinen mahdollisuus, jossa persoonallinen sinä suhde edellyttää kahta yksilöä, kahta persoonaa. He kohtaavat toisensa kokonaisvaltaisina ihmisinä, toisin kuin sosiaalisissa rooleissa, eli omana itsenään. (Heikkinen ym. 1997,11 - 14.)

6.2 Lapsen kohtaaminen asiakastyössä

Sosiaalityön asiakkuutta lähestytään osana yhteiskunnallisia ja institutionaalisia rakenteita, joihin yksilölliset ongelmat ja asiakkaiden elämäntilanteiden pulmallisuus ja ammatilliset ratkaisumahdollisuudet punoutuvat. Sosiaalityötä tehdään paljon yksilökohtaisena työnä mutta silti asiakkaan ongelmat eivät palaudu yksilöllisiin tai kahdenkeskisiin suhteisiin. Lähestymistapa korostaa sitä, että sosiaalityön ammatilliseen perusorientaatioon liittyy vahva tietoisuus ja kriittisyys yhteiskunnan toimintoja sekä vakiintuneita osin kyseenalaistamattomina pidettyjä totuuksia kohtaan. Sosiaalityön monimuotoisuuden tunnistaminen ja tiedostaminen on tärkeää, koska ne määrittävät

asiakkaan ja työntekijän kohtaamista. Tiedostamisen kohteena on auttamistyössä läsnä oleva valta. Valta tulee näkyväksi ihmisten auttamistyössä interventioina, päätösten tekoina ja arviointeina, tavoitteiden asettamisena sekä prosessien kautta asiakkaan ja toisten asiantuntijoiden kanssa. (Laitinen & Pohjola 2010, 7 - 8.)

Sosiaalityön asiakkuuden analysoiminen vaatii katsomaan sosiaalityön asiakkuutta ja sosiaalityön toimintaa sidoksineen, sekä laajemmin yhteiskunnallis- poliittista toimintaa yhteiskunnassa uudella tavalla, koska myös muut yhteiskunnalliset toimijat ovat luomassa sosiaalityötä ja sen tekemisen ehtoja yksilön arjen käytännöissä. Tarvitaan laaja-alaista, tulkitsevaa ja analyttistä otetta, jotta tavoitetaan asiakkaan arjessa läsnä olevia syvärakenteita ja niiden merkityksiä, esimerkiksi ideologisia jäsennyksiä, sosiaalisen kontrollin ja hallinnan käytäntöjä, sosiaalisen toiminnan, yksilöiden ja ryhmien nimeämisprosesseja, sekä sosiaalista muutosta. (Laitinen ym. 2010, 8.)

Tämän hetkessä kriittisessä sosiaalityössä korostetaan ankaraa tieteellisen objektivismin mukaista kriittisyyttä, jonka varaan näyttöperusteinen ajattelu on rakentunut. Toisaalta sosiaalityössä korostuu valta - analyttinen, tiedon ja vallan sosiaalisesti rakentuvaa luonnetta korostava kriittinen refleksiivisyys ja kriittinen sosiaalityö, missä käytännöstä nousevalla tiedolla ja tiedontuotannolla on keskeinen merkitys. Näissä ajattelumalleissa tunnistetaan ongelma-ajattelu, mutta sosiaalityö ei sinänsä jäsenny ainoastaan ongelmanratkaisuprosessina, vaan niissä korostetaan voimavara-aktiivisuutta, jossa tavoitellaan sosiaalisen osallisuuden vahvistamista, eli yhteiskunnallista ja sosiaalista inklusiota. (Laitinen ym. 2010, 252 - 253.)

6.3 Reflektiivinen työote dialogisessa kohtaamisessa

Reflektio - käsite ja reflektiivinen työote sosiaalialan asiakastyössä tarkoittaa kyseenalaistamisen ja toisintoimimisen mahdollisuuksien etsimistä. Reflektiivisyydestä on kyse silloin, kun sosiaalityöntekijällä, tai sosionomilla on reflektiiviset valmiudet pysähtyä ohjatusti, tai ainakin kollegiaalisessa dialogissa reflektomaan omaa toimintaa

ja työssä kohdattuja ongelmia. Kriittisessä teoriassa pohditaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhdetta ja siinä suhteessa käytettyä harkinta- ja tulkintavaltaa, jossa tunnustetaan ihmisen autonomia, kunnioittaminen työn eettisyyden ja inhimillisen laadun mittarina. Kriittinen reflektio tarkoittaa oman toiminnan ja omien havaintojen sekä niiden taustalla olevien lähtökohtien ja oletusten kyseenalaistamista, joka tuo näkyviin uuden näkökulman ja toisin toimimisen vaihtoehdon pohtimista. Kriittinen reflektio voi johtaa muutokseen, uudistamiseen tai vallitsevien toimintamallien kyseenalaistamiseen. Sillä on hyvin tärkeä merkitys laadun kannalta. Kriittisen reflektion yksi päämäärä on asiakkaan autonomian ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Kriittisesti reflektiivinen sosiaalityön ammatillisuus sisältää reflektion ja kriittisen reflektion käsitteet. Tämä vaatii ammatilliselta toimijalta hyvää teoreettista ja käytännöllistä osaamista, yhteiskunnallista ja teoreettista analyttisyyttä, sekä vahvaa eettisyyttä työssään. (Laitinen ym. 2010, 258 - 260.)

Reflektiivinen työote edellyttää työntekijältä uskallusta kohdata sekä itsensä, että asiakas pintatasoa syvemmillä ja pohtia asenteitaan, arvojaan ja toimintaansa ja mikä tukee ja vahvistaa eettisyyttä työssä. Siten kriittinen reflektio ja reflektiivisyys liittyvät syvästi ammattitaitoon. Lastensuojelun arvopohjan eettinen pohdinta on tärkeää, koska siinä on kysymys kontrollin, tuen, luottamuksen ja epäluottamuksen välisistä suhteista. Se edellyttää kykyä tarkastella asioita eri näkökulmista ja luopua omista käsityksistä silloin, kun jotakin parempaa on tuotu esille. Jos teemme tarkkoja, täsmällisesti määriteltyjä kuvauksia hyvästä ja ammatillisesti osaavasta työntekijästä tai kuvaamme tarkkaan olosuhteet, jotka takaavat lapselle suotuisan kasvun ja kehityksen, niin silloin luomme ahtaita, paikallaan pysyviä mielikuvia. Ne eivät edistä asian kulkua vaan pysäyttävät koko prosessin. Ihmisen kohtaamisessa tarvitaan enemminkin väljyyttä ja vaihtelevuutta sekä kykyä kohdata toinen ihminen. (Kaikko ym. 2009, 77 - 78.)

Kohtaamisen peruslähtökohtiin kuuluu toisen ”toiseuden” tunnustaminen ja arvostaminen. Toinen ihminen on siinä välittömästi tässä ja nyt läsnä oleva, toinen persoona. Dialogista suhdetta voidaan kuvata minän ja toisen samanaikaisena molemminpuolisuutena. Tällöin kahden ihmisen suhteeseen tulee jotakin yhteistä ja

ennalta arvaamatonta. Dialoginen suhde antaa kokemuksen, jota arvotamme korkealle. Toisen ihmisen ymmärtäminen, ymmärretyksi tuleminen omana itsenään, läheisyys, ystävyys ja rakkaus ovat dialogisen suhteen sisältöjä. Dialogista on kaikki ei-monologinen eläminen toisen kanssa. Kun puhumme asiallisesti roolielämän piirissä, siitä on häivytetty pois persoonallinen, yksilöllinen kokonaisuutemme puhua tai toimia. Yksilöllisyys vaikuttaa niin että toiset ovat parempia ja tehokkaampia roolin toteuttamisessa kuin toiset. Yleiskieltä puhumme silloin, kun puhumme satunnaisesti vieraan ihmisen kanssa. Sellainen puhuminen ei voi olla koskettamatta meitä. Koskettaminen edellyttää läheisyyttä, etäisyyden ja vierauden poissaoloa. Läheisyys on ihmiselle korkea arvo kun taas vieraus on suuri haaste tai suuri ongelma. (Heikkinen ym. 1997, 9 -10.)

Verkostoterapiassa puhutaan dialogin yhteydessä monologisesta dialogista ja dialogisesta dialogista. Monologinen dialogi korostaa omien näkemysten ja johtopäätösten esiin tuomista omassa mielessään, kun taas dialogisessa dialogissa syntyy jaettu ymmärrys. Jaettu ymmärrys ei ole pysyvä tila. Moniammatillisessa yhteistyössä tavoitteena on dialoginen dialogi, eli yhteinen ymmärrys yhteisöllisessä keskustelussa. Yhteinen ymmärrys edellyttää tiimin kaikilta jäseniltä kohtuullista ammatti- identiteettiä, hyvää itsetuntoa ja itsetuntemusta, sekä kykyä joustavuuteen. (Isoherranen 2005, 98 - 99.)

Yhteistyösuhde ja avoin vuorovaikutus toimivat asiakkaan ja työntekijän sekä eri verkostojen keskinäisen työskentelyn lähtökohtana. Tasavertaisuus suhteessa merkitsee asiakkaan vastuuttamista omassa arjessaan ja työntekijän vastuuta prosessista. Avarassa ja sallivassa ilmapiirissä työntekijä uskaltaa kuulla vaikeita asioita ja myös keskustella niistä asiakkaan kanssa. Sosiaalinen elämä perustuu ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, näin ollen työntekijän persoonasta, myötäelämisen ja kuuntelemisen taidoista tulee hänen arvokkain työväline. Juuri työntekijän persoonan välityksellä tarjotaan asiakkaalle ymmärrystä, välittämistä ja tukea. Tällöin työntekijän tulee olla sinut myös omien varjojensa ja elämänsähistoriansa kanssa. (Kaikko ym. 2009, 77.)

6.4 Eettinen ja arvostava työote

Lasta tulee kasvattaa sellaisessa hyväksyvässä ilmapiirissä, että lapsi saa osakseen turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa mitenkään alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä myöskään kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Myös lapsen vastuullisuutta sekä kasvamista itsenäiseksi aikuiseksi tulee tukea ja edistää. Lapsen vanhempien velvollisuutena on ensisijaisesti vastata lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta ja laki korostaa sitä, että yhteiskunnan on pyrittävä tukemaan lapsen vanhempia tässä tehtävässä. Lain mukaan yhteiskunnan on tarjottava perheelle tarpeellista apua oikea-aikaisesti ja riittävän varhain mutta tarvittaessa lapsi ja perhe on ohjattava myös lastensuojelun piiriin. (Vastuu lapsen hyvinvoinnista, Sosiaaliportti.)

Lapsen / nuoren ja hänen perheensä kunnioittava kohtelemine on lastensuojelutyön kulmakivi. Sijaishuollon työntekijöiden osoittautuessa luottamuksen arvoiseksi sen perustehtävänä on vahvistaa vähitellen syntyvää lasten ja nuorten itsetuntoa ja arvostusta ja lujittaa itseluottamusta, rohkaista ja tukea sitä, mitä lapsi tai nuori itse pitää hyvänä, tärkeänä ja arvokkaana. Sijaishuollon tavoitteena on auttaa lasta ja nuorta näkemään itsessään oleva hyvä, lahjat ja kyvyt ja sitä kautta kehittämään itseään itseluottamuksen varassa. Sijaishuoltopaikan tärkeänä tavoitteena on säilyttää toivo ja toiveikas ilmapiiri sekä yksilökohtaisesti, että yhteisöllisesti. Lapset ja nuoret tarvitsevat rohkaisevia ja kannustavia sanoja ja riittävästi omaa aikaa ja rauhaa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että sijaishuoltopaikka ottaa lapsen ja nuoren lämpimästi ja hyväksyvästi vastaan. Hänelle varataan aikaa, annetaan tilaa ajatella ja häntä kuunnellaan ja autetaan voimaantumaa, eli löytämään omat voimavaransa. Lapsi ja nuori hyväksytään omana itsenään, yrittämättä muokata häntä johonkin yhteen ainoaan muottiin. Toisenlainen toimintatapa muovautuu kasvattajien ja muun auttajaverkoston näkemysten, ohjeiden ja ehdotusten pohjalta, jolloin helposti käy niin, että lasta ja nuorta kuullaan vain nimellisesti. (Partanen 2005, 22 - 24.)

Sosiaalialan auttamistyössä kohdataan monenlaisia ihmisiä, jotka ovat erilaisissa elämäntilanteissa ja elämänvaiheissa. Tällöin työntekijän tulee olla tietoinen omista

arvoista ja maailmankatsomuksestaan, mikä taas lisää uskallusta kohdata erilaisia asioita ja ihmisiä. Yhteiskunnassa vallitseva ihmiskäsitys vaikuttaa niin yleisiin kuin yksilöllisiin asenteisiin, arvoihin ja työskentelytapaan. Korkeaa moraalista toteuttaakseen työntekijät tarvitsevat tuekseen eettistä pohdintaa ja jatkuvaa asioiden arviointia suhteessa yhteiskuntaan ja sen moraalikäsitteisiin. (Kaikko ym. 2009, 76 - 77.)

6.5 Työntekijänä lapsen arvostavassa kohtaamisessa

Sosiaalityöntekijät vastaavat lapsen asioista lastensuojelussa. Lastensuojelun asiakkuuden alussa nimetään jokaiselle lapselle lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 13 b §.) Nimetty sosiaalityöntekijä toimii lapsen sosiaalityöntekijänä koko sijaisuuden ajan. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (kelpoisuuslaki) 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Lastensuojelulain muutoksissa uuteen lastensuojelulakiin (1.3.2010 lisättiin uusi) 13 b §, kun aiemmin ammatillisen henkilöstön kelpoisuudesta oli säädetty lastensuojelulain 13 §:n 3 momentissa. Muutoksilla ei ole vaikutusta lain eikä säännöksen sisältöön. (Saastamoinen 2010,73.)

Sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu lapsen lastensuojeluasioiden hoidosta ja päättää myös esimerkiksi asiakkuuden alkamisesta lastensuojelussa sekä vastaa lastensuojelutarpeen selvityksestä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli muun muassa lapsen edun toteutumisessa ja lapsen asioiden valvojana. Sosiaalityöntekijä avustaa lasta tarvittaessa myös puhevallan käytössä sekä valvoo sitä, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet ja että lapsen mielipide tulee kuulluksi. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä voi olla apunaan lastensuojelutehtävien hoidossa muitakin lastensuojelun työntekijöitä, esimerkiksi sosiaaliohjaajia, tai sosionomi. Vastuu lapsen asioiden hoidosta sekä hoidon toteutumisesta on kuitenkin aina lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. (Saastamoinen 2010,74.)

Sosiaalityön monimuotoisuuden tunnistaminen on tärkeää asiakkaan kohtaamistilanteissa. Sosiaalityöntekijä käyttää työssään valtaa mutta on hyvä ymmärtää valta positiivisena, ihmistä tukevana ja vahvistavana ja hänen uuden mahdollisuuksien ulottuvuutena omassa elämässään. Silloin kun valta saa ammattikäytännöissä positiivisen vallan luonteen, sosiaalityöntekijältä tarvitaan sellaista ymmärrystä, joka nojautuu arvo-osaamiseen. Tässä sosiaalityöntekijä joutuu punnitsemaan omia henkilökohtaisia arvoja suhteessa ammatillisiin ja yhteiskunnallisiin arvoihin, sekä näistä seuraavien ristiriitojen tunnistamista ja ratkaisemista. Sosiaalityöntekijän on hyvä tunnistaa työssään, minkälaisille sitoumuksille, ajatuksille ja arvoille hänen ja asiakkaan välinen kohtaaminen pohjautuu. Kohtaamisessa todentuvat institutionaaliset, professionaaliset ja henkilökohtaiset arvostukset ja kohtaamisen eettisyyden ratkaisee, miten ne paikantuvat toisiinsa. Asiakkaan kohtaaminen muovaa ja jäsentää sosiaalityön käytäntöjä ja myös sosiaalityöntekijyyttä. Tämä on tärkeä asia ammatillisten taitojen omaksumisessa ja sosiaalityön asiantuntijuuden vahvistumisessa. (Laitinen ym. 2010,8 - 9 ja Partanen2005, 25 - 27.) Samoja edellä mainittuja periaatteita voidaan mielestäni soveltaa myös ammatillisen perhekodin työntekijöiden ja asiakkaiden välisessä kohtaamisessa.

Sijaishuollon työntekijät vaativat usein lähellään olevilta lapsilta ja nuorilta moitteetonta käyttäytymistä, kuin itseltään. Ei siis ole mikään ihme, että lapsi tai nuori ei kuuntele työntekijän sanomaa asiaa. Sijaishuollon työntekijän on hyvä pohtia sitä, mitkä asiat ensisijaisesti ohjaavat hänen työskentelyään. Voidaan siis kysyä suoriutuuko työntekijä perustehtävän suorittamista tukevien arvojen, periaatteiden ja lapsen/nuoren hoitosuunnitelmien sijasta vain omien pyrkimysten vai omien tilannekohtaisten tunteiden valossa. Lastensuojelu ja sijaishuolto herättävät meissä työntekijöissä monenlaisia tunteita, kuten kiintymystä, surua, pettymystä, toivoa, sääliä, avuttomuutta, myötätuntoa, lähimmäisenrakkautta tai jopa vihaa. Työntekijän ei tarvitse kieltää omia tunteitaan, ne ovat aina oikeita ja sallittuja. Ammatitaitoisen työntekijän tunnistaa nimenomaan juuri siitä, että hän tunnustaa ja tunnistaa tunteidensa olemassaolon eikä anna tunteidensa ohjata työtään tai vaikuttaa tekemiinsä päätöksiin. Ammatillisuutta on myös se, että työntekijä osaa puhua työn herättämistä tunteista ja purkaa niitä

esimerkiksi työohjauksessa. Tällöin pystyy toimimaan työssään tunteistaan huolimatta tavoitteellisesti yhdessä sovittujen arvojen ja etiikan pohjalta. (Partanen 2005, 25 - 26.)

Työssä tulee myös sellaisia tilanteita, jolloin työntekijä ei pysty riittävästi hallitsemaan tunteitaan esimerkiksi jonkun tietyn lapsen / nuoren asioissa. Silloin on hyvä pyytää avuksi jotakin toista työntekijää hoitamaan asia, tai odottaa kielteisten tunteiden laantumista. Oman avuttomuuden ja kykenemättömyyden tunnistaminen on joskus vaikeaa, joka vaatii omien tunteiden tunnistamista. Avun pyytäminen näyttää usein epäonnistumiselta mutta se osoittaa kuitenkin hyvää itsetuntemusta, ammattitaitoa ja työmoraalia. (Partanen 2005, 25 - 26.)

Hyvän ammattilaisen tunnistaa hyvästä itsetuntemuksesta. Ammattilainen osaa arvioida itseään kriittisesti, mikä ei tarkoita itsensä tuomitsemista, vaan se on realismia omiin kykyihin, rajoihin ja tekoihin. C. G Jungin käyttämää varjo - käsitettä on käytetty kuvaamaan ihmisen piilossa olevaa ja itselle tiedostamatonta osaa. Martti Lindqvist (1999) toteaa, että filosofisessa mielessä juuri tässä on meidän keskeneräisyytemme.” En ole se minä, joka kuvittelen olevani, vaan olen jotakin muuta itselleni tuntematonta. Varjoni tuskallisin puoli on se, että minun on myönnettävä itselleni olevani myös paha. Olen pahan tekijä, että sen kohde. Tahdon hyvää mutta teen pahaa”. Minussa on voimia tuhoamaan elämää, käyttämään hyväksi toisia ja tekemään heistä välikappaleita omille pyrkimyksilleni. Ihminen unohtaisi koko asian mielellään ja hän tekeekin niin. Silloin tapahtuu vielä pahempaa, varjo- käsitteen mukaan ihminen tulee sokeaksi omille pyrkimyksilleen ja tekee pahaa luullen tekevänsä hyvää. Ihminen menettää kyvyn itsekritiikkiin sekä omien tekojen arviointiin. Tässä ihminen tarvitsee toisen ihmisen peiliä ja sitä että ihmiselle asetetaan rajat ulkopuolelta. (Partanen 2005, 26.)

(Lindqvist 1999) toteaa, että lastensuojelussa ja sijaishuollossa on jatkuvasti myös sellaisia kysymyksiä, jotka asettavat työntekijät pohtimaan elämän peruskysymyksiä ja saattavat nostaa pintaan työntekijän omia kipeitä kokemuksia, tunteita ja jopa traumoja. Todelliseen ihmisyyteen ja itsetuntemukseen kuuluu oman varjon tunnistaminen. Se

tarkoittaa sitä, että ihmisellä on valmius ottaa vastaan palautetta omasta toiminnasta silloinkin, kun se ei ole miellyttävää kuultavaa. Siihen kuuluu halu hyvittää tekemänsä virheet ja pyytää anteeksi. Todellista kypsyyttä on se, että oman varjon hyväksyminen mahdollistaa varjon hyväksymisen myös toisessa ihmisessä. (Partanen 2005, 26.)

Sijaishuollossa työntekijöiden tärkeimpänä menetelmänä ja välineenä arvostavassa työotteessa onkin arvostava vuorovaikutus ja kaikkien menetelmien arvostava soveltaminen. Arvostavan työotteen toteuttaminen edellyttää työn eettisyyden ja moraalin jatkuvaa pohtimista, oman työn, menetelmien ja toimintatapojen arvioimista ja kehittämistä yhteisössä. (Partanen 2005, 24.)

7 LAPSEN ARVOSTAVA KOHTAAMINEN

7.1 Ammatillisuus kohtaamistilanteissa

Vaatimatonkin kanssakäyminen jättää merkityksellisen jäljen, luo toivoa ja antaa elämänrohkeutta silloin, kun siinä toteutuu arvostava kohtaaminen. Ihminen ei ole mitään ilman kohtaamista toisen ihmisen kanssa. Kohtaaminen toisen ihmisen kanssa on voimistavaa, rohkaisevaa mutta se on myös hämmentävää. Ammatillisuus antaa kohtaamistilanteissa varmuutta asiassa, jolloin ammattilainen voi luottaa omaan pätevyyteen ja kykyyn hoitaa tehtäviä ja auttaa toisia ihmisiä. Ammatin ja ammattitaidon hankkiminen antaa tietoutta monenlaisista asioista ja välineitä vuorovaikutuksen toteuttamiseen. Ammatillisuus voi antaa myös väärää turvaa, koska ammatillisuus ei sinänsä auta kohtaamisessa, jos ammattitaidon mukana ei ole ihmisyyttä, silloin kohtaaminen epäonnistuu. Ihminen voi käyttää ammatillisuutta kuin verhoa, jonka taakse hän piiloutuu. Tällöin asiakkaita tavattaessa näkyy vain verho mutta ei lainkaan ihmistä. Ihminen on turvassa mutta kohtaamista ei silloin tapahdu. (Mattila 2007, 7, 11 -12.)

Kohtaaminen on menemistä kohti toista ihmistä ja kaikki ihmisten välinen kohtaaminen voi tapahtua vain ihmisyyden välityksellä. Jotta toista ihmistä kohti tapahtuvaa kohtaamista tapahtuisi, on unohdettava suoritukset, oikeat sanat tai ohjeet, koska yksiä ainoita oikeita ohjeita ei ole, jotka kuuluu sanoa joissakin tietyissä tilanteissa. Ihminen ei voi kuulla toista ihmistä tilanteessa, missä hänellä itsellään on aina vastaus valmiina. Toisen ihmisen kuuntelemista ei myöskään tapahdu silloin, kun mietimme kokoajan neuvojen antamista toiselle ihmiselle. Jotta kohtaamista tapahtuisi, meidän on suorittamisen tilalle opeteltava olemista, neuvomisen tilalle jakamista ja ymmärtämisen tilalle välittämistä. (Mattila 2007,12.)

Ihmisten välinen aito kohtaaminen syntyy silloin, kun ihmisten väliset elämänpiirit koskettavat toisiaan. Aitoa kohtaamista ei tapahdu ymmärtämisen, vaan vakavasti ottamisen, läsnäolon ja jakamisen kautta. Kun ihminen yrittää ymmärtää toista ihmistä, häneltä unohtuu toisen ihmisen kokemukset. Se merkitsee hänen viestinsä kuulemista niin kutsutun kuulijan kokemuksen kautta. Silloin voi käydä niin, ettei kuulija kuule ollenkaan toisen ihmisen hätää. (Mattila 2007, 13.)

Aidossa kohtaamisen tilanteessa ihminen ottaa toisen ihmisen vakavasti ja hän arvostaa toisen persoonallisuutta antamalla tälle tilaa. Tällöin ihminen tietää sen, että elämän kokonaisuus, haavoittuvaisuus sekä myös eheytyminen koskettaa kaikkia ihmisiä, työntekijää ja asiakasta, kasvattajaa ja kasvatettavaa, hoitajaa ja potilasta. Hyvän luottamuksen syntyminen vaatii aitoa läsnäoloa. Hyvän luottamuksen ilmapiirissä joku voi jakaa oman tarinansa toisten kanssa. Jakaminen ja läsnä oleminen edellyttää oman ihmisyyden alttiiksi laittamista. Aidossa kohtaamisessa itsensä alttiiksi laittaminen merkitsee riskinottoa ja vaatii rohkeutta mutta aidossa kohtaamistilanteessa ihminen on ihminen toiselle ihmiselle. Tämä merkitsee myös sitä, että ihmisen tulee olla valmis jakamaan myös omaansa mutta myös vastaanottamaan sitä mitä toinen jakaa. (Mattila 2007, 13- 14.)

Hyvä ja rakentava vuorovaikutus on mahdollista arvostavassa kohtaamisessa sekä toista ihmistä kunnioittavassa ilmapiirissä. Arvostaminen merkitsee hyvän elämän kokonaisuutta ja sitä voidaan pitää eettisesti tavoiteltavana. Arvostaminen kuuluu myös ihmisen hyvään hoitoon ja huolenpitoon. Arvostaminen vaikuttaa myös poliittisissa päätöksissä ja ratkaisuissa, joissa eri ryhmien asiat saavat tärkeyssijan. Arvostaminen kuuluu myös aivan tavalliseen arkeen, koska arjessa tapahtuu ja todentuu kaikki päätökset ja valinnat. (Mattila, 2007, 15.)

Arvostaminen vaatii inhimillisen elämän, kokemuksen ja tunteiden arvostamista. Se on ihmisyyden arvostamista, joka ei saa olla kiinni saavutuksista, tai siitä mitä on jäänyt saavuttamatta, onnistumisista tai epäonnistumisista. Jokaista ihmistä on arvostettava riippumatta elämäkatsomuksesta, ymmärryksestä, luonteestaan, tai persoonastaan huolimatta. Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja jokaisella persoonalla on oma

tehtävänsä. Kenenkään ihmisen tarinaa ei saa vähätellä, kaventaa tai leimata, koska se ei ole arvostavaa ihmisen kohtaamista. (Mattila, 2007, 16.)

7.2 Vaikeuttavat tekijät lapsen arvostavassa kohtaamisessa

Lapsi on lastensuojelun sijaishuollossa asiakas. Asiakkaan arvostamista vaikeuttavia tekijöitä saattavat olla työntekijän moralisoivat ja kategoriset asenteet. Tämän seurauksena syntyy asiakkaan leimaamista ja luokittelua. Työntekijän huoli omasta kelpaavuudestaan tai omassa elämässään kokemat kipukohdat voivat saada hänet suhtautumaan asiakkaaseen ylimielisesti ja tuomitsevasti. Toisaalta oma täydellisyyden tavoittelu voi saada hänet halveksimaan epätäydellisyyttä asiakkaan elämässä. Oman hyvyyden tavoittelussa työntekijä siirtää pahan ja huonon itsensä ulkopuolelle ja näkee ne toisen ihmisen elämässä ja kun hän niitä korostaa tai tuomitsee, hän on itse kuivilla. Toisaalta taas työntekijällä saattaa olla hyvä tahto, syvä ymmärrys ja myötätunto mutta hänen on vaikea toimia se mukaan. Työntekijän tunne- elämän kipukohtia voi olla esimerkiksi hänen kokemat raskaat elämäkokemukset ja ne saattavat synnyttää ristiriidan. Hän kokee kiukkua, koska ne muistuttavat häntä siitä, mistä itse on jäänyt vaille. Esimerkiksi päihderiippuvaisen perheen lapsessa kohtaamiset saattavat herättää hänessä kivun, jolloin hänelle muistuu mieleen se, mistä on itse jäänyt vaille lapsuudessa. (Mattila, 2007,16.)

Työntekijä kohtaa työssään myös asiakkaan omaisia. Työnsä vuoksi hän seuraa asiakkaiden ja omaisten yhteistä elämää sekä heidän keskinäistä vuorovaikutusta. Joskus työntekijästä saattaa tuntua, että asiakkaat ovat hankalia ihmisiä, mutta jos mahdollista, hankalampia ovat heidän omaisensa. Tämä herättää työntekijässä paljon myös negatiivisia tunteita. Negatiivisten tunteiden tunteminen saattaa aiheuttaa sen, että hänen on helpompi sanoa se millainen asiakas on, kuin kertoa siitä miltä hänestä itsestään tuntuu. (Mattila, 2007,18.)

Väärällä tavalla asiakkaan kohtaaminen työyhteisössä saattaa huonontaa vuorovaikutusta asiakkaan kanssa. Sen vuoksi tunteiden tunteminen mutta myös niistä puhuminen on erittäin tärkeää. Tämä koskettaa kaikkia elämän osa-alueita, kuin myös asiakaskohtauksia. Työntekijän omat tunteet saattavat herätä reaktiona elämään tapahtumiin ja vuorovaikutukseen. Toinen ihminen ei voi määrittellä sitä mitkä tunteet ovat sallittuja ja mitä pitäisi tuntea, koska tunteet heräävät aina oikeutetusti. Ne eivät myöskään kerro siitä ihmisestä, jonka yhteydessä tunteet heräävät mutta tunteet kertovat tuntijasta ja hänen elämästään. Tämän vuoksi työntekijän on hyvä kysellä itseltään, mitä miksi ja mitä tunteita hänessä herää ja jos tunteet ovat kiusallisia niin miksi ne ovat kiusallisia. Kiusalliset tunteet eivät saa vaikuttaa asiakastyöhön vaikka ne syntyvät vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Vaikka totuuksia olisikin helppo sanoa toisista ihmisistä, totuus itsestä on monesti vaikea kipeää tekevä asia. Sen kohtaaminen kuitenkin kasvattaa työntekijän voimavaroja työntekijänä ja myös ihmisenä. (Mattila, 2007,18.)

7.3 Nöyryys ja ylpeys kohtaamistilanteissa

Nöyryys kohtauksessa on suostumista siihen, että kaikki paljastuu. Se on itsensä näkemistä keskeneräisenä ja myös epätäydellisenä ihmisenä ja juuri sen vuoksi nöyryys on tärkeä perusaine arvostavassa kohtauksessa. Silloin kun työntekijä näkee oman elämänsä totuudellisuuden, hän antaa ikään kuin lupauksen samanlaisesta katsomuksesta asiakkaan elämään. Työntekijä tietää sen, että hänen itsensä sekä asiakkaan elämän hallinta riippuu osittain myös ihmisen hallinnan ulkopuolisista tekijöistä. Nöyryydessä näkyy kiitollisuutta, myötätuntoa ja jakamisen valmiutta. Ylpeydestä taas on kysymys silloin, kun ihminen uskoo itse rakentamiinsa kulisseyhin. Työntekijän sisäinen uskomus omasta kelpaamattomuudesta voi saada hänet suojautumaan kulisseyhin ja etäisyyteen ja silloin kohtauksista ei synny, koska ihminen on piiloutunut ylpeyteen, eikä ihminen pääse yhteyteen toisten ihmisten kanssa. Itsensä arvostaminen on kiitollisuutta ja elämäniloa elämästään ja omista taidoistaan iloitsemista omasta elämästä. Työntekijä toteuttaa omilla kyvyillään ja elämäkokemuksellaan oman paikkansa ja omaa tehtävänsä maailmassa. Kysymys on

silloin elämänrohkeudesta ja ihmisen kohtaamisesta arvokkaasti ja arvostavasti. (Mattila, 2007,19 - 20.)

Auttajan ja asiakkaan välille ei synny vuorovaikutusta silloin, jos auttaja uskoo olevansa kaikkien sellaisten seikkojen yläpuolella, jotka ovat muotoutuneet asiakkaan elämässä kompastuskiviksi. Usein ihminen oppii ymmärtämään elämää ja elämän kohtaloita vasta silloin, kun ne ovat tulleet omalle kohdalleen. Voidaankin ajatella, että jokaiselle ihmissuhdetyössä olevalle ihmiselle tietty määrä elämäkupraja on vain tarpeellista ja rakentavaa. Mutta toisaalta ihmisen viisautta ja voimavaroja lisääntyvät, jos hän osaa tarkastella vastoinkäymisiä totuudellisesti. Joskus kuitenkin käy niin, että ihmisen kovuus säilyy ja hänestä tulee katkera. Ihminen ajattelee että hänen kohdallaan hänessä vaikuttivat itsestä johtumattomat syyt mutta useimpien kohdalla kuitenkin heistä itsestä johtuvat syyt. (Mattila, 2007, 20 - 21.)

7.4 Haastavat kohtaamiset

Haastavimmissa vuorovaikutustilanteissa voidaan kohtaamisen onnistumista arvioida siinä vaikuttavien asenteiden ja arvostuksen kautta. Ihmiset, jotka pyrkivät miellyttävyyteen, ovat joustavia ja kontrolloivat omia tunteitaan ja heidän on helppo osoittaa arvostusta ja välittämistä asiakasta kohtaan. Vaativuus kohtaamisessa on suuri silloin, kun kohteena on uhmakas ja hämmentynyt nuori, tai oman vastuunsa heikosti tunnistava tai aggressiivisesti puolustusasemassa oleva aikuinen. Tämä asettaa työntekijän arvostuksen sekä kunnioituksen aivan eri luokkaan. Myös sellainen kohtaaminen ja vuorovaikutus työntekijälle ovat erityisen haastavia, jossa pinnalle nousevat työntekijän omat kipeät asiat ja tunteet. Tällainen tilanne voi liittyä henkilöiden samankaltaisuuteen tai myös vuorovaikutuksen teemaan liittyviin elämäkokemuksiin. Jos työntekijän omista elämäkokemuksista johtuen aihe tunnetasolla on herkkä, niin hän saattaa ärsyntyä silloin herkästi myös asiakkaan erilaisesta suhtautumistavasta tai ratkaisuisista. Näissä kohtaamisissa tulee esille se, miltä

näyttää ulkonaisesti hyvän pinnan alla. Jos kohtaaminen epäonnistuu, silloin on hyvä pohtia mikä tilanteessa, vuorovaikutuksessa, tai toisen ihmisen herättämissä tunteissa sai työntekijän menettämään selkeytensä. Virheitä saa tehdä mutta jotta asiakkaan hyvä toteutuu, työntekijän on myös kilvoiteltava omien haasteiden kanssa myöntämällä omat virheensä. (Mattila, 2007, 21 - 22.)

7.5 Uudistuva kohtaaminen

Luottamus ja luotettavuus ovat inhimillisen vuorovaikutuksen peruselementit. Asiakassuhteessa ne ovat edellytys hyvälle hoidolle ja yhteistoiminnalle. Tärkeää on se, että asiakas voi luottaa työntekijään ja että työntekijä on asiakkaan luottamuksen arvoinen. Toisaalta tärkeää on myös se, että asiakas kykenee luottamaan yksittäiseen työntekijään että asiakassuhteessa yhteisesti tavoiteltavaan hyvään. Luotettavuus koostuu monista eri perustekijöistä. Yksi niistä on sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden vaitiolovelvollisuus. Asiakkaan asioista ei puhuta muille ihmisille, eikä asiakkuudessa olevien henkilöllisyyttä saa paljastaa. Vaitiolovelvollisuus on suojattu myös lailla sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812). Luotettava työntekijä toimii aina asiakkaan parhaaksi, eikä työntekijän motiivit perustu itsekkäisiin syihin, kuten oman kunnian tavoitteluun, vaan hän toimii aina asiakkaan parhaaksi. Asiakkaalla on oikeus luottaa siihen, että hänen asioitaan hoidetaan. Asiakkaan ei tarvitse yrittää ansaita tätä hyvän edistämistä omalla käytöksellään ja hänen ei tarvitse pelätä, että hän menettää oman hyvänsä edistämisen, jos ei miellytä työntekijää. Työntekijän luotattavuus on myös sitä, että hän tekee hyvin oman työnsä ja hankkii tarvitsemansa tiedon ja taidon sekä myöntää rehellisesti asiakkaalleen oman kykynsä rajat. Tärkeää on myös se, että työntekijä kohtaa itsessään ne tunteet, jotka ovat hänessä heränneet vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. (Mattila, 2007, 22 - 23.)

Työntekijän pitää kantaa tunteistaan vastuu ja hoitaa niitä omassa elämässään, eikä antaa niitä asiakkaan kannettavaksi. Kun työntekijä on luotettava, asiakas ei menetä hyvää palvelua työntekijän omien raskaiden kokemusten takia. Asiakkaan luottamuksen säilyminen perustuu toisen ihmisen kunnioitukseen sekä myös ymmärretyksi tulemisen

kokemukseen. Ymmärretyksi tuleminen tarkoittaa asiakkaan kuulemistä, asiakkaan elämän todellisuuteen katsomista ja elämäntarinan vastaanottamista, vaikka se poikkeaa työntekijän omasta elämästä. Asiakkaan kunnioitus näkyy työntekijän asenteissa ja toimissa. Työntekijän pitää ymmärtää että se, että asiakkaalla ei monesti ole rohkeutta luottamiseen. Luottamuksen vaikeus on asiakkaalla saattanut syntyä useista aikaisemmista pettymyksistä, jolloin asiakkaan saattaa olla vaikea luottaa keneenkään. Rohkeus luottamiseen saattaa kuitenkin kasvaa, jos työntekijä ei tee siitä kynnyksymystä, vaan suhtautuu asiakkaaseen kunnioittavasti ja arvostavasti silloinkin vaikka asiakkaan elämässä olisi moitittavia asioita. Luottamus on sitä että uskaltaa luottaa vaikka toiseen ihmiseen silloin, kun tämä on luottamuksen arvoinen. (Mattila, 2007, 24 - 25.)

Lapsen oikeudenmukainen kohtelu toteutuu silloin, kun lapsi, eli asiakas odottaa tulevaisuutta oikeudenmukaisesti kohdelluksi, eikä halua että häntä syrjitään. Oikeudenmukaisessa kohtelussa asiakas odottaa saavansa tarvitsemaansa apua asiassaan. Myös niissä tilanteissa, joissa henkilöön kohdistetaan toimia hänen tahdostaan riippumatta, oikeudenmukaisuus on asiakkaalle tärkeää. Oikeudenmukaiseen kohteluun sisältyy harkittuja arvoja, rakenteita ja toimintasuunnitelmia ja toisaalta oikeudenmukaisuus toteutuu aivan tavallisessa arjessa ihmisten välillä. Yhteiskunnan rakenteilla ja toimintasuunnitelmilla luodaan perusteet sille, ettei ketään kohdella mielivaltaisesti tai syrjitä, vaan yhteiset sosiaaliset palvelut, kuten sosiaaliset etuudet ja palvelut jaetaan yhteiskunnassa kaikille tasapuolisesti. Siihen kuuluu myös se, että kaikkien ihmisten tulee yrittää tehdä oma osuutensa yhteisen hyvän eteen. Tärkeää on myös se, että kaikki oikeudenmukaisuuden arvot toteutuvat ihmisten välisessä kohtaamisessa. Myös työntekijä tarvitsee työhönsä oikeudenmukaiset menettelytavat. Näin asiakkaan luottamus kohtelun oikeudenmukaisuuteen perustuu siihen, että työntekijän menettely on johdonmukaista. Asiakkaalle tärkeää on se, että pidetään siitä kiinni mitä on luvattu, eli menettelyn perusteet, asiakkaan saamat palvelut ja apu ovat yhtenevät lupauksen kanssa. (Mattila, 2007, 27 - 28.)

Työntekijä tarvitsee sisäistä oikeudentuntoa, jotta voi kunnioittaa, kohdella ja arvostaa asiakkaan ihmisyyttä ja persoonaa. Oikeamielisyys ja empatia kytkeytyvät toisiinsa. Empatia on kykyä asettua toisen ihmisen asemaan ja siihen tarvitaan myötätuntoa ja ymmärrystä asiakkaan tilanteesta. Hyvä hoito ja kohtaaminen eivät toteudu tiettyihin toimintatapoihin tukeutuen, että näin on tapana aina toimia, vaan käytäntöjä pitää muuttaa, jotta hyvä hoito ja kohtaaminen toteutuvat. Oikeamielisyys rohkaisee erityisesti näkemään heikon ihmisen ja vahvistamaan häntä. (Mattila, 2007, 28.)

Isokorpi (2004, 81) toteaa, että silloin kun ihminen kiinnittyy liiaksi omiin tavoitteisiinsa kiinnittyminen lisää masennusta ja kuluttaa energiavarastoja. Mattilan (2007, 35 -39.) mukaan hyvä asia on se, että autettava voi tuntea että häntä autetaan ja vahvistetaan. Mutta samalla, kun hänestä huolehditaan, on hyvä että hän itse ottaa vastuun omasta elämästään. Jos tietoa ei ole riittävästi, niin työntekijän on vaikeaa pitää kiinni auttamisen määrällisestä rajasta ja hän saattaa luulla paljon auttamisen tarkoittavan, että hän täyttää paremmin auttamistehtävänsä. Auttaja tajuaa järjellä sen että auttamisella on raja, mutta tunnetasolla ei kestä sitä. Hän ajattelee, että on silloin jättänyt jotakin tekemättä. Auttamisen pakko estää silloin työntekijää kohtaamasta toista ihmistä ja hän ei kykene kuulemaan eikä myöskään näkemään sitä todellisuutta, jossa ihminen elää. Hän ei kykene siihen että autettava saa tehdä oman elämänsä päätökset ja valinnat itse. Tällaisessa tilanteessa työntekijällä on valmiit vastaukset ja ohjeet, jotka autettava ottaa vastaan. Tässä tilanteessa työntekijä saattaa masentua, jos ei kykenekään auttamaan, tai autettava ei suostu autettavaksi. Silloin kun auttaa, niin autettava vapaaehtoisesti. Aidoksi auttajaksi kasvaa vain kohtaamalla oman elämän historian.

Uudistava kohtaaminen kyseenalaistaa auttaja -autettava asetelman. Ihmisten jakaminen auttajiin ja autettaviin, kasvattajiin ja kasvatettaviin, hoitajiin ja hoidettaviin on harhaan johtavaa. Virallisesti työntekijä on kyllä saanut koulutuksen tehtävään mutta ovat jossakin vaiheessa elämästään itsekkin autettavia. Kaikki tarvitsevat toistensa tukea ja apua. Työntekijän ei ole aina helppoa ymmärtää autettavaa ihmissuhdetyön vuorovaikutustilanteissa. Kaikessa ihmisten välisessä kohtaamisessa tarvitaan vertaisuuteen suostumista. Työntekijä on ammattilaisena kohtaamistilanteessa mutta

työntekijä ja asiakas ovat ihmisinä vertaisia huolimatta siitä, että heidän elämänsä ovat erilaisia. Kohtaaminen on usein hyvin arkista ihmisten välisistä kanssakäymistä lähimmäisen kanssa ihmisyydessä. Työntekijän ei silti tule lähteä tavoittelemaan jotakin erityistä, tunteakseen että on ammattilainen. Tärkeämpää kuin auttaja auttaa on se, että ihminen tulee autetuksi. Luonnollinen arkinen kohtaaminen on aitoa ja yksinkertaista ja siinä ihminen asettuu kasvokkain toisen ihmisen kanssa. Kohtaaminen ja kanssakäymisen ydin on todellisen elämäntarinan kosketuspinnan löytyminen. Kohtaamista ei voi opetella kirjoista, eikä siihen voi pakottaa ketään, eikä myöskään itseään. Kohtaaminen vaatii rohkeutta asettua todelliseen vuorovaikutukseen. Kohtaaminen vaatii rohkeutta suostua yksinkertaiseen. Kohtaaminen on pysähtymistä, viipymistä ja yhdessä kulkemista vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa, silloinkin kun se ei ole ennustettavissa. (Mattila 2007, 32 - 33.)

8 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Lapsen arvostava kohtaaminen työntekijöiden määrittelemänä

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä mitä on lapsen arvostava kohtaaminen lastensuojelun sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa sekä mitä asioita liittyy lapsen arvostavaan kohtaamiseen. Opinnäytetyön toisena tehtävänä oli selvittää, miten työntekijänä voidaan vaikuttaa lapsen arvostavaan kohtaamiseen lastensuojelun sijaishuollossa, sijaishuoltopaikassa ja miten lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan kehittää tulevaisuudessa. Mäkinen (2005, 122 - 123.) toteaa, että tulososa on tutkimuksen ja tieteellisen artikkelin ydin. Siihen pitää sisältyä yleiskatsaus suoritetusta empiirisestä osasta, mutta kirjoittaja ei saa toistaa tutkimusmenetelmäosan yksityiskohtia. Lisäksi tulososaan kuuluu varsinaisen datan eli tutkimustulosten esittely niin että tutkija pyrkii esittämään yleistäen tyypilliset ja edustavat tulokset. Kananen (2008,131.) mukaan tutkimustulokset ovat tutkimuksen kannalta keskeinen osa. Raportoinnissa tutkittavien suorat lainaukset eivät ole tutkimustuloksia, vaan kirjoittajan pitää tehdä niistä tulkintaa.

Aineiston analyysissä yhdistyvät analyysi ja synteesi, eli analyysistä kerätty aineisto hajotetaan käsitteelliseksi osiksi ja synteessin avulla saadut osat kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. Tästä käytetään nimitystä abstrahointi. Tutkimusaineisto järjestetään muotoon, jonka perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä, tapahtumista ja lausumista ja siirtää yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle. Jotta aineiston analyysi olisi mahdollinen, on aineisto saatettava sellaiseen muotoon, että analyysi on mahdollinen. Tämä tarkoittaa sitä, että muistiinpanot ja haastattelut litteroidaan eli kirjoitetaan puhtaaksi. Mahdollista on tehdä myös valikoitua litterointia, eli litteroidaan vain sellaiset osat, jotka ovat oleellisia tutkimuksen raportoinnissa. (Metsämuuronen 2009,254.)

Sosiaalityöntekijät ovat toimineet monissa tehtävissä eri paikkakunnilla vastaavana viransijaisena sekä virassa, sekä myös perhekodin työntekijällä on pitkä kokemus lasten kanssa työssä toimimisesta. Kaikki opinnäytetyöhön osallistuneet henkilöt olivat naisia ja heidän ikäjakauma oli 30 - 61 vuotta. Opinnäytetyön tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden lapsen arvostavan kohtaamisen määrittelyissä tulee esille hyvin se, että lakiin liittyvät asiat ovat erittäin tärkeitä ymmärtää. Lisäksi heidän on oltava taitavia arvioimaan lapsen etua kaikissa tilanteissa ja heillä pitää olla paljon tietoa lapsen kehityksestä huomioida lapsi yksilönä. Lapsi ei saa jäädä vanhempiensa varjoon mutta lapsen vanhemmat eivät saa kuitenkaan jäädä työntekijältä huomioimatta. Lapsella on monenlaisia oikeuksia, kuten oikeus puhua ilman vanhempiaan ja lapsella on oikeus tulla kuulluksi asiassaan. Lapsella on oikeus kertoa ajatuksiaan ja lausua mielipiteensä asiasta. Lapsen kohtaamisessa avoimuus, luottamus ja turvallisuus ovat keskeisiä. Lapsi huomioidaan yksilönä, erityispiirteinen. Kohtaamisilmapiirin tulisi olla innostava ja kannustava, jotka tulee myös ottaa huomioon kaikissa tilanteissa sijaishuollossa, kuin myös verkostotyössä, jotta lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen toteutuisi. Työntekijät kuvailivat lapsen arvostavaa kohtaamista seuraavalla tavalla:

”Pitää työntekijöiden tutustua YK:n lapsen oikeuksien julistukseen, lapsenhuoltolakiin, lastensuojelulakiin, lakiin asiakkaan oikeuksista ja ...Sosiaalityöntekijän on omattava kyky arvioida lapsen etua myös ristiriitatilanteessa(erilaisia lausuntoja).. lapsen tutustua, lapsen aikuiseen, jotta turvallisissa olosuhteissa lapsi voi kertoa ajatuksia, tilanne rauhallinen. Lapselle kerrotaan, että hänellä on oikeus mielipiteeseensä, vaikka jotkut aikuiset ovat eri mieltä. Lapsen oikeus puhua ilman vanhempiaan, koska lapsi on solidaarinen muutenkin. Keskustelussa, lapsen kohtaamisessa pyritään huomioimaan lapsen ikä ja kehitystaso. Aikuiset miettivät lapsen etua ja tekevät päätöksen.”NI

”Lapsi tulee kuulluksi ja ymmärretyksi asioissaan eikä jää vanhempiensa varjoon. Lapsen kohtaamisessa on avoimuus, luottamus ja turvallisuus keskeisiä. Lapsi huomioidaan yksilönä, erityispiirteinen.

Kohtaamisilmapiirin tulisi olla innostava ja kannustava. Lapsen ikä- ja kehitystaso on huomioitava muutoinkin, kuin vain omalla arvioinnilla.

Muiden lapsen tuntevien yhteistyökumppaneiden tuki ja lapsen oman verkoston kautta saadut tiedot tärkeitä, jotta lapsi tulisi kokonaisvaltaisesti huomioiduksi kohtaamisessa.”N2

”Lapsen arvostava kohtaaminen on lapsen ja aikuisen välistä kanssakäymistä. Aikuinen ottaa huomioon lapsen tarpeet. Perustuen inhimillisyyteen, ehdoitta rakastamiselle, myötätunnolle, kuuntelemiselle.”N3

8.2 Osallisuuden ja vuorovaikutukseen liittyvät tekijät

Saastamoinen (2010, 65 - 66) toteaa, että lapsen osallisuus on yksi lastensuojelun keskeisistä periaatteista, jonka mukaan lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Myös uudessa lastensuojelulaissa on korostettu lapsen kanssa työskentelyä. Lapsen osallisuuden kuuluu lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojan käyttämiseen. Lapsen osallisuus on suojattu vahvasti lainsäädännöllä ja osallisuus on sitä, että lapsi saa olla mukana toteuttamassa, kehittämässä ja arvioimassa omaa etuaan. Lapsen tulee saada tietoa itseään koskevissa asioista ja mahdollisuutta oman mielipiteen ilmaisuun. Lapsen osallisuus tulee huomioida lapsen arvostavassa kohtaamisessa ja kaikessa lapsen kanssa tehtävässä työskentelyssä. Mäkisalo - Ropponen (2011, 20) mukaan osallisuuden kautta ehkäistään omaa elämää koskevaa päätöksenteosta syrjäytymistä ja vahvistetaan kokemusta täysvaltaisesta kansalaisuudesta.

Opinnäytetyön tuloksissa tuli esille, että lapsen osallisuus on tärkeää sijaishuolto prosessissa ja sijaishuoltopaikassa. Sosiaalityöntekijät ja myös perhekodin

työntekijät pohtivat koko ajan työssään, mikä on lapsen arvostavan kohtaamisen ja tilanteen kannalta paras ratkaisu asioihin koko sijaishuolto-prosessin ajan sekä myös silloin, kun lapsi on jo sijoitettu sijaishuoltopaikkaan. Osallisuuteen liittyvissä asioissa sosiaalityöntekijät korostavat yksilöllistä yhteistyötä lapsen kanssa. Tutkimustuloksissa tuli esille hyvin se, että he korostavat osallisuuteen liittyvissä asioissa samoja asioita kuin lapsen arvostan kohtaamisen määrittelyssäkin. Lapsen osallisuudessa esille tuli lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan, oikeus osallistua oman ikätasonsa mukaan itseään koskeviin asioihin. Tuloksissa korostui myös oikeus tulla kuulluksi itsenään, oikeus ihmisarvoiseen elämään, kasvuolosuhteisiin, terveyteen, perushoitoon ja kasvatukseen sekä rakkauteen, hellyyteen ja turvaan. Työntekijän pitää olla kannustava ja antaa lapselle mahdollisuus ja tilaa kertoa mielipiteitään. Työntekijällä pitää olla myös kuuntelijan taitoja ja osata luoda sellaisia edellytyksiä, että osallisuus toteutuu lapsen elämässä. Työntekijät kuvailivat osallisuuden seuraavasti:

”Lasten osallisuuteen liittyvissä asioissa korostan työssäni.. yhteistyön tekemistä lapsen kanssa, hänen kuuntelemistaan ja lapsen mielipiteen huomioon ottamista. Tarvitsen lapsen tilanteessa mukana olevien muiden auttajien asiantuntemusta. Korostan.. lapsen oikeutta erityiseen suojeluun ja hoivaan, oikeutta osallistua ikätasonsa mukaisesti, oikeus tulla kuulluksi itsenään asioissaan. Korostan..oikeutta ihmisarvoisiin kasvuolosuhteisiin, terveyteen, perushoitoon ja kasvatukseen. Korostan..oikeutta rakkauteen, hellyyteen ja turvaan..” N2

”Osallisuus mahdollistuu silloin, kun aikuinen antaa lapselle mahdollisuuden ja tilaa kertoa mielipiteitään, toiveitaan. Työssäni..voin kuulla lasten toiveita, luoda edellytyksiä ja auttaa asian toteutumisessa. Osallisuus näkyy yhdessä tekemisen kautta esim. ruoanlaitto, siivoaminen ja leikkiminen. Pyrin kannustamaan lapsia ja tarttumaan ja tekemään heille kiinnostavia asioita.”N3

”Lasta on oikeus kuulla ilman vanhempiaan tai muita perheenjäseniä. Lapsella on oikeus mielipiteeseen...aikuiset päättävät lapsen edun mukaan. Lapsen sanomiset kirjataan. Sanotaan ettei aikuisen

väkivaltaisuus ole lapsen syy, vaan aikuisella on vastuu. Lapsen huoltoriidassa mietitään miten ja missä olisi koti, koulu, kaverit, harrastukset..jos asuisi isän / äidin luona..kummalle kertoo tärkeistä asioista esim. kun joku kiusaa..kumman kanssa harrastaa..millaiset säännöt on. Että ei alakoululaiselta suoraan heti..että kumman luona asuisit. Kerron, että olen sosiaalityöntekijä, autan lapsia kun heillä menee huonosti, mietin mikä olisi lapselle parasta. NI

Vuorovaikutus tarkoittaa sitä, että siihen osallistuvat henkilöt vuorotellen vaikuttavat toisiinsa. Vuorovaikutuksessa on vähintään kaksi osapuolta ja oleellista vuorovaikutuksen onnistumisessa on, osaako toinen osapuoli lähettää sanoman ymmärrettävässä muodossa, kuunteleeko toinen osapuoli viestiä, kuuleeko hän sen ja miten se tulkitaan. Parhaimmillaan vuorovaikutus on toinen toiselta oppimista ja siinä laajennetaan tavoitteita ja omia näkemyksiä. Samasta asiasta voidaan työyhteisössä ajatella eri tavoin ja se on oman maailmankuvan laajentamista. Työyhteisössä tulisi olla sellainen keskustelukulttuuri, joka mahdollistaa oppivan vuorovaikutuksen arjen kohtaamisissa. Tämä tarkoittaa sitä, että puhutaan ja keskustellaan asiallisesti ja ei loukata puheilla, tai toiminnalla toista työntekijää. Palautteen antamisen ja palautteen ottamisen kautta työntekijä voi kehittyä ja oppia. (Mäkisalo - Ropponen 2011, 99 - 100.)

Työntekijän vuorovaikutus taidot ovat keskeisellä sijalla lapsen arvostavassa kohtaamisessa sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa. Lapsen ja perheen kohtaamistilanteissa tilanteet voivat olla hyvin tunneherkkiä. Tutkimuksessa tuli hyvin esille, minkälainen merkitys työntekijän tunneherkkyydellä on myös vuorovaikutustaitojen kannalta. Tunneherkkä työntekijä omaa taidon lukea tilanteita ja eleitä. Empatiakyvyt ovat keskeisellä sijalla lapsen kohtaamistilanteissa. Lähestyttävyyys ja hyvät vuorovaikutustaidot helpottavat kanssakäymistä. Vuorovaikutustaidot ovat erityisen tärkeällä sijalla lapsen ja työntekijän ensikontaktissa. Vuorovaikutustaitojen puuttuessa lapsi voi jäädä kokonaan sivuutetuksi. Tärkeää on myös se, että työntekijä tuntee lapsen ikätason kehitystä ja kestää keskeneräisyyttä, tilanteiden muuttumista ja

erimielisyyttä. Työntekijän on osattava visioida tulevaisuuteen näkemällä mitä seurauksia siitä tulee, jos lapsen ja perheen ongelmiin ei puututa. Samojen sanojen- ja

täydentävien kysymysten käyttö ja lapsen tasolle laskeutuminen helpottaa vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutustilanteissa on työntekijän ja asiakkaan ihmisyyden ja tasavertaisuus tärkeää. Työntekijät kuvailivat vuorovaikutuksen ja vuorovaikutustaitojen merkityksen seuraavasti:

”Vuorovaikutuksella ja vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys lapsen kohtaamistilanteissa. Tilanteet voivat olla hyvin tilanneherkkyttä vaativaa, mikä tulee kyvystä olla tunneherkkä..tällöin on taito ”lukea” tilanteita, eleitä, jotka ovat suuressa osassa vuorovaikutustilanteissa. Myös lähestyttävyyden ja kielenkäyttö helpottavat kanssakäymistä.” N3

”Vuorovaikutustaidot ovat lapsen kohtaamistilanteissa välttämättömiä. Niiden puuttuessa lapsi voi hätänsä keskellä jäädä sivuutetuksi. Erityisesti ensikontakteissa vuorovaikutuksen täytyy toimia niin että pääsee lähestymään lasta. Lapsen pitää voida lähestyä työntekijää avoimin, turvallisilla ja luottavaisilla mielin.” N2

”Vuorovaikutus ja vuorovaikutustaidot..hyvä tunne, olla kokemusta, lapsen kehityksestä, että osaa puhua asioista lapsen ikätason mukaisesti. Vuorovaikutustaitoihin voitaneen lukea myös empatiakyky. Ja lisäksi pitää kestää keskeneräisyyttä, tilanteiden muuttumista, erimielisyyttä. ”Ennustajataitoja”, eli kykyä nähdä..että kun lapsi on 8 -vuotias ja jos nyt ei auteta, paljonko se maksaa ja mitä uhkatilanteita on, kun hän on 18-vuotias. Tasa- arvoisessa suhteessa asiakkaaseen.. ei kuitenkaan liian ystäviä, mutta ihmisiä kuitenkin. Käytetään samoja sanoja kuin asiakas, kysytään täydentäviä kysymyksiä, laskeudutaan lapsen tasolle” N1

8.3 Lapsen sijaishuoltoprosessiin ja arkeen liittyvät tekijät

Lapsi on sijaishuoltopaikkaan tullessaan jo saattanut kokea monenlaisia elämäänsä haitallisesti vaikuttavia asioita, kuten epäoikeudenmukaisuutta ja kaltoin kohtelua. Sijaishuoltopaikan tehtävänä on toimia siten, että lapsen luottamus ihmisten kykyyn toimia oikeudenmukaisesti saadaan rakennettua uudelleen. Sijaishuoltopaikan on löydettävä omaa toimintaa ohjaavat vastaukset ja niiden mukaiset käytännöt. (Partanen 2005, 14.)

Sijaishuoltoprosessi alkaa usein jo paljon ennen lapsen sijoittamista sijaishuoltoon ja lapsi on saattanut käydä monenlaisia vaiheita läpi elämässään. Sijaishuoltoprosessissa lapsen arvostava kohtaaminen on erityisen tärkeää. Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että lapselle asioista kertominen ja lapsen kuuleminen korostuu myös tässä vaiheessa. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä sosiaalityöntekijälle ilman että muut sitä kuulevat. Myös lapsen ikään ja sananvaltaan liittyvät asiat korostuvat sijaishuoltoprosessissa. Lapsen arvostava kohtaaminen toteutuu paremmin, jos lapsella on esimerkiksi edunvalvoja silloin kun vanhemmat tai huoltajat eivät jostakin syystä osaa ajaa lapsen etua. Myös aivan pientä vauvaa voidaan kuulla hänen omassa asiassaan. Tärkeää on myös se, että lapsi otetaan mukaan päätöksentekoon. Lapselle pitää antaa monipuolista tietoa mutta hänelle annettu tieto ei saa olla haitallista, tai vahingoittavaa. Lapselle tulee selvittää mitä hänen mielipiteensä tarkoittaa, lapsen tulee saada käsitellä tieto rauhassa ja hänelle tulee selvittää mihin hän ottaa kantaa. Lapsella on oikeus olla ottamatta kantaa tai kertomatta elämästään työntekijälle. Tärkeää lapsen arvostavan kohtaamisen, kasvatuksen, kehityksen ja yleisen hyvinvoinnin kannalta on myös se, että lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan ei vaarantuisi. Sijaishuoltoprosessissa työntekijät kuvailivat seuraavia asioita:

”Sijaishuoltoprosessissa..että lasta kuullaan ilman vanhempien ja sisarusten läsnäoloa kotona, koulussa ja sosiaalitoimistossa, että lapselle kerrotaan, että hänellä on oikeus mielipiteeseensä. Lapsella joka on 12-vuotias, on vielä enemmän sananvaltaa..voi vaatia sosiaalipalveluja, josta tehtävä kirjallinen päätös. Lapsella, joka on 15-vuotias vielä enemmän

sananvaltaa..voi esim. kieltää näyttämästä asiakirjojaan huoltajille. Lapselle kerrotaan, että aikuiset päättävät lapsen edun mukaisesti, tärkeää hakea lapselle esim. huostaanotto prosessissa koulutettu edunvalvoja silloin kun vanhemmat eivät ymmärrä lapsen etua. Lapselle kerrotaan tilanteesta sylissä ikätason mukaan vaikka hän olisi vauva.”N1

”Sijaishuolto prosessissa..lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta tärkeää on, että lasta kuunnellaan, lasta tuetaan mielipiteen ilmaisemisessa, lapsen näkemykset otetaan huomioon ja lapsen otetaan mukaan päätöksentekoon. Mielipide, tai suostumuksen antaminen edellyttää, että lapsi on selvillä, mihin ottaa kantaa. Lapsella pitää olla monipuolista tietoa, joka ei saa olla haitallista. Lapsen pitää voida käsitellä saamaansa tietoa turvallisessa ilmapiirissä. Lapsella on oikeus olla ottamatta kantaa ja olla kertomatta elämästään tai vanhemmistaan, joita ei ole valmis jakamaan työntekijän kanssa..pidän tärkeänä sitä, ettei lojaalisuus vanhempia kohtaan vaarantuisi. N2

”Tärkeää on huomioida lapsen kasvatuksen, kehityksen ja yleisen hyvinvoinnin turvaaminen” N3

Arjen tilanteissa sijaishuoltoon tulevat lapset kokevat usein, ettei heillä ole enää toivoa ja tulevaisuutta. Siksi sijaishuoltopaikan on hyvä pohtia sitä, miten lasten mielessä toivo saadaan uudelleen viritettyä, pitämään ja vahvistamaan toivo itseen ja tulevaisuuteen. Lapsen luottamus tavoitetaan vähitellen aikuisten osoitettua olevansa luottamuksen arvoisia. Tärkeää on myös se, että aikuiset näkevät lapsessa olevan hyvän ja lapsen kyvyt ja mahdollisuudet. Tämä auttaa lasta arjen tilanteissa ja luottamuksen uudelleen rakentamisessa.(Partanen 2005, 22 - 23.) Kun työntekijä tuntee lapsen ongelmien syntyyn vaikuttavia tekijöitä sekä myös kannattelevia ja suojaavia tekijöitä, voidaan ammatillisessa auttamisessa vaikuttaa niihin. Lastensuojelulasten kohdalla on todettu,

että yhdenkin henkilön lasta huomioonottava ja välittävä suhtautuminen voi muuttaa lapsen elämän positiiviseen suuntaan. (Mäkisalo - Ropponen 2011, 20 - 21.)

Tuloksista ilmeni, että lapsen tultua sijaishuoltoipaikkaan tärkeää on, että lapsi ja hänen perheensä otetaan ystävällisesti vastaan ja huolehditaan lapsen asettumisesta sijaishuoltoipaikkaan yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden ja muiden lapsen verkostoon kuuluvien kanssa. Arjen tilanteissa sijaishuollossa korostuu aikuisen läsnäolon, luottamuksen, lupauksista kiinnipitämisen, tunteiden sanoittamisen, arjen päätöksien, yhteisen ajan, aikuisen jämäkkyuden ja persoonallisuuden, kunnioituksen, lapsen itsensä ilmaisemisen, kasvatuksen ja hyvinvoinnin merkitys lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta. Arjen tilanteissa aikuinen auttaa lasta luottamaan aikuiseen. Luottamuksen saaminen perustuu siihen, että aikuinen pitää kiinni lupauksista sekä siitä että lapsi saa olla myös itse päättämässä rajoista ja rangaistuksista. Yhteisen tekemisen ja ajan merkitys on tärkeää arjen tilanteissa. Myös se, että annetaan lapselle säännöllisesti kahdenkeskistä aikaa keskustelemalla lapsen ehdoilla. ”*Kehu lapsi päivässä*” kuvastaa hyvin työntekijöiden kuvaamana lapsen arvostavaa kohtaamista arjen tilanteissa:

”Autetaan lasta luottamaan aikuiseen ja pidetään kiinni lupauksista.. pidetään kerran kuussa tai useammin ”ryhmäpalavereita” jossa lapset saavat ehdottaa retki- ja harrastusjuttuja, saavat ehdottaa rajoja ja rangaistuksia, joita perustellaan, työntekijä hyväksyy tai hylkää..annetaan lapsen näyttää tunteita ja opetetaan sanoittamaan tunteita..lapselle työntekijät eivät saa huutaa, mutta jämäkkänä voi olla ja perustella kantansa..antaa lapselle säännöllisesti kahdenkeskistä aikaa ja keskustella lapsen kanssa lapsen ehdoilla.. ”kehu lapsi päivässä” yrittää kehumalla sopivasti nostaa lapsen itsetuntoa.” NI

”Arjen tilanteissa..sijaishuoltoipaikassa lasta arvostava kohtaaminen on tärkeää erityisesti yhteistyössä vanhempiin...sijaishuoltoipaikassa on toimittava niin, että vanhempien vaikeuksista huolimatta lapsi voisi tuntea heitä kunnioitettavan. Sijaishuollossa toimitaan varavanhempina..se tulisi välittyä lapselle. Lapsen arvostaminen omana itsenään, ikäisenään,

erityispiirteineen, taipumuksineen..on tärkeää. Vähään tyytynyt lapsi ei saisi jäädä vähälle huomiolle monimuotoisessa ryhmässä. Uhmakkaan, kapinoivan lapsen häiriö käyttäytymiselle olisi löydettävä syyt. Avoin, rehellinen, välittävä, kannustava ilmapiiri..rajat, rakkaus ovat arvostavan kohtaamisen peruspilareita.”N2

”Aikuisen olemus omana itsenään rakentaa luottamus lapseen..tuo turvallisen ympäristön ja lapsi kokee voivansa saada ilmaista itseään, tunteitaan ja mielipiteitään, jolloin lasta kuullaan. Lapsen hyvinvointi ja kasvatukselliset tekijät kulkevat vahvana osana arjessa. Aikuisen tehtävä on tarvittaessa ohjattava ja tuettava lasta esim. yhteisten sääntöjen noudattamisessa.” N3

8.4 Arvojen ja arvostusten merkitys

Kun lapsi tulee sijaishuoltoon, hän ja hänen perheensä elävät vaikeita aikoja ja tarvitsevat ulkopuolisten apua. Tässä pohdintaa herättää se, miten auttaminen on toteutettava niin että avuntarvitsijan omanarvontunto ja itsekunnioitus säilyvät. Martti Lindqvist (1999) kirjoittaa, että kaikkien arvojen perusta on itsearvostuksessa. Tämä tarkoittaa, että jos ihminen ei kunnioita itseään, hän ei osaa kunnioittaa ketään muutakaan. Vain hän, jolla on elämyksellinen kosketus omaan arvoonsa, voi ymmärtää mitä arvo tarkoittaa. Pahimmillaan kokemus omasta arvottomuudesta voi aiheuttaa väkivaltaa ja muita tuhoisia seurauksia ihmisen elämässä. Kun lapselle opetetaan arvoja, on myös lasta itseään arvostettava. Tärkeää on tiedostaa se, että tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus on kirjattu yhteisön arvoiksi ja että yhteisön toimintaa peilataan, reflektoidaan ja arvioidaan tehtyjä ratkaisuja näiden arvojen valossa. Anteeksi pyytäminen ja anteeksi antamisen opettelu kuuluu hyvään kasvatukseen ja hyviin tapoihin, jota lapsi opettelee mallioppimisen avulla. (Partanen 2005, 12 - 16.)

Arvoilla ja arvostuksilla on suuri merkitys lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta. Työpaikan arvot ja asenteet välittyvät suoraan lapseen. Yhteistyö sijaishuoltoapaikan ja sosiaalityöntekijöiden välillä auttaa siinä, että arvot pysyvät päälinjoiltaan samanlaisina. Lapsen kohtaamistilanteissa perheen arvot vaikuttavat sijoitusprosessissa ensisijaisesti. Työntekijänä erityisen tärkeää on perhettä ja lasta kunnioittava asenne kohtaamistilanteissa. Työntekijän omien perusarvojen tulisi olla myös kunnossa. Arvot heijastuvat mielipiteisiin ja näkemyksiin mutta henkilökohtaisia arvoja ei voi tyrkyttää toisille. Työntekijänä lapselle pitää mahdollistaa se, että lapsi saa ilmaista omat henkilökohtaiset arvot ja arvostukset, vaikka työntekijällä olisi kokonaan erilainen näkemys asiasta, esimerkiksi uskonnollisista tai poliittisista asioista. Aikuinen tehtävänä on huolehtia siitä että lapsi ymmärtää oikean ja väärän. Lapselle voi opettaa anteeksi antamista ja anteeksisaamista, vastuunkantoa, katumista ja armahtamista. Arvojen merkitys tuli esille tutkimuksessa myös työntekijän asemaan liittyvissä asioissa. Esimerkiksi johtavan ohjaajan tai sosiaalityöntekijän arvoilla ja arvostuksilla on yhteys siihen, mitä työpaikalla arvostetaan. Arvojen ja arvostusten merkityksen työntekijät kokivat seuraavalla tavalla:

”Työntekijän henkilökohtaisilla arvoilla on mielestäni keskeinen merkitys, lapsen kohtaamistilanteissa sijaishuoltoprosessissa. Arjen tilanteissa sijoituspaikan arvot välittyvät suoraan lapseen. Yhteistyö lapsen sijoituksesta vastaavan sosiaalityöntekijän ja sijoituspaikan välillä tärkeää, jotta päälinjoiltaan arvot pysyvät samansuuntaisina. Työntekijän henkilökohtaiset arvostukset eivät niin selkeästi ole lapsen kohtaamistilanteissa esillä, koska lapsen ja hänen perheensä omat arvostukset ovat sijoitusprosessissa päällimmäisenä. Työntekijänä lasta ja perhettä arvostava ja kunnioittava asenne ovat erityisen tärkeitä”N2

”Työntekijän perusarvojen toisen ihmisen kohtaamiseen liittyvät tulisi olla kunnossa. Henkilökohtaiset arvot kulkevat aina mukana, niitä ei tule kuitenkaan tyrkyttää toiselle. Arvot heijastuvat mielipiteisiin ja näkemyksiin. Lapselle voi kertoa lisätietoa asiasta / aiheesta esim. liikunta, terveys, kuitenkin niin, että lapselle jää tilaa muodostaa henkilökohtainen mielipide. Aikuisen tehtävänä on huolehtia että lapsi

ymmärtää mikä on oikein ja väärin. Työympäristön arvot omien arvojen lisänä” N3

”Työntekijä ei saa tuoda omaa uskonnollista, ateistista, poliittista arvomaailmaa lapselle, ei kuljettaa lasta vastoin lapsen ja vanhempien..riippuu iästä..tahtoa seuroissa tms. Pitää kunnioittaa lapsen kodin / lapsen vakaumusta..työntekijä ei saa jakaa lapsia ”me” tai ”te” epäonnistujat mikä pelko tulee jos vain yhden suunnan uskonnollisia työntekijöitä..tärkeää kuitenkin opettaa vastuunkantoa, anteeksiantamista ja -saamista, katumista ja armahtamista esim. lapselle..että vanhempi ei osannut puhua asiasta. Mitä johtavammassa asemassa työntekijä on, sitä enemmän merkitystä arvoilla ja arvostuksilla.. toiminnan tulevaisuuden suunnitelmiin, arvostetaanko henkilökunnan jatkokoulutuksen merkitystä, perushoitoa, turvallisuutta, oppimista, arjen hallintaa, tunteiden läpikäymisen hallintaa, ihmissuhteiden ylläpitoa, lapsen harrastuksia..lapsen pitäisi saada kokeilla useita harrastuksia..kaikki eivät tarpeeksi arvosta harrastusten merkitystä..pitäisi arvostaa lapsen läheissuhteita.” N1

8.5 Tunteiden ja itsearvostuksen merkitys

Työntekijän on hyvä pysähtyä pohtimaan, mitkä asiat ohjaavat hänen työtään sijaishuollossa. Työntekijä voi pohtia perustehtävän ohjaamien arvojen, periaatteiden ja tavoitteiden sijasta esimerkiksi itsestä lähteviä kunnianhimoisia pyrkimyksiä, omien tunteiden, sanojen, tekojen ja itsearvostuksen merkitystä. Sijaishuolto herättää työntekijässä monenlaisia tunteita, kuten surua, pettymyksiä, avuttomuutta, epätoivoa, turhautumista, pelkoa, toivoa, sääliä, kiintymystä, myötätuntoa, lähimmäisenrakkautta tai jopa vihaa. Tunteita ei tarvitse kieltää ja ne ovat aina oikeita ja sallittuja. Ammattitaitoisen työntekijän tunnistaa siitä, että hän tunnustaa ja tunnistaa tunteidensa

olemassaolon mutta hän ei anna niiden ohjata omaa työtään, tai vaikuttaa päätöksiin.(Partanen 2005, 25 - 26.)

Työntekijän tunteilla ja itsearvostuksella on lapsen myös kohtaamistilanteissa suuri merkitys sijaishuollossa ja sijaishuoltoapaikassa. Opinnäytetyön tuloksissa tuli hyvin esille se, että tunteet ovat keskeisellä sijalla työssä silloin, kun tehdään työtä lapsen kanssa sijaishuollossa ja sijaishuoltoapaikassa. Tunnetyötä on vaikeaa tehdä, jos itsellä on samanikäisiä lapsia. Työntekijä saa näyttää tunteita kohtuudella mutta se ei saa vaikuttaa työskentelyyn. Toisaalta jos työntekijällä ei ole tunteet käytössä, hänen on vaikeaa saada lapseen läheistä yhteyttä, nähdä lapsen hätää ja kaltoin kohtelua. Jo pieni lapsi aistii tunnetilat. Työntekijän itsearvostus ja itsetuntemus vaikuttaa itsensä tuntemiseen ja sitä kautta työntekijä on joustavampi, tasapainoisempi, ei loukkaannu tai ota itseensä ja pystyy selvittämään paremmin ongelmatilanteet. Jos ei osaa arvostaa itseään, niin on hyvin vaikeaa tehdä työtä sijaishuollossa ja sijaishuoltoapaikassa. Henkilökohtaisten asioiden ei saisi liiaksi vaikuttaa työssä ja työntekijällä tärkeää säilyttää asiallisuus ja ammattitaito kohdata lapset asiakkaina. Aikuisen olemus heijastuu lapseen. Tunnetilojen kautta työntekijä oppii reagoimaan työssään paremmin tilanteen vaatimalla tavalla ja olemaan aikuisen roolissa työssään. Tunteiden ja itsearvostuksen merkityksen työntekijät kuvailivat näin:

”Työntekijän tunteilla..jotkut sosiaalityöntekijät eivät voi, tai halua tehdä lastensuojelutyötä, koska se on tunnetyötä. Varsinkin jos on itsellä samanikäisiä lapsia..työntekijä saa näyttää tunteita kohtuudella mutta työtä on pystyttävä jatkamaan. Jos työntekijällä ei ole tunteet käytössään työssään, hän ei ”näe” lapsen hätää..hän ei saa lapseen läheistä yhteyttä, lapsen kohtaama kaltoin kohtelu viiltää syvältä työntekijää joka välittää lapsesta. Ymmärrän itsearvostuksen hyväksi itsetunnoksi ja hyväksi itsensä tuntemiseksi. Kun on hyvä itsearvostus, niin on tasapainoisempi, joustavampi, ei ota itseensä, ei loukkaannu negatiivisista purkauksista ja pystyy selvittämään ongelmatilanteen paremmin.” N1

”Työntekijän tunteilla on lapsen kohtaamistilanteissa suuri merkitys sijaishuollossa ja sijaishuoltoapaikassa. Pienikin lapsi aistii tunnetilat. Puhuesssa voidaan osa asioista jättää sanomatta mutta tunteita ei lapselta paljon peitetä. Empatiakyky on erityisen tärkeää lasten kanssa työskenneltäessä. Itsearvostus..työntekijä ei voi auttaa lasta, jos itsearvostus häneltä puuttuu.” N2

”Työntekijän täytyy pyrkiä, ettei aina anna liiaksi oman henkilökohtaisten asioiden vaikuttaa työtilanteissa. Säilyttää asiallisuus ja ammattitaito kohdata lapset asiakkaina. Ihmissuhteissa ja työympäristössä oppii tuntemaan lapset ja heidän omalaatuisuutensa. Tunteiden kautta työntekijä pystyy havainnoimaan lasten tunnetiloja ja reagoimaan tilanteen vaatimalla tavalla. Työympäristö ei mielestäni sulje pois aitoa välittämistä. Itsearvostus..pohjautuu mielestäni itseluottamukseen ja itsetuntemukseen. Kun työntekijällä on itsearvostus vakaalla pohjalla, hän pystyy kohtaamaan lapsen eri tilanteissa, olemaan aikuisen roolissa. Työntekijällä pitää olla valppautta ja kärsivällisyyttä..kyettävä toimimaan niin ettei mene liiaksi tilanteisiin mukaan, säilyttäen asiallisuuden ja rauhallisuuden. Aikuisen olemus heijastuu lapseen. Hyvä ja iloinen ilmapiiri rohkaisee lasta tuomaan omaa olemusta esille” N3

8.6 Lapsen arvostavaa kohtaamista vaikeuttavat tekijät

Lapsen arvostavaa kohtaamista vaikeuttavia tekijöitä on runsaasti esillä yhteiskunnassa. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa ihmisen välittäminen, huolenpito, jakaminen, tasa-arvo ja muut ihmisyyden arvostamiseen liittyvät asiat ovat jääneet taka-alalle. Näitä arvoja tärkeimmiksi teemoiksi ovat muodostuneet tehokkuus, tuottavuus sekä kilpailu- ja markkinatalous. Tehokkuuspuheissa ihmisen arvo määrittyy usein rahan, menestyksen ja maineen mukaan. Lapsen negatiivinen kehitys alkaa usein lapsen

päivittäisen tarpeiden, kuten hygienian, ravinnontarpeen, terveydenhuollon ja tunne-elämän tarpeiden laiminlyömisenä. Tällainen kohtelu traumatisoi lasta samalla tavalla, kuin suora fyysinen ja psyykinen väkivalta, tai sen näkeminen. Lapsi kokee vanhempiensa laiminlyöntien syyksi oman käyttäytymisensä ja näin lapsi alkaa väheksyä omaa arvoaan ja saa lapsen ajattelemaan ettei hän ansaitse parempaa kohtelua.(Mäkisalo - Ropponen, 2011, 17 - 18.)

Opinnäytetyön tuloksista ilmenee, että lapsen arvostavassa kohtaamisessa lapsen asioita hoitavien on tärkeää tiedostaa tiedon ja tiedon kulkemisen merkitys. Työpaikkojen työnjaon tulisi olla selkeää ja tärkeää siinä on se kuka hoitaa eri tehtäviä työpaikoilla. Sopimuksissa pysyminen työpaikoilla, vanhempien ja lasten välillä on tärkeää, sillä lapsi saattaa jäädä muutoin taka-alalle omassa asiassaan. Rahan merkitys ensisijaisena motiivina lapsen hoidossa ei ole tärkeää, mutta rahaa pitää olla riittävästi, jotta lapsi saa tarvitsemansa hyvän hoidon. Koulutus auttaa selviytymään työstä paremmin, koska teorian ja käytännön asiat kulkevat usein käsi kädessä. Koulutuksen lisäksi työntekijän pitää olla tehtävään sopiva. Aikuisten erimielisyyksiä ei tule selvittää lapsen kuullen, vaan lapsi voi olla keskusteluissa osan aikaa mukana esimerkiksi asiakassuunnitelma tilanteissa. Lapsen arvostava kohtaaminen vaikeutuu, jos ei nähdä lapsessa sitä hyvää minkä päälle voidaan alkaa rakentamaan. Lapsen tulee saada tavata myös omis vanhempiaan, jotta lapsi voi hyvin. Tilanteen saattaa tehdä haasteelliseksi lapselle uusi ympäristö ja vieraat ihmiset. Myös lapsen elämässä tapahtuneet ovat saattaneet järkyttää lasta ja uusi tilanne tuoda epävarmuuden pelon tunteen tulevaisuudesta. Työntekijät kuvasivat vaikeuttavina tekijöinä lapsen arvostavassa kohtaamisessa seuraavia asioita:

”Lapsen arvostava kohtaaminen vaikeutuu, kun lapsen asioita hoitavien välillä ei tieto kulje, työnjaossa on epäselvyyksiä, sopimuksissa ei pysytä ja lapsi jää taka-alalle häntä koskevissa asioissa. Aikuisten intressit eivät aina ole lapsilähtöisiä” N2

”Lapsen arvostava kohtaaminen vaikeutuu, jos työtä tehdään vain rahasta, jos koulutusta ei ole riittävästi..eikä pidä lapsista, eikä ole sopiva tehtävään. Jos aikuiset ovat asioista eri mieltä lapsen kuullen..jos

vanhemmat eivät hyväksy sijaishuoltoapaikkaa..jos erimielisyyttä aikuisilla, asiakas suunnitelman pitäminen ensin aikuisten kesken ja sitten osan aikaa lapsi mukana. ..epäonnistutaan jos ei nähdä lapsessa mitään hyvää minkä päälle rakentaa. Jos lapsi ei ole tavannut toista vanhempaa, voi oireilla.” N1

”Tilanteen vaikeuttaa ja tekee lapselle haasteelliseksi uusi ympäristö ja tapahtumat voivat järkyttää lasta. Uusi tilanne tuo lapselle epävarmuuden omasta tulevaisuudesta..pelko. Mukana lapselle uusia ihmisiä” N3

8.7 Lapsen arvostavan kohtaamisen kehittäminen

Tutkimuksessa tuli esille, että lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan lisätä esimerkiksi kirjauksen ja dokumentoinnin avulla. Niissä pitää näkyä ”lapsen ääni”, eli mitä lapsi sanoi. Työntekijän velvollisuus on selittää lapselle, että vanhemmat välittävät lapsesta kaikista tapahtumista huolimatta. Työntekijä voi käyttää lapsen kohtaamisessa apuna esimerkiksi nallekortteja, vahvuuskortteja, valmiita vuorokausirytmilomakkeita. Parityöskentelyn avulla voidaan myös lisätä lapsen arvostavaa kohtaamista, koska siinä voidaan keskittyä sekä lapsen että vanhempien kanssa kanssakäymiseen. Lapsen myönteisten voimavarojen esille tuominen on tärkeää. Lapselle ei tulisi asettaa myöskään liikaa tavoitteita kerralla, vaan edetä pienin askelin ja lapsen mielipidettä ei voida sivuuttaa. Lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan lisätä lasta kuuntelemalla, kannustamalla ja antamalla myönteistä palautetta. Lasta tulee myös rohkaista epävarmoissa myönteisissä asioissa ja antaa lapselle tilaisuus olla tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa. Työntekijät kehittäisivät lapsen arvostavaa kohtaamista:

”Lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan lisätä..kirjauksissa, dokumentoinnissa, hyvä kirjata mitä lapsi sanoi, pitää näkyä lapsen ääni. Lasta ei saa ”mollata” eikä hänen vanhempaansa..lapselle kerrotaan että vanhemmat välittävät hänestä vaikka eivät aina osaa sitä näyttää, lapsi ja

sisarukset tavataan aina ennen päätöksiä, käytetään apuna nallekortteja, vahvuuskortteja, valmiita lomakkeita esimerkiksi vuorokausirytmistä. Parityöskentelyssä toinen työntekijä huolehtii vanhemmista ja toinen paneutuu lapsiin. Tulee kertoa ja kirjata riittävästi myös perheen / lapsen myönteisistä voimavaroista ja asioista..ei liikaa tavoitteita kerralla, lapsen sitoutuminen omiin tavoitteisiin, katsotaan ovatko tavoitteet toteutuneet.”
N1

”Lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan lisätä kannustamalla lasta erilaisissa tilanteissa, kuuntelemalla, huomioimalla, antamalla myönteistä palautetta ja rohkaisemalla niissä asioissa joissa lapsi on epävarma. Lapsen mielipiteiden huomioonottamista häntä koskevissa asioissa ei voida sivuuttaa.” N2

”Ihmisten välinen kommunikointi, lapsen kannustaminen ja yhteistyö.” N3

Hyvä lapsen arvostava kohtaaminen toteutuu silloin kun on hyvä yhteistyö eri viranomaistoimijoiden kesken sekä työpaikoilla, että eri verkostoissa. Lapsi on silloin itse keskiössä ja vastataan niihin tarpeisiin, joita lapsi itse tarvitsee. Lapsen päivittäisten tarpeiden huolehtiminen on tärkeää. Työpaikoilla tulee kiinnittää huomiota esimerkiksi työntekijöiden pysyvyyteen. Lapsen sijaishuoltopaikka tukee lapsen kehitystä, ei säilytystä. Lapsen tulee saada tarpeeksi virikkeitä ja tunteen siitä, että hänen terveydestä, koulunkäynnistä, harrastuksista ja tunneasioista huolehditaan. Lapsen ulkoisesta habituksesta, eli olemuksesta ei saa näkyä köyhyys. Lapsen ”luomuverkoston” rakentaminen on tärkeää. Työntekijällä pitää olla koulutus työhön sekä säilyttää työssään pehmeys ja vahvuus mutta osata olla samanaikaisesti ammatillinen. Yhteisistä säännöistä ja lupauksista kiinni pitäminen on tärkeää. Työntekijät kuvailivat hyvää ja arvostavaa lapsen kohtaamisen toteutumista seuraavalla tavalla:

”Hyvä lapsen arvostava kohtaaminen toteutuu..hyvällä toimivalla yhteistyöllä lapsen, vanhempien ja viranomaisten kesken lapsen arvostava

kohtaaminen toteutuu sijaishuollossa. Lapsi täytyy olla keskiössä ja hänen tarpeisiinsa vastataan hänestä itsestään käsin.” N2

”Yhteistyö eri asiantuntija tahojen välillä..mikä on välttämätöntä. Tämä takaa tavoitteen huolehtia lapsen päivittäisistä tarpeista ja turvata tulevaisuus.” N3

”Sama lapsen vastaava sosiaalityöntekijä pysyy mahdollisimman pitkään, työpari, että työpari ei vaihdu, samoin pysyvät sijaishuollon työntekijät. Lapselle annetaan virikkeitä, ei vain ”säilytetä” sijaishuollossa..huolehditaan, tuetaan koulunkäynnissä, harrastuksissa, terveydessä ja tunneasioissa. Lapsen vaatteista, tarvikkeista ei saa näkyä että lapsi köyhä. rakennetaan ”luomuverkostoa” yhteydenpitoa läheisiin, hyviä kaverisuhteita tuetaan. Työntekijän..olla pehmeä ja vahva, koulutettu, sopivia työntekijöitä, lupauksista kiinnipitäminen, yhteiset säännöt mutta aikuinen päättää ja kahdenkeskistä aikaa lapselle.” N1

Lapsen arvostavaa kohtaamisen kehittämisessä on tärkeää työntekijöiden ja lapsen väliset kahdenkeskiset keskustelut ja yhteisen ajan antaminen lapselle. Yhteisen ajan antaminen lapselle voi tapahtua sijaishuolto paikassa yhteisten harrastusten kautta, mikä taas lisää lapsen luottamusta aikuiseen. Myös palkitsemisjärjestelmä kehittää lapsen kykyjä ja luottamusta aikuiseen. Työpaikan toiminnan kehittäminen edesauttaa laadun parantamista ja sitä kautta myös lapsen arvostavaa kohtaamista. Lapsen tulisi saada kokea myös myönteisiä kokemuksia ja saada esittää omia toiveitaan. Lapsen eheytyemisessä auttaa terapiassa käyminen, mikä myös pitää mahdollistaa lapselle. Resursseja tukea lasta ongelmissa voi tarkoittaa monenlaisia lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä asioita, kuten esimerkiksi, turvallista ympäristöä, hyvät tilat hoitaa lasta, hyvää opetusta ja koulutusta, työntekijöiden koulutusta ja sopivuutta, moniammatillisten yhteistyömuotojen kehittämistä, ystäviä ja harrastuksia, hoitoon ja kasvatukseen liittyviä laatutekijöitä ja rahaa riittävästi, jotta hyvä ja arvostava lapsen

kohtaaminen voisi kaikilta osin toimia. Työntekijät kuvailivat lapsen arvostavan kohtaamiseen liittyvien tekijöiden kehittämistä seuraavalla tavalla:

”Lapsen arvostavaa kohtaamista voidaan kehittää..sosaalityöntekijän kahdenkeskiset keskustelut lapsen kanssa. Säännöllinen ajan antaminen lapselle. Jos lapsi ei puhu, niin käyminen lenkillä, kuntosalilla kahdestaan, jolloin lapselle tulee luottavainen tunne. Palkitsemisjärjestelmän kehittäminen on hyvä asia. Lapselle kerrotaan, että ihminen ei ole kokonaan ”paha”, vaan jokaisessa ihmisessä on hyvä ja paha puoli ja pitää tehdä työtä siinä, että hyvä puoli olisi enemmistönä ja ihminen on muuten ok. ja häntä siitä huolimatta saa rakastaa. Työpaikan toiminnan kehittäminen, myönteisten kokemusten, omien toiveiden ja terapiamahdollisuuksien mahdollistaminen lapselle on tärkeää.”N1

”Resursseja tukea lasta ongelmissa. Tukiverkon muodostus. Lapsen henkilökohtainen kohtaaminen” N3

”Moniammatillisten yhteistyömuotojen kehittäminen ja pelkästään lastensuojelun työmuotojen terävöittäminen ei riitä. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsen arvostavaan kohtaamiseen päästään, sitä laadukkaampaa on lapsen arvostava kohtaaminen.”

Ennen opinnäytetyön pohdintaosiota esitän taulukkomuodossa tiivistelmän opinnäytetyön tärkeimmistä tutkimustuloksista. (taulukko 1.)

Tiivistelmä tutkimustuloksista taulukko1

Lapsen arvostavan kohtaamisen toteutuminen	Kohtaamistilanteissa korostuvat tekijät	Kehitettävät tekijät	Vaikeuttavat tekijät
Eri lait Osallisuus ja etu Lapsen yksilöllisiin ja yhteisöllisiin tarpeisiin vastaaminen Myönteisten kokemusten ja mahdollisuuksien etsiminen Voimavarojen mahdollistaminen Yhteiset keskustelut Harrastusten toteutuminen Työntekijän koulutus, ammatillisuus ja sopivuus Laatutekijät Työyhteisön toimintamallit Työyhteisön ja työntekijän arvot ja asenteet Lapsen ”kehuminen” Inhimillisyys Myötätunto Ehdoitta rakastaminen Avoimuus Luottamus Kohtaamisilmapiirin kannustavuus Turvallisuus	Lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen Lapsen erityispiirteiden huomioiminen Työntekijän empatiakyky Työntekijän tunneherkkyys Työntekijän taito lukea tilanteita ja eleitä Työntekijän omat arvot, asenteet Avoimuus Luottamus Turvallisuus Vuorovaikutustaidot korostuvat työntekijän ja lapsen ensikontaktissa Yhteiset keskustelut Mielipiteet Lapsen ”kehuminen” Vuorovaikutustaidot korostuvat työntekijän ja lapsen ensikontaktissa Työntekijän omat arvot, asenteet Mielipiteet Lapsen ”kehuminen” Lait	Lapsen yksilöllisiin ja yhteisöllisiin tarpeisiin vastaaminen Dokumentointi Erialaisten työmenetelmien käyttäminen Myönteisten kokemusten etsiminen Voimavarojen antaminen ja mahdollistaminen Yhteiset keskustelut Harrastukset Laatutekijät Työyhteisön toimintamallit Lapsen huomioiminen kokonaisvaltaisesti	Tiedon kulkeminen Työnjaon selkeys Sopimuksissa pysyminen Koulutuksen merkitys Työntekijöiden sopivuus tehtävään Aikuisten erimielisyydet Rahan merkitys Pelkoihin liittyvät tekijät Epävarmuus tulevaisuudesta

9 POHDINTA

Opinnäytetyö Lapsen arvostava kohtaaminen sijaishuollossa oli haastava mutta mielenkiintoinen aihe. Lapsen arvostava kohtaaminen on lapsen osallisena olemista, lapsen mielipiteen selville saamista ja lapsen kuulemista niin että lapsen ääni tulee esille sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden tulkitsemana. Lapsen kuulemisessa työntekijän pitää kuitenkin olla tarkkana, jotta lapsen ääni tulee esille niin kuin lapsi itse on sen tarkoittanut, eli lapsen itsensä tulkitsemina sanoina. Lapsen kuuleminen lapsen itsensä tarkoittamina sanoina vaatii työntekijältä erityistä paneutumista ja aikaa lapsen asiaan lapsen kanssa. Lapsen kuulemisessa on aina läsnä myös lapsen lojaliteettiristiriidat vanhempiaan kohtaan, jotka pitää ottaa huomioon silloin kun lasta kuullaan. Lapsen kuuleminen on lain asettama velvoitus mutta myös inhimillinen tapahtuma, jossa on vastakkain kaksi ihmistä, aikuinen ja lapsi. Lapsen arvostava kohtaaminen on lisäksi kokonaisvaltaisempaa, inhimillisempää ihmisten välistä kanssakäymistä, joka mahdollistaa erilaisen tavan lähestyä lasta sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa. Kohtaamisessa työntekijä on aina aidosti läsnä ja hän antaa lapselle omaa aikaansa. Aidossa lapsen arvostavassa kohtaamisessa työntekijä haluaa kohdata ja tutustua lapseen aidolla tavalla siinä ympäristössä, jossa lapsi asuu. Aito kohtaaminen mahdollistaa sen, että työntekijä haluaa kuunnella lasta ja hänen kokemuksiaan.

Työntekijän arvoilla ja arvostuksilla on suuri merkitys lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta. Työntekijänä erityisen tärkeää lapsen arvostavassa kohtaamisessa on se, että hän kunnioittaa lasta ja perhettä. Työntekijän omien perusarvojen tulisikin olla myös kunnossa. Työntekijän arvot heijastuvat mielipiteisiin ja näkemyksiin, jotka vaikuttavat suoraan lapseen mutta henkilökohtaisia arvoja ei voi kuitenkaan tyrkyttää toisille. Työntekijän pitää mahdollistaa se, että lapsi saa ilmaista omat henkilökohtaiset arvot ja arvostukset, vaikka työntekijällä olisi kokonaan erilainen näkemys asiasta, esimerkiksi uskonnollisista tai poliittisista asioista. Aikuisen tehtävänä on huolehtia siitä että lapsi ymmärtää oikean ja väärän opettamalla anteeksi antamista ja anteeksi saamista, vastuunkantoa, katumista ja armahtamista. Arvojen merkitys tuli opinnäytetyössä

esille myös työntekijän asemaan liittyvissä asioissa samoin, kuin lapsen liittyvien arvostusten siirtymisessä, myös johtavan ohjaajan tai sosiaalityöntekijän arvoilla ja arvostuksilla on yhteys siihen, mitä työpaikalla arvostetaan. Työpaikan arvot ja asenteet välittyvät suoraan lapseen, niin myös johtavassa asemassa olevan työntekijän arvot välittyvät suoraan alaisiin. Yhteistyö sijaishuoltoapaikan ja sosiaalityöntekijöiden välillä auttaa siinä, että arvot pysyvät päälinoilta samanlaisina. Perheen arvot vaikuttavat sijoitusprosessissa ensisijaisesti.

Tunnettyö on olennainen osa ammatillisen ihmissuhdetyön tekemisen arkea. Yleisesti puhutaan, että ammattirooliin vetäytyminen mahdollistaa tunne- etäisyyden, ammatillisen otteen tunnepitoiseen asiaan. Kun lastensuojelutyössä lapsi herättää voimakkaita tunteita, työntekijä voi joutua voimakkaiden tunteiden imuun. Ammattirooliin vetäytymällä työntekijä suojelee itseään omilta tunteiltaan ja haavoittuvuudeltaan. Ammattiroolissa työntekijä toteuttaa asiakkaan avulla omia arvojaan ja tavoitteitaan. Tunnettyö on tunnepaineen tunnistamista ja tehokkaiisiin ratkaisukeinoihin panostamista. Ilman tunnettyötä ihminen voi joutua tunneväsyykseen ja siitä johtuvaan sisäiseen puutumiseen ja sitä kautta tyhjyyden kokemiseen. Se voi aiheuttaa ristiriitoja työssä ja työntekijän elämässä. Menestyneiden sosiaalityöntekijöiden ja työntekijöiden käyttäytymisessä ja toiminnassa esiintyy persoonallisia, emotionaalisia, sosiaalisia ja älyllisiä taitoja ja he tarvitsevat tietoa lapsen toiminnasta kokonaisvaltaisesti sekä rohkeutta käyttää tietoa hyödykseen arjen tilanteissa. Tunneälytaitojen harjoittelu on ihmisten kohtaamista. (Isokorpi 2004, 9 - 12.)

Opinnäytetyön tuloksista ilmenee, että lapsen arvostavassa kohtaamisessa työntekijän on tärkeää kohdata omat tunteet. Tuntee saa, mutta omat tunteet eivät kuitenkaan saa haitata työtä. Sosiaalityöntekijä tai perhekodin työntekijä ei voi tehdä työtä lasten kanssa, jos hänen omat tunteet ovat liiaksi pinnalla vaikeissa tapahtumissa, esimerkiksi silloin kun lapsi sijoitetaan sijaishuoltoon. Silloin on hyvä kysellä itseltään haluanko kohdata lapsen juuri nyt ja hyvä on kuunnella omia tunteita ja reaktioita, koska pahimmassa tapauksessa lapsen hätä saattaa jäädä silloin työntekijältä kokonaan

kuulematta. Työntekijän onkin hyvä käydä työnohjauksessa läpi käsittelemättömät tunteensa, etteivät lapsen ongelmat jää huomiotta. Aikuisen olemus omana itsenään rakentaa luottamusta lapseen turvallisessa ympäristössä, jolloin lapsi kokee voitavansa ilmaista itseään, tunteitaan ja mielipiteitään, jolloin lasta kuullaan. Lapsen hyvinvointi ja kasvatukselliset tekijät kulkevat myös hyvin vahvana osana arjessa. Aikuisen tehtävä on tarvittaessa ohjattava ja tuettava lasta esim. yhteisten sääntöjen noudattamisessa.

Lapsen kohtaaminen on aina vuorovaikutuksellinen tapahtuma. Lapsi saa olla aidosti oma itsensä ja kertoa omat mielipiteensä ja kuulumiset. Työntekijän tehtävänä ei ole ainoastaan kyseleminen, vaan hän myös kuuntelee ja kuulee, mitä lapsella on sanottavaa. Lastensuojelutyössä olen havainnut sen kuinka tärkeää on, että lapsi itse saa tunteen siitä että hän on tullut kuulluksi. Lapsen ei tarvitse jäädä yksin omien pohdintojen ja kysymyksiensä kanssa, vaan työntekijällä täytyy aina olla aikaa lapsen asioille. Lapsen arvostavaa kohtaamista on aito inhimillinen työntekijän ja lapsen kohtaaminen ja lapsen tulee saada puhua myös ilman vanhempiaan, vastata ja saada vastauksia kysymyksiinsä niillä käsitteillä mitä hän itse osaa ja hallitsee. Lapsen arvostavaan kohtaamiseen kuuluu myös lapsen tunteet, mikä tarkoittaa sitä, että lapsen tulee saada ilmaista erilaisia tunteita ja yhdessä työntekijän kanssa etsiä tunteille sanoja. Lapsikeskeisessä työskentelytavassa lapsen kanssa työskentely sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa ei ole ainoastaan lakiin kuuluvaa juridista kuulemista päätöksentekoprosesseissa, vaan se on myös lapsen täysivaltaista osallisena olemista arkisissa toiminnoissa sijaishuolto paikassa ja lasta ympäröivässä yhteiskunnassa.

Lapsen pitää saada myös tietää mitä tapahtuu hänen elämässään. Lapsen arvostava kohtaaminen vaikeutuu silloin kun tieto ei kulje. Työnjaon tulisi olla selkeää eli tehtävien hoidon jakaminen on silloin tärkeää. Työssä pitää pystyä toimimaan sovitusti ja pitämään sopimuksista kiinni, koska lapsen asia saattaa jäädä muutoin hoidettua. Rahan merkitys ensisijaisena motiivina saattaa vaikeuttaa lapsen arvostavaa kohtaamista mutta rahaa pitää kuitenkin olla riittävästi, sillä rahan riittämättömyys voi alentaa lapsen arvostavaa kohtaamista. Aikuisten välisiä ristiriitoja ei tule selvittää lapsen kuullen, vaan lapsi voi olla silloin osan aikaa mukana esimerkiksi asiakassuunnitelma

palaverissa. Työntekijöillä pitää olla riittävä koulutus ja heidän tulee olla tehtävään sopivia. Lapsen arvostava kohtaaminen vaikeutuu, jos lapsessa olevaa hyvää ei nähdä. Lapsen tulee saada tavata myös omis vanhempiaan, jotta lapsi voi hyvin. Tilanteen saattaa tehdä haasteelliseksi lapselle uusi ympäristö ja vieraat ihmiset. Myös lapsen elämässä tapahtuneet vaikeat tapahtumat ovat saattaneet järkyttää lasta ja uusi tilanne tuoda epävarmuuden pelon tunteen tulevaisuudesta ja se voi vaikeuttaa lapsen arvostavaa kohtaamista.

Tämän opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli saada tietoa siitä, mitä on lapsen arvostava kohtaaminen, sekä lapsen arvostavaan kohtaamiseen vaikuttaminen ja kehittäminen sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa. Lapsen arvostavaa kohtaamista vaikeuttavia tekijöitä saattaa esiintyä työntekijän omissa arvostuksissa ja asenteissa mutta sen lisäksi myös yhteiskunnassa. Mäkisalo- Ropposen (2011, 17- 18.) mukaan nykyisessä yhteiskunnallisissa keskusteluissa ihmisen välittäminen, huolenpito, jakaminen, tasa-arvo ja muut ihmisyyden arvostamiseen liittyneet asiat ovat jääneet taka-alalle. Näitä arvoja tärkeimmiksi teemoiksi ovat muodostuneet tehokkuus, tuottavuus sekä kilpailu- ja markkinatalous. Tehokkuuspuheissa ihmisen arvo määrittyy usein rahan, menestyksen ja maineen mukaan. Lapsen negatiivinen kehitys alkaa usein lapsen päivittäisen tarpeiden, kuten hygienian, ravinnontarpeen, terveydenhuollon ja tunne-elämän tarpeiden laiminlyömisestä. Tällainen kohtelu traumatisoi lasta samalla tavalla, kuin suora fyysinen ja psyykkinen väkivalta, tai sen näkeminen. Lapsi kokee hänestä huolehtivien ihmisten laiminlyöntien syyksi oman käyttäytymisensä ja näin lapsi alkaa väheksyä omaa arvoaan ja saa lapsen ajattelemaan ettei hän ansaitse parempaa kohtelua.

Tärkeimmäksi tekijäksi sosiaalityön toiminnassa osoittautuu työntekijöiden kyky ja mahdollisuus kohdata asiakas. Kun lapsi tai nuori tulee ammattilaisen luokse, hän odottaa kohtaavansa aikuisen ihmisen, jonka kanssa voi avoimesti ja luottamuksellisesti keskustella ja tehdä yhteistyötä. Tärkeää on, että lapselle / nuorelle syntyy kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Työntekijän onkin oltava taitava työssään näkemään ja ymmärtämään lapsen/nuoren elämäntilannetta. Yksilöllinen ja kokonaisvaltainen näkökulma sisältää ajatuksen siitä, että yksilö ei koskaan

institutionaalisissa käytännöissä ole vain asiakas, vaan hänellä on myös monia muitakin päällekkäisiä rooleja, joista muodostuu yksilön elämä. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijöiden on tutustuttava ihmiseen, ei vain asiakkaaseen. Lapsi / nuori aistii herkästi työntekijän läsnäolon tai sen puutteen. Lapsen / nuoren kuulematta jättäminen heijastuu kokemukseen ja hänen yksilöllisen arvonsa ohittamiseen. (Hotari & Oranen & Pösö 2009, 127- 128.) Myös tämän opinnäytetyön tuloksien mukaan lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta tuli esille tärkeä tutkimuksen tulos, eli työntekijöiden taitavuus näkemään ja ymmärtämään työssään lapsen yksilöllisyyttä ja elämäntilannetta, jotta lapsen arvostava kohtaaminen toteutuisi.

Lapsen arvostava kohtaaminen toteutuu reflektiivisen työtteen mukaan paremmin, kun työntekijällä on uskallusta kohdata sekä itsensä, että asiakas pintatasoa syvemältä ja pohtia asenteitaan, arvojaan ja toimintaansa ja mikä tukee ja vahvistaa eettisyyttä työssä. Siten kriittinen reflektio ja reflektiivisyys liittyvät syvästi ammattitaitoon. (Laitinen ym. 2010, 258 - 260.) Kaikko ym. (2009, 77 - 78) toteavat, että lastensuojelun arvopohjan eettinen pohdinta on tärkeää, koska siinä on kysymys kontrollin, tuen, luottamuksen ja epäluottamuksen välisistä suhteista. Se edellyttää kykyä tarkastella asioita eri näkökulmista ja luopua omista käsityksistä silloin, kun esitetään toisenlaisia näkökulmia jostakin asiasta. Jos teemme täsmällisesti tarkkaan määriteltyjä kuvauksia hyvästä ja ammatillisesti osaavasta työntekijästä tai kuvaamme tarkkaan olosuhteet, jotka takaavat lapselle suotuisan kasvun ja kehityksen, niin silloin luomme ahtaita, paikallaan pysyviä mielikuvia. Ne eivät edistä asian kulkua vaan pysäyttävät koko prosessin. Ihmisen kohtaamisessa tarvitaan enemminkin väljyyttä ja vaihtelevuutta sekä kykyä kohdata toinen ihminen.

Olen opinnäytetyössäni tutkinut sosiaalityöntekijöiden ja ammatillisen perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä on lapsen arvostava kohtaaminen sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa. Opinnäytetyön tulokset ovat osoittaneet, että lapsen arvostava kohtaaminen ja sen kehittäminen sijaishuollossa ja sijaishuolto paikassa ja myös yhteiskunnassa on tärkeää. Mielestäni opinnäytetyön aihe lapsen arvostava kohtaaminen liittyy hyvin lastensuojelun arvopohjan eettisyyden pohdintaan ja sitä kautta tarvittaessa

sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden oman työn uudistamiseen ja kehittämiseen. Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut haasteellinen ja vaativa tehtävä, mutta olen myös jotakin oppinut tällä ”matkalla”, minkä olen opinnäytetyön parissa viettänyt. Jatkotutkimuksen aihe voisi olla mitä on lapsen arvostava kohtaaminen sijaishuollossa lapselta itseltään kysyttynä. Jatkotutkimus on aiheena arkaluontoinen ja vaatii erilaista eettistä pohdintaa. Jatkotutkimuksen aihe on tärkeä, koska lapsi on siinä itse keskiössä.

10 LÄHTEET

Asetus lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. 21.08.1991 /60.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Luettu 12.1.2012.

Euroopan ihmisoikeuksien sopimus. 20.5.1999/63.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>

Luettu 10.5.2012.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>.

Luettu 5.3.2012.

Heino, Tarja 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopistopaino. Helsinki. 63- 64, 70.

Heinjoki, Heli & Heinonen Hanna & Kiiskinen, Pirjo & Mikkola, Kaija & Ollila Kari & Peitsalo, Peter 2005. Teoksessa Laaksonen, Sari & Kemppainen, Martti (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Lastensuojelun Keskusliitto ry. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki. 31- 35, 39.

Heikkinen, Riitta- Liisa & Laine, Timo 1997. Kohtaamisen näkökulmia. Teoksessa Heikkinen, Riitta- Liisa & Laitinen, Timo (toim.). Hoitava kohtaaminen. Tammer-Paino Oy. Tampere. 7, 7 - 8, 8 - 9, 11- 14, 9 -10.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2009. Lapset lastensuojelun osallisena. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopistopaino. Helsinki. 127 - 128.

Isoherranen, Kaarina 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Dark Oy. Vantaa.

Isokorpi, Tia 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. WS Bookwell Oy. Juva.

Julkisuuslaki 21.5.1999/621

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>.

Luettu 5.3.2012.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopistopaino. Helsinki. 76 -78, 77- 78, 77, 76 -77, 77.

Kananen, Jorma 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja - sarja, toimittaja Heikkinen, Risto. Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print. Jyväskylä.

Laaksonen, Sari 2005, (toim.) Jälkihuolto - opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja: 17. Lastensuojelun keskusliitto ry. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli. Asiakkuus - sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Laitinen Merja & Pohjola, Anneli (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Tallinna Raamatutrükikoda. Oy Yliopistokustannus, Gaudeamus. Helsinki. 7- 8, 8, 8-9, 252-253, 258- 260.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.

Luettu 12.1.2012.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. 29.7.2005/608.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>

Luettu 10.5.2012.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.

Luettu 5.3.2012.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, voimaan 1.1.2008. Muutokset voimaan 1.3.2010.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Luettu 12.1.2012.

Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Lastensuojelun käsikirja.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/arvotjaperiaatteet/#otsikko2>

Luettu 14.4.2012.

Lastensuojelun tehtävät.

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/#otsikko3

Luettu 10.5.2012.

Mattila, Kati- Pupita 2007. Arvostava kohtaaminen, arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Ps- kustannus. Jyväskylä.

Metsämuuronen, Jari 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Metodologia - sarja 4. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Mitä on lastensuojelu?

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/.

Luettu 9.1.2012.

Mäkinen, Olli 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Karisto Oy. Hämeenlinna.

Mäkisalo- Ropponen, Merja 2011. Vuorovaikutustaidot sosiaali- ja terveysalalla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Mäntylä, Ritva 2007. Kertovan muutosselonteon menetelmä. Tapauskohtainen joustavuus – tapaustutkimus toimintatutkimuksena. Teoksessa Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri Veli- Matti 2007 (toim.). Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere. 45.

Niemelä, Hilka 2005. Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 60- 61, 57, 57- 58, 58- 60, 60.

Niinikoski - Karvinen, Synnöve 2010. Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010, (toim.). Asiakkuus sosiaalityössä. Yliopistokustannus. Gaudeamus. Helsinki. 252 - 253, 258 - 260.

Partanen, Irmeli 2005. Arvot ja eettiset periaatteet toiminnan kulmakivenä - dialogi sijaishuollon käytännön ja Martti Lindqvistin ajatusten välillä. Teoksessa Laaksonen, Sari & Kemppainen, Martti (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 30, 22- 24, 25- 27, 25- 26, 25- 26, 26, 24.

Perhehoitajalaki 3.4.1992/312.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920312>.

Luettu 6.3.2012.

Puonti, Anna- Maija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne 2004 (toim.). Lastensuojelu tänään. Gummerus Oy. Helsinki.

Räty, Tapio 2010. Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen. Edita Prima Oy. Helsinki.

Saastamoinen, Kati 2010. Lapsen asema sijaishuollossa - Käsikirja arjen toimintaan. Edita Publishing Oy. Edita Prima Oy. Helsinki.

Sosiaalihuollon asiakaslaki 22.9.2000/812.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Luettu 6.3.2012.

Sosiaalihuoltolaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>.

Luettu 5.3.2012.

Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Luettu 12.1.2012.

Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Oppaita 65. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005. Laituri - Projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Lastensuojelun Keskusliitto ry. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Valtion sopimukset. YK:n lapsen oikeuksien sopimus.
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>.

Luettu 12.1.2012.

Vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lastensuojelun käsikirja.

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/#otsikko2

Luettu 10.5.2012.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS). Luettu
12.1.2012. http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus.

Asetus annettu 21.8.1999,60/1991.

Yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettu laki. 9.8.1996/603 ja 22.7.2011/922.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960603>

Luettu 6.3.2012.

11 LIITTEET

1. Tutkimuslupahakemus (kasvatus ja sivistyslautakunta)
2. Tutkimuslupahakemus (perhekoti)
3. Tutkimuskysymykset (sosiaalityöntekijät ja perhekodin työntekijät)

17.02.2012

Olen sosionomi- opiskelija Anita Tuominen ja opiskelen Kemi- Tornion ammattikorkeakoulussa. Valmistumiseni ajankohta on nyt keväällä 2012. Teen opinnäytetyötä kohtaavasta lastensuojelutyöstä. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa käsittelen lapsen arvostavaa kohtaamista arjessa lastensuojelun kentällä sosiaalityöntekijöiden ja tai perhekodin työntekijöiden näkökulmasta katsottuna. Aineiston analysoinnissa käytän sisällönanalyysimenetelmää.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä kohtaava lastensuojelutyö on, sekä käsityksiä siitä minkälaisia asioita tulee ottaa huomioon lasta arvostavassa ja vuorovaikutuksellisessa kohtaamisessa yksilölliseltä, että yhteiskunnalliselta näkökulmalta katsottuna. Opinnäytetyön tavoitteena on lasta arvostavan kohtaavan lastensuojelutyön kehittäminen työyhteisössä, sekä yhteiskunnassa. Opinnäytetyön kohderyhmänä on 3- 4 sosiaalityöntekijää ja tai 2- 3 perhekodin työntekijää. Opinnäytetyön kysymykset eivät ole lapsille tai lasten vanhemmille asetettuja. Opinnäytetyön kyselylomakkeessa on avoimia kysymyksiä. Kyselylomakkeet vien ennalta sovittuun paikkaan suljetuissa kirjekuorissa tai lähetän sähköpostilla sosiaalityöntekijöille. Mahdolliset sähköpostikyselyt ja -vastaukset sovin erikseen kunkin työntekijän kanssa, tai käyn hakemassa suljetussa kirjekuoressa olevat vastaukset sovitusta paikasta erikseen sovittuna aikana. Mikäli en jostain syystä saa avoimilla kysymyksillä vastauksia opinnäytetyö kysymyksiini, täydennän avoimia kysymyksiä haastattelun avulla.

Pyydän ystävällisesti opinnäytetyön tutkimuslupaa saadakseni toteuttaa avoimen kyselyn **sosiaalityöntekijöille**. Vastaukset käsitelen ja säilytän huolellisesti lukollisessa tilassa ja noudatan kaikkia tutkijalle lakien mukaan asetettuja tutkimuseettisiä periaatteita. Opinnäytetyön analyysin teen sisällönanalyysi menetelmää käyttäen etsimällä sekä empiirisestä, että teoreettisesta sisällöstä tutkimuskysymyksiini vastauksia, sekä esille nousevia asioita. Analyysin jälkeen hävitän heti aineiston. Valmiista opinnäytetyöstä toimitan yhden kappaleen (1kpl) työpaikkaan.

Ystävällisin terveisin

Anita Tuominen

anita.tuominen@tokem.fi

Opinnäytetyön ohjaavat opettajat ovat:

Päivi Muranen

päivi.muranen@tokem.fi

Sari Halttunen

sari.halttunen@tokem.fi

17.02.2012

Olen sosionomi- opiskelija Anita Tuominen ja opiskelen Kemi- Tornion ammattikorkeakoulussa. Valmistumiseni ajankohta on nyt keväällä 2012. Teen opinnäytetyötä kohtaavasta lastensuojelutyöstä. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa käsittelen lapsen arvostavaa kohtaamista arjessa lastensuojelun kentällä sosiaalityöntekijöiden ja tai perhekodin työntekijöiden näkökulmasta katsottuna. Aineiston analysoinnissa käytän sisällönanalyysimenetelmää.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin työntekijöiden käsityksiä siitä, mitä kohtaava lastensuojelutyö on, sekä käsityksiä siitä minkälaisia asioita tulee ottaa huomioon lasta arvostavassa ja vuorovaikutuksellisessa kohtaamisessa yksilölliseltä, että yhteiskunnalliselta näkökulmalta katsottuna. Opinnäytetyön tavoitteena on lasta arvostavan kohtaavan lastensuojelutyön kehittäminen työyhteisössä, sekä yhteiskunnassa. Opinnäytetyön kohderyhmänä on 3- 4 sosiaalityöntekijää ja tai 2- 3 perhekodin työntekijää. Opinnäytetyön kysymykset eivät ole lapsille tai lasten vanhemmille asetettuja. Opinnäytetyön kyselylomakkeessa on avoimia kysymyksiä. Kyselylomakkeet vien ennalta sovittuun paikkaan suljetuissa kirjekuorissa tai lähetän sähköpostilla sosiaalityöntekijöille. Mahdolliset sähköpostikyselyt ja -vastaukset sovin erikseen kunkin työntekijän kanssa, tai käyn hakemassa suljetussa kirjekuoressa olevat vastaukset sovitusta paikasta erikseen sovittuna aikana. Mikäli en jostain syystä saa avoimilla kysymyksillä vastauksia opinnäytetyö kysymyksiini, täydennän avoimia kysymyksiä haastattelun avulla.

Pyydän ystävällisesti opinnäytetyön tutkimuslupaa saadakseni toteuttaa avoimen kyselyn **perhekodin työntekijöille**. Vastaukset käsittelen ja säilytän huolellisesti lukollisessa tilassa ja noudatan kaikkia tutkijalle lakien mukaan asetettuja tutkimuseettisiä periaatteita. Opinnäytetyön analyysin teen sisällönanalyysi menetelmää käyttäen etsimällä sekä empiirisestä, että teoreettisesta sisällöstä tutkimuskysymyksiini vastauksia, sekä esille nousevia asioita. Analyysin jälkeen hävitän heti aineiston. Valmiista opinnäytetyöstä toimitan yhden kappaleen (1kpl) työpaikkaan.

Ystävällisin terveisin

Anita Tuominen

anita.tuominen@edu.tokem.fi

Opinnäytetyön ohjaavat opettajat ovat:

Päivi Muranen

paivi.muranen@tokem.fi

Sari Halttunen

sari.halttunen@tokem.fi

TUTKIMUSKYSYMYKSET

LIITE 3 (1/3)

ARVOISAT SOSIAALITYÖNTEKIJÄT JA PERHEKODIN TYÖNTEKIJÄT

Olen sosionomi opiskelija Anita Tuominen ja opiskelen Kemi-Tornion Ammattikorkeakoulussa. Valmistun sosionomiksi keväällä 2012. Tarkoitukseni on tehdä lapsen arvostavaan kohtaamiseen liittyvä opinnäytetyö lastensuojelun sijaishuollon näkökulmasta katsottuna. Opinnäytetyön tutkimusote on kvalitatiivinen laadullinen tutkimus. Noudatan kaikkia tutkijalle kuuluvia eettisiä näkökulmia ja aineiston hävitän heti kun olen analyysin tehnyt. Pyydän teitä ystävällisesti vastaamaan seuraaviin kysymyksiin. Vastaukset voitte kirjoittaa vapaasti paperille. Kirjekuoreen suljetut vastaukset haen määräaikaan mennessä yhteisesti sovitusta paikasta. Vastausaikaa on kaksi viikkoa.

Opinnäytetyön ohjaajina toimivat Sari Halttunen ja Päivi Muranen.

Kiitos vastauksistanne.

Ystävällisesti sosionomiopiskelija

Anita Tuominen

XXXXXXXX XX

XXXXX XXXXXXXX

Puh.xxx- xxxxxxxx

KYSYMYKSET

1. Määrittele mitä on lapsen arvostava kohtaaminen?
2. Mitä lapsen osallisuuteen liittyviä asioita työssäsi korostat ja miten se näkyy?
3. Mitkä asiat ovat mielestäsi tärkeitä lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta lapsen sijaishuoltoprosessissa?
4. Mitkä asiat ovat tärkeitä lapsen arvostavan kohtaamisen kannalta tavallisen arjen tilanteissa sijaishuoltopaikassa?
5. Minkälainen merkitys on työntekijän henkilökohtaisilla arvoilla lapsen kohtaamistilanteissa sijaishuoltoprosessissa ja arjen tilanteissa?
6. Minkälainen merkitys on työntekijän arvostuksilla lapsen kohtaamistilanteissa sijaishuoltoprosessissa ja arjen tilanteissa?
7. Mikä merkitys työntekijän tunteilla on lapsen kohtaamistilanteissa sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa?
8. Minkälainen merkitys työntekijän itsearvostuksella on lapsen kohtaamistilanteissa sijaishuollossa ja sijaishuoltopaikassa?

9. Mikä merkitys on vuorovaikutuksella/vuorovaikutustaidoilla lapsen kohtaamistilanteissa sijaishuollossa?

10. Minkälaisilla keinoilla voidaan lapsen arvostavaa kohtaamista lisätä lastensuojelun sijaishuollossa?

11. Minkälaiset tekijät vaikeuttavat lapsen arvostavaa kohtaamista sijaishuollossa /sijaishuolto paikassa?

12. Mitkä asiat mielestäsi toteutuvat hyvin lapsen arvostavassa kohtaamisessa sijaishuollossa?

13. Miten kehittäisit lapsen arvostavaa kohtaamista sijaishuollossa?